

การวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียง
ของนายผาย สร้อยสระกลางกับเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม
AN ANALYSIS OF THE SUFFICIENCY ECONOMY OF
MR. PHAI SOYSAKLANG AND BUDDHIST SUFFICIENCY ECONOMY

พระครูนิมิตวรธรรม (พรม ธมฺมวโร - หมั่นนิก)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียง
ของนายผาย สร้อยสระกลางกับเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม

พระครูนิมิตวารธรรม (พรม ธมฺมวโร - หมั่นนิก)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analysis of the Sufficiency Economy of
Mr. Phai Soysaklang and Buddhist Sufficiency Economy

Phrakhru Nimitvoradhamma
(Phroam Dhammavaro-Muannuk)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “การวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียงของ นายผาย สร้อยสระกลาง กับเศรษฐกิจพอเพียงตาม
หลักพุทธธรรม” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.อภิญฺ์วัฒน์ โปธิ์สาน)

กรรมการ

(ดร.บรรพต แคโฮสง)

กรรมการ

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.)

กรรมการ

(ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.

ประธานกรรมการ

ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูนิมิตวาทธรรม)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง กับเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม
ผู้วิจัย	: พระครูนิมิตวราธรรม (พรม ธมฺมวโร - หมั่นนีก)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณโณ, ดร. ป.ธ. ๓, ศศ.บ. (ปรัชญา), ศน.ม. (พุทธศาสนาและปรัชญา), ศน.ด. (พุทธศาสนาและปรัชญา) : ดร. วรเวช ศิริประเสริฐศรี, รป.บ. (รัฐประศาสนศาสตร์), รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม ๒) เพื่อศึกษาประวัติและการดำเนินชีวิตตามกระบวนการเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง ประชาชนชาวบ้านของอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง โดยศึกษาข้อมูลจากหนังสือ เอกสารที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ สร้างแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือแบบสัมภาษณ์แล้วลงพื้นที่เก็บ ข้อมูล โดยการสัมภาษณ์จากผู้ที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลมาวิเคราะห์แยกแยะเป็นหมวดหมู่และประเด็นที่น่าสนใจ เพื่อนำเสนอเป็นผลงานวิชาการ

ผลการวิจัยพบว่า

หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม คือการเป็นผู้รู้จักประมาณ รู้จักความพอเหมาะพอดี ไม่มาก หรือน้อยเกินไปในทุกเรื่อง เช่น ในการแสวง การรับและการใช้จ่าย รู้ประมาณกำลังของตัวเอง ไม่หักโหมทั้งกายและทรัพย์ให้เกินกำลัง รู้คุณค่าของสิ่งที่หามาได้ ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่าย เป็นอยู่อย่างสุขสบายตามสมควรแก่ฐานะของตน รู้จักพอดีในการบริโภค ซึ่งทั้งหมดตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางในการดำเนินชีวิตเรื่องการรู้จักพอประมาณ การใช้จ่ายนี้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับการ “พอเพียง” เป็นเรื่องของจิตใจและการยับยั้งใจมิให้ตกเป็นทาสของวัตถุและสิ่งยั่วยุเข้าความกระหายและความต้องการต่าง ๆ

หลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง ประกอบด้วยกรอบแนวคิดดังนี้ (๑) ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง คือการทำนา ทำสวน ปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง เหลือกินใช้ในครัวเรือนก็แบ่งขาย (๒) การหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต คือ การเลี้ยงชีพด้วยการไม่เบียดเบียนผู้อื่น (๓) หนทางแห่งความสำเร็จ คือความพอใจกับงานที่ทำอยู่ (๔) หนทางแห่งความเสื่อม คือ หาคความเจริญไม่ได้ (๕) ความยินดีตามสิ่งที่ตนมี (สันโดษ) คือ ไม่ทำสิ่งที่เกินกำลังทรัพย์ (๖) ความรู้จักพอประมาณ หมายถึง ให้รู้คำว่า พอ (๗) การประกอบกิจการงานด้วยความสุจริต (สัมมาสัมมันตะ) ควรเป็นการทำงานที่เว้นจากการประพฤตชั่ว (๘) การแสวงหาทรัพย์ ควรมีลักษณะปลูกพืชผักสวนครัว

และเลี้ยงสัตว์ และ (๙) การคบมิตร หรือการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจ คือ การจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้น เพื่อประสานสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง มีวิธีการคือ ๑) ปรับสภาพภูมิทัศน์ดั้งเดิม ด้วยการขุดสระเพื่อการเลี้ยงปลาและแสวงผลประโยชน์จากน้ำ ปลุกต้นไม้ ปลุกผัก เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ ตามแนวพื้นที่ขอบสระ ๒) เผยแพร่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงควรเป็นการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่พอประมาณตามฐานะบุคคล ดังนี้ (๑) จิตใจบุคคลต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตน เข้าใจตนเอง มีการพัฒนาตนตลอดเวลา และที่สำคัญต้องมีความสันโดษ ไม่โลภมาก (๒) สร้างความตระหนัก โดยการทำความเข้าใจกับชี้แจงให้มีการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้อง (๓) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือเทคโนโลยีพื้นบ้านกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพแวดล้อมของชุมชน (๔) มีความคิดสร้างสรรค์ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ๓) สร้างเครือข่ายพันธมิตร ดำเนินการดังนี้ (๑) การก่อตั้ง ได้รวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมการทำเกษตรแบบผสมผสาน ส่งเสริมให้เยาวชนในหมู่บ้าน ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับชุมชน ตั้งศูนย์สาธิตการตลาด (๒) แสวงหาการสนับสนุน โดยแนวทางการดำเนินการของกลุ่มจะส่งเสริมซึ่งกันและกัน เสนอทิศทางที่เหมาะสมให้กับเกษตรกร สถาบันและองค์กรอื่น ๆ

Thesis Title: : An Analysis of the Sufficiency Economy of
Mr. Phai Soysaklang and Buddhist Sufficiency Economy

Researcher: : Phrakhru Nimitvoradhamma (Phroam Dhammavaro-Muannuk)

Degree: : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee:

: Dr. Prakhruwinaithorn Amnat Palapanyo, Pali III,
B.A. (Philosophy), M.A. (Buddhism & Philosophy),
Ph.D. (Buddhism & Philosophy)

: Dr. Voravech Siriprasertsri, B.P.A. (Public Administration),
M.P.A. (Public Administration), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation: November 1, 2017

Abstract

This Research is aim to study 1) sufficiency economy in Buddhist principle 2) sufficiency economy of Mr. Phai Soysaklang and 3) a comparative study of sufficiency economy of Mr. Phai Soysaklang and sufficiency economy in Buddhist principle.

The results of research as follows;

1) Sufficiency economy in Buddhist principle means moderation; abstinence in any activities such as to find the benefit, to receive and to be expenditure. One who knows one's limit should do everything properly and not to exert one's energy and financial power. One knows the value of one's belonging. One should not spend without consideration. One should live properly without harm oneself. One should know how to consume properly which leads one's life to contact with satisfactions. All in one, one should follow the middle way for one's life. The properly spending relating to moderation because it could restrain oneself from lure and enticement. Therefore, this point can say that the concurrence between satisfaction and balance of life.

2) Sufficiency economy of Mr. Phai Soysaklang is to be agriculturist. He plants vegetables for himself. If some remains, it will be sold for the others. Those ideas follow from the Buddha Teaching. He adopts the Buddha Teaching for himself for suitable person, place, community and society. He uses the Buddhist moderation for practice in daily-life and follows the middle way for daily routine. The selected Buddha Teaching for Mr. Phai Soysaklang as follows: moderation, to know one's ability how can do and cannot do for every work, to know one's background and to

live property by considering one's abstemious and status. One should always remember "can read inside oneself, can tell oneself". One should not spend money extravagantly, should not loaf, should not be addicted to drug. On the other way, one should economize, should live moderation and should spend for proper life. His idea for Buddhist principle as follows: (1) growing rice, planting and gardening for oneself, and selling for the less, (2) making a living in a proper way, (3) satisfying one's work, (4) not following the ruin-way, (5) to be glad with one's belongs and not doing overload, (6) moderation, (7) be livelihood in proper way, (8) to find property in proper way and (9) to make economic network for supporting each other.

3) Sufficiency economy of Mr. Phai Soysaklang pertaining to the Buddhist principle on moderation, daily live modesty, following the middle way, to realize one's ability for the purpose of living in the moderated way, good life, happiness, strength and sustainable life. The Buddhist principle of Mr. Phai Soysaklang can see in different and harmonized way as follows; (1) Background: there is different on the stimulation due to he was stimulated from his livelihood and the life-failure of his life. It made him change and adapted his idea, on the other way the Buddhist principle taught lay people to live for their ability, for social status and lived happily in the society, (2) Definition: there no different, (3) Moderation point: there is no different because of the idea of Mr. Phai was discovered from the Buddhist principle and he brought only a few part of it, (4) Sufficiency point: there no different, and (5) Attempt point: It is said that Mr. Phai followed a portion of Buddhist principle and practiced successfully.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการทำวิจัยในครั้งนี้มา ณ โอกาสนี้

กราบขอขอบพระคุณพระศรีปริยัติธาดา ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณโณ, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์และประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณ ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำปรึกษา และชี้แนะในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ กราบขอบพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผศ.ดร.อภิวัฒน์ โปธิ์สาน กรรมการ ดร.บรรพต แคไธสง กรรมการ ขออนุโมทนา กับ รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉัท จารุเมธีชน รองศาสตราจารย์วิเชียร ชานุตระบุญชริก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนาวัฒน์ ผู้เชี่ยวชาญที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นอย่างดี

ขอกราบคารวะ บูชาคุณบูรพาจารย์ทุก ๆ ท่านที่ให้โอกาสได้รับการศึกษาและอบรมสั่งสอน ขอกราบคารวะบูชาคุณแต่พระครูประภักดิ์ธรรมาราม พระอุปัชฌาย์ พระครูถาวรธรรมประยุต พระกรรมวาจาจารย์ และพระสมศักดิ์ ธรรมโชโต พระอนุสาวนาจารย์ ผู้ให้กำเนิดแห่งความเป็นบรรพชิตและพระครูประสิทธิ์ธรรมวัตร เจ้าอาวาสวัดขุนก้อง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ อาจารย์ที่ให้ความสนับสนุนดูแลและให้กำลังใจในการศึกษามาโดยตลอด

ขอนอบน้อมคุณพ่ออิน คุณแม่พลอย หมั่นนีก บิดามารดาผู้ให้กำเนิดชีวิต เลี้ยงดูกระทั่งอายุครบ ๒๑ ปีบริบูรณ์ จนได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาตราบเท่าปัจจุบันด้วยความรำลึกถึงพระคุณเป็นอย่างสูงยิ่งกว่าอื่นใด ขออนุโมทนาแก่ญาติโยม พุทธบริษัท อุบาสก อุบาสิกา วัดเทพนิมิตร ผู้ให้การส่งเสริมสนับสนุน อุปถัมภ์ปัจจัย ๔ ในการเดินทางเพื่อศึกษาเล่าเรียนจนกระทั่งประสบความสำเร็จ ขออนุโมทนา

คุณงามความดีทั้งหลายและคุณประโยชน์ใด ๆ ที่จะพึงเกิดขึ้นจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ซึ่งเป็นที่เคารพอย่างยิ่งของผู้วิจัย และขออุทิศบุญกุศลนี้ไปให้แก่เจ้ากรรมนายเวรตลอดถึงคุณปู่ คุณย่าคุณตา และบรรพบุรุษญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปสู่ปรโลกทุก ๆ ท่าน

พระครูนิมิตวรธรรม (พรม ธรรมโวโร-หมั่นนีก)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖/๑๐ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๑๖ หน้า ๑๐

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	= พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จู.	= พระวินัยปิฎก จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	= พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา	= พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	= พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	= พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ข.	= พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชนธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	= พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	= พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	= พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.	= พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	= พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	= พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
---------	--------------------------	-----------

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๑
บทที่ ๒ เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม	๑๒
๒.๑ ที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง	๑๒
๒.๒ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง	๒๐
๒.๓ หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง	๒๑
๒.๔ ประเภทของเศรษฐกิจพอเพียง	๒๒
๒.๔.๑ หลักความพอเพียง	๒๒
๒.๔.๑.๑ สัมมาอาชีวะ (การประกอบอาชีพสุจริต)	๒๒
๒.๔.๑.๒ อบายมุข (หนทางแห่งความเสื่อม)	๒๖
๒.๔.๑.๓ กัลยาณมิตตตา (การเลือกคบมิตรที่ดี)	๒๙
๒.๔.๑.๔ กระบวนการสร้างเครือข่าย	๓๑
๒.๔.๑.๕ อิทธิบาท ๔ (ทางแห่งความสำเร็จ)	๓๒
๒.๔.๒ หลักการพึ่งตนเอง	๓๘
๒.๔.๒.๑ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์	๓๘
๒.๔.๒.๒ สันโดษ	๔๑
๒.๔.๒.๓ รู้จักพอประมาณ	๔๗
๒.๔.๓ หลักความเพียร	๕๗
๒.๔.๓.๑ การแสวงหาทรัพย์	๕๙

๒.๔.๒.๒ การใช้จ่ายทรัพย์สิน	๕๙
๒.๕ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรม	๖๐
๒.๖ สรุปวิเคราะห์	๖๑

บทที่ ๓ เศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง	๖๓
๓.๑ อัตชีวประวัติของนายผาย สร้อยสระกลาง	๖๓
๓.๑.๑ ภูมิหลัง	๖๓
๓.๑.๒ กำเนิดกระบวนการคิด	๖๓
๓.๑.๓ ผลงาน	๖๕
๓.๒ เศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง	๖๖
๓.๒.๑ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง	๖๖
๓.๒.๒ หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง	๖๖
๓.๒.๓ ประเภทของเศรษฐกิจพอเพียง	๖๖
๓.๒.๔ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามที่ศนะของบุคคลในชุมชน	๖๗
๓.๓ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรม	๗๐
๓.๓.๑ ความเหมือนกันของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	๗๐
๓.๓.๒ ความแตกต่างกันของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	๗๑
๓.๔ สรุปวิเคราะห์	๗๓

บทที่ ๔ การวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของ นายผาย สร้อยสระกลางกับเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม	๗๕
๔.๑ วิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	๗๕
๔.๑.๑ ที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง	๗๕
๔.๑.๒ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง	๗๕
๔.๑.๓ หลักความพอเพียง	๗๖
๔.๑.๔ หลักการพึ่งตนเอง	๗๗
๔.๑.๕ หลักความเพียร	๗๗
๔.๒ การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง	๗๘
๔.๒.๒ ปรับสภาพภูมิทัศน์ดั้งเดิม	๗๘
๔.๒.๒ เผยแพร่หลักเศรษฐกิจพอเพียง	๗๘
๔.๒.๓ สร้างเครือข่ายพันธมิตร	๗๙
๔.๓ สรุปวิเคราะห์	๘๐

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๘๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๘๔
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๘๔

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๘๔
บรรณานุกรม	๘๕
ภาคผนวก	๙๓
ผนวก ก ข้อมูลพื้นฐานตำบลโคกกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	๙๔
ผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๐๐
ผนวก ค รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๖
ผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๘
ผนวก จ ภาพประกอบการสัมภาษณ์	๑๑๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป”^๑ ประโยคที่อัญเชิญนำมาไว้ ณ ที่นี้ เป็นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานไว้ในวารสารชัยพัฒนา ประจำเดือนสิงหาคม ๒๕๔๒

จากพระราชดำรัสดังกล่าว ทำให้นายผาย สร้อยสระกลาง ได้เห็นว่าความพอเพียงในชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน เป็นความจำเป็นอย่างมาก แต่บุคคลส่วนใหญ่มองข้ามไปอย่างน่าเสียดาย ความเพิกเฉยต่อความง่ายตายที่เรียบง่ายและเป็นธรรมชาติของการดำเนินชีวิตประจำวันในลักษณะของพุทธศาสนิกชน กลายเป็นบ่อเกิดของความประมาทเลินเล่อและมองข้ามสิ่งที่เป็นธรรมชาติในชีวิตไปอย่างน่าเสียดาย จากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันส่งผลให้นายผายมีการอัญเชิญพระราชดำรัสปรัชญาหลักเศรษฐกิจพอเพียงนำมาเป็นหลักการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ และ ฉบับที่ ๑๐ ซึ่งเป็นหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย ให้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อเสริมสร้างครอบครัวชุมชนให้พึ่งตนเอง เท้าทันต่อการเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้ ผู้ที่จะนำปรัชญาหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ จำเป็นต้องมีการศึกษาเพิ่มพูนความรู้วิชาการ ตลอดจนนทกษะการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้อยู่ได้กับสภาพการณ์ปัจจุบันอย่างถูกต้อง เหมาะสมและเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจด้านสังคมและด้านวัฒนธรรม

ดังข้างต้น จึงมีผู้ที่จะดำเนินตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคือนายผาย สร้อยสระกลางได้นำแนวคิดนี้มาปฏิบัติตาม นอกจากจะปฏิบัติตามแนวทางพระราชดำริแล้วยังนำหลักธรรมเข้ามาปรับใช้ในชีวิตประจำวันโดยยึดหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง นายผายได้เรียนรู้และรู้จักพอ หรือความพอดี ซึ่งเทียบเคียงได้กับคำว่า สันโดษ อันเป็นที่เข้าใจกันคือ ความมักน้อย ความพอใจในสิ่งที่มีอยู่ แต่บางกลุ่มกลับเข้าใจกันว่า สันโดษนั้น

^๑พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙, “เศรษฐกิจพอเพียง”, วารสารชัยพัฒนา, สิงหาคม ๒๕๔๒: [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://technology.thai.net/HMK-Technology.htm>. [๒๘ ส.ค.๒๕๕๘].

เป็นการแยกตนไปอยู่ตามลำพังผู้เดียว อีกคำหนึ่งที่น่าจะใกล้เคียงได้แก่ คำว่า มัชฌิมา หรือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งหมายถึง ปานกลาง หรือเดินสายกลาง สรุบบเทียบเคียงได้กับคำใน พระพุทธศาสนาว่า ทั้งสองค่านั้นแสดงเรื่องความพอเพียง หรือรู้จักพอ หรือรู้จักความพอดี ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว หลักคำสอนเหล่านี้ เป็นคำสอนที่ฆราวาสปฏิบัติได้ยาก เนื่องจากฆราวาสส่วนใหญ่ หรือเกือบทั้งหมด ยังมีความโลภ หรือความอยากได้ไม่รู้จักพอในโลกียสมบัติ เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ ถ้านำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาประยุกต์ใช้ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน หลักธรรมข้อนี้จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งคงมีบุคคลน้อยคนนักที่จะปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จได้ สอดคล้องกับความเห็นของ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล บรรยายพิเศษเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ วันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๒ ณ การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ดูเหมือนง่าย ๆ แต่ปฏิบัติยาก เพราะคนมันโลภ นอกจากนั้น ยังกล่าวประโยคที่น่าสนใจมากกว่า ชีวิตไทยคือชีวิตของความพอดี มัชฌิมาปฏิปทา^๒

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ จะใช้ได้ผลกับคนที่มีความตั้งใจและมุ่งมั่นเท่านั้น เฉกเช่นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระอรหันต์ทั้งหลายเหล่านั้น ล้วนแต่ตั้งใจปฏิบัติจริงด้วยความมุ่งมั่นทั้งสิ้น ดังนั้น ปรัชญาหลักเศรษฐกิจพอเพียง จึงมุ่งเน้นให้คนทุก ๆ คนเกิดความร่วมมือกันในสังคมครอบครัวชุมชนและสังคม โดยแนวทางการวิเคราะห์นั้น ได้นำองค์ประกอบสำคัญมาวิเคราะห์ร่วมกัน ได้แก่ ๑) ปัญหาสังคมในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ๒) กระแสพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงและการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ๓) พัฒนาการการแก้ไขปัญหาชุมชนสังคมด้วยเศรษฐกิจพอเพียงในโครงการพระราชดำริ ๔) การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในทาง ปฏิบัติ และ ๕) รูปธรรมของชุมชนเข้มแข็งที่ใช้หลักการพึ่งตนเอง

บุคคลที่สังคมยอมรับในการถ่ายทอดหรือเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้แก่ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล ผู้ทำงานใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท ได้เสนอคำแนะนำแนวทางปฏิบัติสู่ความพอเพียง ทั้งต่อผู้มีอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพอื่น ๆ สำหรับเกษตรกร เสนอคำแนะนำให้ปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่เป็นขั้นเป็นตอน สำหรับบุคคลอาชีพอื่น ๆ แนะนำการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดังนี้^๓

(๑) ยึดความประหยัดตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง

^๒ สุเมธ ตันติเวชกุล, *ใต้เบื้องพระยุคลบาท* พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑๐-๓๒๐.

^๓ สุเมธ ตันติเวชกุล, *ใต้เบื้องพระยุคลบาท* พิมพ์ครั้งที่ ๖, หน้า ๒๙๐.

(๒) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม

(๓) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันในทางการค้าขาย

(๔) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูน จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

(๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป สังคมไทยประสบปัญหามาก เพราะยังมีบุคคลจำนวนมากมีใชน้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากละอายต่อแผ่นดิน

จะเห็นได้ว่า แนวทางดังกล่าวข้างต้นนั้นปฏิบัติได้ยากยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ละเลิกแข่งขันกันในการการค้าขาย ซึ่งขัดแย้งกับหลักการแข่งขันอย่างเสรีในระบบทุนนิยมที่ระบอบไปทั่วโลก อีกประการหนึ่ง การปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้น เป็นคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่สอนให้พุทธศาสนิกชนละชั่ว ทำดีและทำจิตให้บริสุทธิ์ในปฐมบรมเทศนา พุทธง่ายแต่ทำยากที่สุด ถ้าการจะเข้าถึงเศรษฐกิจพอเพียงต้องมีเงื่อนไขดังกล่าว คงเป็นเรื่องยากในการปฏิบัติของคนจำนวนมาก

สังคมไทยต้องปรับกระบวนทัศน์ใหม่ ปรับวิสัยทัศน์เป็นสังคมมีความสุขอย่างยั่งยืน ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงให้นำสู่การปฏิบัติได้ในทุกส่วน เปลี่ยนการวัดความสำเร็จเป็นเรื่องความสุขของประชาชน เปิดโอกาสให้ทุกส่วนเรียนรู้วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ของประเทศและนโยบายของรัฐบาล เพื่อขับเคลื่อนประเทศไปพร้อม ๆ กัน ตั้งแต่ปัจเจกบุคคล องค์กร ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด สถาบันต่าง ๆ ภาคธุรกิจและสังคมโดยรวม ดังนั้น หลักเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นปรัชญาการดำรงชีวิต เปรียบเสมือนการสร้างบ้าน หากบ้านไม่ปึกเสาค้ำให้แน่นหนาคงทน มักพังลงง่าย ๆ ซึ่งคนทั่วไปมักมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการสร้างฐานรากนี้

ในส่วนของภาคเอกชน ผู้ที่ดำเนินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ อย่างเป็นรูปธรรมคนหนึ่งคือนายผาย สร้อยสระกลาง ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ ๑ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรแบบผสมผสาน เป็นแกนนำในเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้ แนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเอง ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่คนในชุมชนมาตลอดระยะเวลากว่า ๒๐ ปี จึงสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมะ และสามารถจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านโดยอาศัยการพัฒนาบนฐานของวัฒนธรรมเดิม ปลุกจิตสำนึกให้คนหวงแหนบ้านเกิด โดยถือหลักคติธรรมว่า ๑) จะไม่ไปหาเงิน แต่จะให้เงินมาหาเอง จะไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่จะเอางานและความสุขเป็นตัวตั้ง ๒) แม่ไปไต่หมักไต่มาหา แม่ไปนาหมักไต่ปาลามาป้อน แม่เลี้ยงม่อนอยู่ที่ป่าสวนม่อน และ ๓) อ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้

ด้วยหลักคิดและหลักธรรมดังกล่าว จึงสามารถแก้ไขปัญหา สร้างโครงการยั่งยืนสำหรับชาวบ้านได้หลายโครงการ เช่น กองทุนโดยการพึ่งตนเองจากทุนเดิมที่พ่อแม่มอบให้ คือมือซ้ายทำแสน มือขวาทำแสนและซุดสระเพื่อการออมน้ำ การสร้างปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์ การฝากเงินออมโดยการออมสัตว์เลี้ยง การรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยการออมต้นไม้ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการวิเคราะห์ว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง ผู้เป็นปราชญ์ชาวบ้านของจังหวัดบุรีรัมย์ที่ลงมือปฏิบัติและดำเนินการไปนั้น มีกระบวนการหรือวิธีการประยุกต์ใช้ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ และเกิดประโยชน์แก่ผู้คนที่ระดับครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ อย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้านของอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรมว่าเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ หลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้านของอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลางว่าประยุกต์ใช้ได้อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ประกอบด้วยบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนและผู้ปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อมุ่งเน้นศึกษาแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้ขอบเขตการวิจัยดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านข้อมูล

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา ตลอดจนเอกสารจากการนำเสนอของผู้รู้และนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

๓) สัมภาษณ์นายผาย สร้อยสระกลางและผู้นำชุมชน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร/กลุ่มตัวอย่างโดยการเลือกแบบเจาะจง

- ๑) สัมภาษณ์นายผาย สร้อยสระกลาง
- ๒) สัมภาษณ์พระสงฆ์ในเขตตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๔ รูป
- ๓) สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนจำนวน ๙ คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตเนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

- ๑) เอกสารวิชาการที่นำเสนอเรื่องราว ประวัติและแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของนายผาย สร้อยสระกลาง
- ๒) วิธีการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง หลักปรัชญาเศรษฐกิจด้านความพอเพียง ด้านการพึ่งพาตนเองและด้านความเพียร ตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง

๑.๕.๒ หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทว่าด้วย เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ซึ่งนำเสนอเฉพาะวิธีการใช้หลักเศรษฐกิจอย่างพอเพียง ประกอบด้วย หลักความพอเพียง (สัมมาอาชีวะ อบายมุข กัลยาณมิตร อิทธิบาท) หลักการพึ่งตนเอง (สันโดษ ความรู้จักพอประมาณ) หลักความเพียร (การแสวงหาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์)

๑.๕.๓ การประยุกต์ใช้ หมายถึง การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง ไปใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งหลักปรัชญานี้เกิดจากการประยุกต์แนวความคิดของหลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนาและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙

๑.๖. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑) มานิต กิตติจุงจิต กล่าวว่ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวข้องกับจิตใจ ก่อนอื่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจ ไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม สังคมนิยม หรือคอมมิวนิสต์ ฯลฯ แต่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ หรือปากท้องของคน เมื่อเป็นแนวทางจึงจำเป็นต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคน

ในชาติ โดยเฉพาะหน้าที่ธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ^๕

๒) มนูญมุกข์ประดิษฐ์ กล่าวว่า ในกระบวนการทัศน์ของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ก็นับความหมายถึง การพัฒนาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไว้ด้วยการพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองได้จึงไม่ได้มีความหมายเพราะการพึ่งตนเองได้ทางวัตถุเท่านั้น แต่หมายความกว้างขวางถึงการควบคุมตนเองให้เป็นอิสระปลอดโปร่งจากอำนาจของกิเลสและสามารถข่มตนเอง ช่มใจให้เกิดปัญญาในการมีชีวิตอย่างมีคุณค่า รู้จักทุกข์ รู้เท่าทันทุกข์และมีความสุขตามอัตภาพได้ด้วย^๕

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) พิสมัย สอนบุญมี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความแตกต่างและความสอดคล้องของ เศรษฐศาสตร์กระแสหลักกับพระพุทธศาสนา” พบว่า ปรัชญาเศรษฐศาสตร์และพระพุทธศาสนา เริ่มต้นจากประเด็นหลักของความจริงที่ว่า ความต้องการของมนุษย์นั้นไม่สิ้นสุด แต่ทรัพยากรมีจำกัด นักเศรษฐศาสตร์จึงได้ศึกษาวิธีการผลิตสินค้าและบริการ เพราะต้องการที่จะบริโภคจำนวนที่มากกว่า ระบบเศรษฐกิจที่จะสามารถผลิตได้ คนในเศรษฐศาสตร์จึงเป็นผู้มีเหตุผลภายในกรอบของการเห็นประโยชน์ส่วนตน ในการที่จะแสวงหาความสุขสูงสุด แต่พระพุทธศาสนาจะคำนึงถึงความต้องการที่ไม่จำกัด (ความโลภ) นั้น ควรที่จะถูกควบคุมหรือกำจัดให้หมดสิ้นไป การดำเนินชีวิตด้วยมรรค ๘ ตามหลักพระพุทธศาสนา จึงเป็นเศรษฐศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่สมบูรณ์ได้อย่างแท้จริง^๖

๒) พระธานี เขมธมโม (จำปา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา” พบว่า สัมมาอาชีวะเป็นมรรคปฏิบัติที่สำคัญข้อหนึ่งในมรรคมีองค์ ๘ และเป็นมรรคปฏิบัติด้านศีลสิกขาที่เกื้อหนุนให้กระบวนการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างพอดีและสมดุล หลักการของสัมมาอาชีวะหรือการเลี้ยงชีพชอบตามหลักพระพุทธศาสนา จะครอบคลุมกระบวนการดำเนินชีวิต ทั้งทางกาย วาจาและทางใจ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสุขหรือประโยชน์ทั้งสามด้าน คือ ประโยชน์ตน (อัตตประโยชน์) ประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตลประโยชน์) และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตถประโยชน์) สัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้ง กาย ทางวาจาและทางจิตใจ อีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตและยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกิริยาวัตถุมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะยังมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ

^๕ มนิต กิตติจุงจิต, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๓), หน้า ๓๐.

^๕ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๓.

^๖ พิสมัย สอนบุญมี, “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาเศรษฐศาสตร์กับปรัชญาพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕.

ผู้อื่นและมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวม ทั้งด้านการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจน เกื้อหนุนการพัฒนาาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่น ๆ ให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่ เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น^๗

๓) **พระจรัญวิจารณ์เมธี** (นิลาพันธ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สันโดษในคัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า การใช้หลักสันโดษในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองนั้น ต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาด้านจิตใจของผู้บริหารเป็นอันดับแรก จากนั้นค่อยขยายผลสู่ครอบครัว หมู่บ้านและสังคม เป็นการสร้างนิสัยของแต่ละคนให้รู้จักสันโดษ รู้หน้าที่ของตนในการแก้ปัญหาโดยใช้หลักสันโดษ ๓ อย่างคือ ๑) ความเหมาะสมโดยปริยาย ๒) ความเหมาะสมโดยคุณภาพ ๓) ความเหมาะสมโดยธรรม นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนะให้มีการศึกษาวิจัยหลักพุทธธรรมต่าง ๆ ให้เข้าใจ ถูกต้องชัดเจน รวมถึงควรมุ่งพัฒนาวิจัยหลักธรรมตามแนวพระไตรปิฎกทั้งในแผนระยะสั้นและระยะ ยาว เพื่อนำหลักธรรมมาพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยเฉพาะหลักธรรมเรื่องสันโดษ ซึ่งสามารถใช้แก้ปัญหาจากภายในมาหาภายนอก เหมือนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป ปัญหาภายใน หมายถึง ปัญหาที่เกิดในจิตใจของมนุษย์ที่มีความโลภ โกรธ หลง รัก สุข เกลียด ทุกข์ เป็นธรรมดา ปัญหาภายนอก คือปัญหาที่เกิดจากเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หากศึกษาหลักสันโดษให้ เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน จะช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งภายในและภายนอกของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น^๘

๔) **พระมหาจุลศักดิ์ จีรวฑฒโน** (รณน้อย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวความคิดและวิธีการ แก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน” พบว่า หลักพุทธธรรมมีส่วนที่เกี่ยวข้องและสนับสนุน เกี่ยวกับเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การซื้อขายแลกเปลี่ยน เช่น หลัก ความสุขของคฤหัสถ์ หลักปัจจัย ๔ หลักเป้าหมายของการบริโภค หลักการจัดสรรทรัพย์ หลักอิทธิ บาท ๔ หลักทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น หลักพุทธธรรมที่ปราชญ์ อีสานนำมาประยุกต์เพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจของตนเอง พอสรุปได้ ดังนี้ หลักพุทธธรรมที่ปราชญ์อีสานนำมาประยุกต์ใช้ในการผลิต ประกอบด้วย หลักพุทธธรรม ๒ ประการ คือ หลักอิทธิบาท ๔ หลักขรवासธรรม ๔ หลักพุทธธรรมที่ปราชญ์อีสานนำมาประยุกต์ใช้ใน ด้านการบริโภค ประกอบด้วย หลักพุทธธรรม ๑ ประการ คือ หลักทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกธรรม ๔ หลักพุทธธรรมที่ปราชญ์อีสานนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กร ประกอบด้วย หลักพุทธ

^๗ พระธานี เขมธมโม (จำปา), “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^๘ พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี (นิลาพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องสันโดษใน พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๐.

ธรรม ๑ ประการ คือ หลักการบริหารนิยธรรม ๗ หลักพุทธธรรมที่ปราชญ์อีสานนำมาประยุกต์ใช้ การดำเนินชีวิต ได้แก่ หลักพุทธธรรม ๑ ประการ คือ หลักออตตา หิ ออตโน นาโถ^๕

๕) พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง” พบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในความหมายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระราชทาน หมายถึง ความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมากและไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรืออาจกล่าวอย่างย่อ ๆ ได้ว่า คือความพอประมาณและมีความเหตุมีผล คือซื่อตรงและไม่เบียดเบียนผู้อื่น เศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความพอประมาณ เน้นความสมควร ซึ่งมีรากฐานแนวคิดมาจากพระพุทธศาสนาในหัวข้อที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทาหรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า ทางสายกลาง ส่วนเป้าหมายและการบริโภคในพระพุทธศาสนา ต้องการทำให้ระบบทั้งระบบดำเนินไปในหลักที่ยั่งยืน โดยที่มนุษย์ลดความทุกข์และเข้าถึงความสุขในระดับชั้นต่าง ๆ เป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่นิพพาน ซึ่งเข้าถึงได้โดยปัญญา^๖

๖) พระมหาสง่า พลสงคราม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย” พบว่า การแสวงหาเลี้ยงชีพหรือการประกอบอาชีพเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ในสังคม ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ใช้ฝึกฝนในการเรียนรู้ โดยให้สอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตเรียกว่า มรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ ๑) สัมมาทิฐิ เห็นชอบ ๒) สัมมาสัมกับปะ ดำริชอบ ๓) สัมมาวาจา วาจาชอบ ๔) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ ๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ๖) สัมมาวายามะ เพียรชอบ ๗) สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ และ ๘) สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ^๗

๗) ศิริกุล ดำรงมณี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียงกับวิถีชีวิตแบบพุทธ” พบว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ไม่ใช่ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่มุ่งเฉพาะกำไรสูงสุดหรือประโยชน์สูงสุด แนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงอาจไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจที่ดีที่สุด ที่จะสามารถนำพาให้คนในสังคมนั้น ๆ ประสบกับความอยู่ดีกินดีมีความสุขได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด แต่เศรษฐกิจพอเพียงสามารถอุ้มชูให้เศรษฐกิจฟื้นตัวได้ นำไปสู่การแก้ปัญหาและป้องกันปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมก่อนที่จะเกิด ด้วยการให้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เช่น ภาคการเกษตรใช้วิถีชีวิตแบบไทยที่มีเป้าหมายเน้นความพออยู่พอกิน ความพอประมาณ

^๕ พระมหาจุลศักดิ์ จีระขุฑมโน (รณน้อย), “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^๖ พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์, “การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง”, *รายงานการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕).

^๗ พระมหาสง่า พลสงคราม, “การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒).

ความสมดุลและทางสายกลาง สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต ภาคอุตสาหกรรมมีการผนวกแนวความคิดคืนประโยชน์ให้แก่สังคมและสิ่งแวดล้อม ภาคการค้าระหว่างประเทศ ประกอบด้วย ความพอประมาณและมีเหตุผล ภาคการบริการควรมีผู้ดำเนินการที่มีคุณภาพ ขยัน ซื่อสัตย์ อดทน เน้นการใช้ปัจจัยการผลิตในประเทศให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเสริมส่วนที่เป็นข้อดีของเศรษฐกิจระบบทุนนิยม ทั้งด้านการกระจายรายได้ ความมั่นคงในอาหาร ปัญหาการผูกขาดและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม^{๑๒}

๘) พระมหามิตร จิติพลโย (วันยาว) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ” พบว่า ความรู้จักพอประมาณมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณของคนให้มีความสำนึก (โยนิโสมนสิการ) ก่อนแล้วจึงอุปโภค บริโภค คือ การยกระดับชีวิตที่สามารถแก้ปัญหาความทุกข์ของบุคคลได้ อย่างไรก็ตาม ความรู้จักพอประมาณจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยธรรม เช่น สัจธรรม ธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดีมีเหตุผล อปถมกปฏิบัติ ธรรมที่เป็นแก่นสารที่แท้จริง เป็นต้น เป็นเครื่องเกื้อหนุน ผู้ปฏิบัติได้ยอมนำความสุขให้แก่ตนเองและความสันติสุขแก่สังคม ส่วนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เริ่มจากการจัดการระบบโครงสร้างการผลิตที่สนองตอบการบริโภค เน้นดุลยภาพที่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของการผลิตและการบริโภคมิใช่ตลอดปี ด้วยการเกษตรกรรมบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง โดยการผลิตไว้บริโภคในครัวเรือนอย่างพอเพียง ที่เหลือก็แบ่งปันและขาย ส่วนความเหมือนกันคือ ทั้งสองแนวคิดจะเน้นการพึ่งตนเอง การเอื้ออาทรกัน ความเป็นอิสระจากปัจจัยภายนอก มุ่งพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน^{๑๓}

๙) พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันทะ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา” พบว่า แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับพุทธธรรมมีความสัมพันธ์กันในแง่ต่าง ๆ คือ ปรัชญา โครงสร้างและกระบวนการ กล่าวคือพระพุทธศาสนาในส่วนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความคิดที่เรียกว่า แนวคิดพุทธและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ต่างมีปรัชญาอันประกอบด้วยกระบวนการและอุดมการณ์ที่เป็นไปด้วยกันอย่างกลมกลืนประสานเชื่อมโยงกัน คือเป็นระบบความที่มีความเป็นธรรมสูง คำนึงถึงประโยชน์ตนและประโยชน์ของส่วนรวมอย่างเป็นธรรม เป็นระบบความที่เป็นองค์รวม ไม่มองเรื่องของความแบ่งแยกเป็นส่วน ๆ ดำเนินกิจกรรมตามมัชฌิมาปฏิปทา โดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ มีความเห็นถูกต้อง สัมมาวาจา วชิสุจริต

^{๑๒}ศิริกุล ดำรงมณี, “เศรษฐกิจพอเพียงกับวิถีชีวิตแบบพุทธ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๑๓}พระมหามิตร จิติพลโย (วันยาว), “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

สัมมากัมมันตะ กายสุจริต สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ไม่ประมาท ยึดความสมดุล ๓ ประการคือ ความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์และวัตถุกับจิตใจ^{๑๔}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ยังไม่ปรากฏเอกสารหรืองานวิจัยเล่มใดที่นำเสนอเรื่อง การวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลางกับหลักพุทธธรรมหรือหลักปรัชญาเศรษฐกิจตามแนวคิดอื่น ๆ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า “การวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลางกับเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม” จึงเป็นเรื่องที่ควรศึกษา เพื่อเป็นแนวคิดและแนวทางในการปรับพื้นฐานการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะภูมิประเทศสิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน เป็นแรงบันดาลใจให้แก่ประชาชนได้มุ่งพัฒนาตนเพื่อให้อยู่ดี มีสุข เพื่อประโยชน์ของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลางกับเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและประกอบบทสัมภาษณ์เชิงลึกจากประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและประชาชนในหมู่บ้าน โดยใช้วิธีการรวบรวมและศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์ ตำรา เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

๑) ขั้นศึกษาเอกสาร โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย เป็นคัมภีร์สูงสุดทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ และเอกสารอ้างอิงที่เป็นตำราเพื่อจัดลำดับความสำคัญก่อน-หลัง

๒) ขั้นกำหนดประชากร ผู้วิจัยได้กำหนดจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชนชาวบ้าน พระสงฆ์/ผู้นำชุมชน ในเขตตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๑๔ รูป/คน โดยการเลือกสุ่มแบบเจาะจง

๓) ขั้นสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้ออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้มีการแสดงทัศนะเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง ได้อย่างอิสระ

๔) ขั้นการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยนำเครื่องมือวิจัยซึ่งสร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาที่ตรวจสอบด้านโครงสร้างเนื้อหา เสร็จแล้วนำไปแก้ไขปรับปรุงก่อนนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริงในภาคสนาม

๕) ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล อาทิ คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ หนังสือสื่อออนไลน์และสื่ออื่น ๆ ติดต่อ/ประสานงานการขออนุญาตสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

^{๑๔} พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันทะ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๖) ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ หนังสือ สื่อออนไลน์และสื่ออื่น ๆ ตลอดจนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ และเรียบเรียง โดยข้อมูลเชิงคุณภาพนี้ใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ที่มุ่งตอบ ประเด็นให้ตรงตามวัตถุประสงค์

๗) ชั้นเขียนรายงานการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีบรรยาย เรียบเรียงเป็นความเรียงตามเนื้อหา ที่รวบรวมจัดระเบียบมา โดยใช้วัตถุประสงค์เป็นหลักในการเรียบเรียง

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม

๑.๘.๒ ทำให้ทราบหลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๘.๓ ทำให้ทราบ วิธีการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง

บทที่ ๒

เศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม

ในบทนี้ ผู้วิจัยนำเสนอหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ดังหัวข้อตามลำดับดังต่อไปนี้ ๑) ที่มาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๒) ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ๓) หลักความพอเพียง ๔) หลักการพึ่งตนเอง ๕) หลักความเพียร ซึ่งรายละเอียดจะนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

๒.๑ ที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจ งานที่เกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกและการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน เศรษฐศาสตร์ วิชาว่าด้วยการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกและการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน^๑ ดังนั้นในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งประเด็นไปที่หลักพุทธธรรมที่แสดงเกี่ยวกับงานด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกและการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของพุทธศาสนิกชน

หลักการทางพระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักประหยัด รู้จักอดออม มีลักษณะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ มีความพอดี พอประมาณ ได้ดูคุณภาพ ความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการของคุณภาพชีวิต ตัวกำหนดเศรษฐกิจ คือ มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ หรือรู้จักพอดีในการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกและการบริโภค นั้นหมายถึงนัยยะที่ว่าสร้างคุณภาพชีวิตให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ พระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลรู้จักประมาณตนทางกาย คือ ความบริโภคพอประมาณ รู้จักกิน รู้จักใช้ การใช้จ่ายทรัพย์ ไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป ใช้จ่ายด้วยปัญญา พอเหมาะแก่ฐานะรายได้ ไม่หลงไหลไปตามสื่อโฆษณาชวนเชื่อหรือตามแฟชั่นจนเกินฐานะของตนเอง เมื่อมีฐานะดี ก็ไม่ควรเหยียดหยามรู้จักประมาณทางวาจา คือ การพูด ต้องรู้จักกาล บุคคลและสถานที่ รู้จักสิ่งที่ควรพูดหรือไม่ควรพูด รู้จักประมาณทางใจ เมื่อเก็บสิ่งใดไปคิด ต้องใช้สติปัญญาคิด เรื่องที่เก็บไปคิดแล้วทำให้จิตใจว้าวุ่น วิตกกังวล ไร้ประโยชน์ก็ไม่ควรคิด ตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล เป็นหลักการสำคัญ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ สอดคล้องกับหลักในการดำรงชีวิตของชาวพุทธโดยภาพรวมที่เรียกว่าสัมมาอาชีวะ คำว่าสัมมาอาชีวะ แปลว่า การเลี้ยงชีพชอบ นับเป็นข้อหนึ่งในมรรคมีองค์แปด ซึ่งเป็นมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางในพระพุทธศาสนา ดังที่มูลนิธิชัยพัฒนาสรุปไว้ว่า

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๐๖.

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์^๒

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการพัฒนาที่เป็นทางสายกลางซึ่งจะสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุควบคู่ไปกับการพัฒนาทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาที่รักษาสิ่งแวดล้อมให้เป็นปฏิรูปประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม นั่นคือ ต้องคำนึงถึงมิติแห่งการพัฒนาให้ครบถ้วนทั้งสี่ด้าน ได้แก่ (๑) กายภาพนา พัฒนาทางกายซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อม (๒) ศิลภาพนา พัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรม (๓) จิตภาพนา พัฒนาด้านจิตใจให้มีคุณธรรมจริยธรรม และสิ่งที่เรียกว่าความฉลาดในอารมณ์ (๔) ปัญญาพัฒนา พัฒนาปัญญาสองด้าน คือ ปัญญาในทางโลกเพื่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพและปัญญาในทางธรรมเพื่อช่วยให้เอาชีวิตรอดจากความทุกข์ หรือปัญหาชีวิต

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้พิจารณาแยกนำเสนอ ดังนี้คือ

๑. ธรรมมีอุปการะมาก^๓ ประกอบด้วย สติ ความระลึกได้และสัมปชัญญะ ความรู้ตัว ดังนี้

๑.๑ สติ ความระลึกได้ หมายถึง การนึกขึ้นได้ก่อนที่จะทำ จะพูด จะคิด มีให้กิจนั้น ๆ ดำเนินไปสู่ทางที่ผิด หรือนึกถึงเรื่องที่เคยทำ คำที่พูดมานานมาแล้วได้ เป็นอาการอุกคิติดขึ้นได้ของจิต ไม่ผลอผลหลงลืม สติ มีหน้าที่คอยกำจัดความประมาทเลินเล่อ มีผลทำให้การทำงานทุกประเภทไม่เกิดความเสียหาย

๑.๒ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว หมายถึง ความรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาในสิ่งที่กำลังทำ กำลังพูด กำลังคิด มีความรู้สึกตื่นตัวอยู่เสมอ ไม่เลอะเลือน ฟันเฟืองในขณะที่กำลังทำกิจนั้น ๆ พร้อมทั้งรู้ตัวว่าสิ่งที่กำลังทำ พูด คิดนั้น ดีไม่ดี ถูกต้องไม่ถูกต้องอย่างไร สัมปชัญญะ จึงมีหน้าที่กำจัดความโง่เขลาในเวลาทำการงานทุกประเภท

๒. หลักธรรมอีกประการหนึ่งที่ควรแก่ความเหมาะสม นั่นคือ หลักสัปปุริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ผู้ดำรงตนอยู่ในคุณธรรม เป็นผู้มั่งคั่งสมบัติของคนดี คนสงบ ที่เรียกกันว่า สัตบุรุษ ประกอบด้วยคุณธรรม ๗ ประการ ดังนี้

^๒ ศรีนิตย์ บุญทอง, “เศรษฐกิจพอเพียง”, วารสารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๔๘), หน้า ๒๑-๒๒.

^๓ ธรรมปิฎกใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๒(ก)/๓๖๔. และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อาร์เอสแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๖๔.

๒.๑ ธรรมัญญุตตา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เหตุที่ควรรู้จะมีอยู่มากมาย แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปก็มีเพียง ๒ เหตุ คือ เหตุแห่งสุขและเหตุแห่งทุกข์ ความสุขและความทุกข์ให้ผลแตกต่างกันมาก จึงเป็นเหตุที่ควรรู้ว่า บุคคลทำอะไรสิ่งใดไป สิ่งนั้นเป็นได้ทั้งเหตุแห่งสุข หรือเหตุแห่งทุกข์

๒.๒ อัญญัญญุตตา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักผล คือรู้ว่าผลที่ตนได้รับ ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว เป็นสุขหรือทุกข์ เกิดขึ้นจากเหตุอะไร ถ้าได้รับผลที่ดีเป็นความสุข ก็ทำเหตุที่ทำให้ได้รับความสุขนั้นให้ดียิ่งขึ้น ถ้าเป็นข้างร้ายก็จะตัดตัดต้นเหตุ เลิกทำในสิ่งที่เป็นเหตุแห่งผลร้ายนั้นเสีย

๒.๓ อัตตัญญุตตา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักการวางตัวให้เหมาะสม ให้สมกับบุคลิกภาวะ ฐานะของตนได้อย่างถูกต้อง ไม่อวดดีถือดีจนเป็นหยิ่งยโส ไม่ดูถูกตัวเองจนทำให้ขาดความมั่นใจ แต่รู้จักประมาณตัวเอง ไม่คิดเห่อเหิมทะเยอทะยานเกินฐานะ ทำอะไรก็ไม่ทำเกินกำลังของตนอันเป็นเหตุให้เกิดความผิดหวังหรือเสียหาย

๒.๔ มัตตัญญุตตา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอเหมาะพอดีไม่มากหรือน้อยเกินไปในทุกเรื่อง เช่น ในการแสวง การรับและการใช้จ่าย ผู้รู้ประมาณกำลังของตัวเอง จึงทำอะไรที่พอดี ๆ ไม่หักโหมจนเกินกำลังทั้งกายและทรัพย์ รู้คุณค่าของสิ่งที่หามาได้ ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่าย แต่เป็นอยู่อย่างสุขสบายตามสมควรแก่ฐานะของตนโดยไม่เดือดร้อนอึดอัดขัดสน

๒.๕ กาลัญญุตตา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักกาล คือรู้ถึงคุณค่าของเวลาที่ผ่านไป รู้จักใช้เวลาอย่างคุ้มค่าและเป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยเวลาให้ผ่านไปอย่างไรประโยชน์ ผู้รู้จักกาลจึงเป็นคนตรงต่อเวลา ไม่อืดอาดล่าช้าในเวลาทำงาน เมื่อได้ตกปากรับคำ ก็ทำตามนั้นเสร็จทันตามกำหนด เป็นเหตุให้การงานไม่คั่งค้าง เป็นดินพอกหางหมู

๒.๖ ปริสัญญุตตา หมายถึง ความเป็นผู้รู้ชุมชน คือรู้จักสังคมที่ตนอยู่อาศัย ที่ทำงาน และสังคมที่ตนจะต้องเข้าไปติดต่อสัมพันธ์ว่าเป็นอย่างไร ผู้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมชุมชนนั้น ๆ เป็นเหตุให้อยู่ในทีนั้น ๆ ได้ด้วยความสบายใจ ไม่มีเรื่องกระทบกระทั่งกับผู้อื่น ได้รับความไว้วางใจจากคนในชุมชน

๒.๗ บุคคลปริปัญญา หมายถึง ความรู้จักบุคคลผู้ยิ่งหรือหย่อน คือการรู้จักเลือกคบคน ด้วยการศึกษาวุฒิปัญญาความประพฤติ เป็นต้น แล้วรู้จักที่จะเลือกว่า คนเช่นใดควรคบ คนเช่นใดไม่ควรคบ เมื่อรู้จักเลือกเช่นนี้ ทำให้ได้คบหาแต่คนดี ไม่คบคนเลว ทำให้สามารถเลือกใช้คนทำงานได้ถูกต้อง^๔

^๔ ดูรายละเอียดใน อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๖. และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, หน้า ๒๑๐.

สัปปริสธรรม ๗ เป็นธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตาม เป็นผู้ดี ควรแก่การยกย่องนับถือ เป็นผู้ที่น่าคบหาสมาคมด้วย

๓. หลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือหลักทางสายกลาง ๘ ประการ ดังนี้

มรรค หมายถึง หนทางหรือแนววิถีปฏิบัติสำหรับดำเนินชีวิตไปสู่ความดับทุกข์ เป็นหนทางที่ทำให้ผู้ดำเนินตามเป็นพระอรหันต์บุคคลได้ ดังนี้

๓.๑ สัมมาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้อง ปัญญาอันเห็นแจ้งในอริยสัจ คือ เห็นทุกข์ เห็นเหตุแห่งทุกข์ เห็นความดับทุกข์และเห็นวิถีทางที่ดำเนินไปเพื่อความดับทุกข์

๓.๒ สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดำริอันถูกต้อง ได้แก่ ความดำรินอกอกจาก กาม ในอันไม่พยายาบาท ในอันไม่เบียดเบียน

๓.๓ สัมมาวาจา หมายถึง วาจาที่ถูกต้อง ได้แก่การพูดจาที่เว้นจากวจีหุจริต ๔ คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ

๓.๔ สัมมากัมมันตะ หมายถึง การงานที่ถูกต้อง ได้แก่การงานที่เว้นจากการหุจริต ๓ คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์และประพฤตินอกกาม

๓.๕ สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง ได้แก่ เว้นการเลี้ยงชีพที่มีโทษ ทั้ง ๒ ฝ่าย ได้แก่ โทษทางโลกและโทษทางพระบัญญัติ รู้ประมาณในการแสวงหา การรับและการบริโภค

๓.๖ สัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรที่ถูกต้อง ได้แก่ ความเพียรในสัมมัตถาน ๔ คือ เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรให้กุศลเกิดขึ้น เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

๓.๗ สัมมาสติ หมายถึง ความระลึกที่ถูกต้อง ได้แก่ความระลึกได้ในสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม

๓.๘ สัมมาสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจที่ถูกต้อง ได้แก่ ความตั้งใจมั่นในการเจริญฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน

ธรรมทั้ง ๘ ประการนี้ เป็นสามัคคีธรรมต่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้มีกำลังมาก สามารถให้ผู้ปฏิบัติบรรลุผลชั้นสูง คือ อริยมรรค อริยผลและพระนิพพานได้ โดยสมควรแก่การปฏิบัติ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า มรรคทั้ง ๘ ประการ มีฐานะเป็นหลักในการปฏิบัติที่เนื่องด้วยสังคมาดังพุทธพจน์ที่ทรงแสดงไว้ใน พระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค กัลยาณมิตรสูตร^๕ ว่า

... ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิमित ฉันทใด กัลยาณมิตรตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิमितเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉันทนั้น . . .

^๕ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

พุทธพจน์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงการยอมรับความสำคัญของการมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในฐานะสภาพแวดล้อมทางสังคมว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะชักนำและส่งเสริม ให้เกิดมีการประพฤติปฏิบัติหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่า ระบบการดำเนินชีวิต ระบบจริยธรรม หรือระบบการประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เนื่องด้วยสังคมไม่แยกต่างหากจากสังคม

พึงสังเกตว่า มีข้อเน้นพิเศษสำหรับปัจจัยทางสังคม คือความมีกัลยาณมิตร ซึ่งพิเศษกว่าปัจจัยภายในตัวบุคคลที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ กล่าวคือ ท่านยกให้ปัจจัยทางสังคมนั้นมีค่าเท่ากับการปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า พรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว ทั้งนี้เพราะว่าสำหรับมนุษย์ทั่วไปโดยส่วนใหญ่ การปฏิบัติชอบหรือชีวิตที่ดีงามหรือมรรคาแห่งอารยชนนั้น จะตั้งต้นขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยปัจจัยทางสังคม ปัจจัยดีงามทางสังคมนั้น เป็นเครื่องประดับประคองคอยเสริมเติมและกระตุ้นโยนิโสมนสิการนั้นในระหว่างก้าวเดินคืบหน้าต่อ ๆ ไป^๖

หลักของความพอดีที่ก่อให้เกิดสุข มีปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ทุติยปัณณาสก์ อานันยสูตร^๗ ความสำคัญดังนี้

ครั้งนั้นแล อนาถบิณฑิกคหบดีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่อันควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสถามกับอนาถบิณฑิกคหบดีดังนี้ว่า
คหบดี สุข ๔ ประการนี้คฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม^๘ พึงได้รับตามกาล ตามสมัย
สุข ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อตฺถิสุข (สุขเกิดจากความมีทรัพย์)
๒. โภคสุข (สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์)
๓. อานันยสุข (สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้)
๔. อนวัชชสุข (สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ)

สุขของคฤหัสถ์ ๔ หรือ คิหิสุข หรือ กามโภคิสุข^๙ เรียกว่า สุขที่ชาวบ้านควรเข้าถึงได้ ให้สม่าเสมอ สุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี

ในโลกของความเป็นอยู่ในปัจจุบัน หลักก็คือ เมื่อใครยวสาวได้สาวเอา หรือปลาใหญ่กินปลาเล็ก เป็นสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยแรงโลภ (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) แต่ในสภาวะสังคมแบบนี้ พระพุทธเจ้าไม่เคยห้ามสะสมทรัพย์ หรือละทิ้งทุกอย่าง แต่ตรงกันข้าม ทรงสอนให้รักษา

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๘๕ - ๕๘๖.

^๗ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕-๑๐๗.

^๘ **ผู้บริโภคกาม** (กามโภคิ) ในที่นี้หมายถึงผู้เสพวัตถุ กิเลส กิเลส (หมายถึงเอาผู้ครองเรือน)

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, หน้า ๑๔๗.

และเพิ่มพูนทรัพย์ ทั้งทรัพย์ภายนอก คือความร่ำรวยและทรัพย์ภายในคือ ความมั่งคั่ง ดังเช่น หลักธรรมที่แสดงถึงความสุขของคุณุหัส หรือสุขของชาวบ้าน^{๑๐} ซึ่งสุขของคุณุหัสเหล่านี้ ประกอบด้วย

๑) อตฺถิสุขุ สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภาคภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนมีโภคทรัพย์ ที่หามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตนและโดยชอบธรรม

อตฺถิสุขุ เป็นอย่างไร

คือ กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วย น้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เรามีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม’ นี้เรียกว่า อตฺถิสุขุ^{๑๑}

หลักที่พึงพิจารณาในหัวข้อนี้ ได้แก่ ความหมั่นเพียร การได้มาโดยชอบ คือ ศิล การแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม คือ เว้นจากมิถฉาอาชีวะ เช่น ที่ปรากฏในวินัยชาสูตรและเมื่อได้ โภคทรัพย์มาแล้วก็ต้องรู้จัก เก็บ รักษาและประหยัด อดออม

๒) โภคสุขุ สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภาคภูมิใจ เอิบอímใจว่าตนได้ใช้ทรัพย์ ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยงและบำเพ็ญประโยชน์

โภคสุขุ เป็นอย่างไร

คือ กุลบุตรในโลกนี้ใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความหมั่น เพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดย ธรรม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เราใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วย ธรรม ได้มาโดยธรรม’ นี้เรียกว่า โภคสุขุ^{๑๒}

การใช้สอยทรัพย์ ต้องใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อาทิ เลี้ยงพ่อแม่ ภรรยา บุตรธิดา คนรับใช้ ญาติพี่น้อง ร่วมการลงทุน ทำบุญ การสงเคราะห์สังคม สาธารณประโยชน์ในชุมชน เป็นต้น

^{๑๐} พระศากยวงศ์วิสุทธิ (อนิลมาน ธมฺมสากิโย), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านจิตวิญญาณ”, ตีพิมพ์ใน เศรษฐธรรม, ฉบับที่ ๔ (๖๘) ปีที่ ๒๒ (สิงหาคม – พฤศจิกายน ๒๕๕๖), หน้า ๔๙.

^{๑๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๖.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

๓) อนณสุข (อานันยสุข)^{๑๓} สุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอิมใจ ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

อานันยสุข เป็นอย่างไร

คือ กุลบุตรในโลกนี้ไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมากก็ตาม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เราไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมาก’ นี้เรียกว่า อานันยสุข^{๑๔}

ความเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก ตีนกัฬาคระแวง หลับกัฬินร้าย ต้องระแวงระวังว่า เจ้าหนี้จะมาทวงหนี้ (ตอนที่เรายังไม่มี) ในช่วงเวลาไหน หรือคิดในใจว่า จะหลบหลีกเจ้าหนี้ได้อย่างไร สิ่งที่เกิดขึ้นในจิตใจดังนี้ เป็นความทุกข์ที่สุด ดังนั้น เมื่อไม่มีหนี้ จิตใจจึงมีแต่ความปลอดโปร่ง โล่งใจ จะกินก็อิมท้อง จะนอนก็อิมใจ จะหลับก็หลับฝันดี ไม่มีสิ่งเลวร้ายมารบกวนให้ต้องกังวล ส่วนสาเหตุของการเกิดหนี้ ในงานวิจัยนี้จะไม่ขอกล่าวถึงในรายละเอียด แต่จะกล่าว โดยสรุปว่า การเป็นหนี้เกิดจากการไม่รู้จักประมาณตน ไม่ใช่ปัญญาพิจารณาว่า ตนมีรายรับมาอย่างไรและเท่าใด มีการใช้จ่ายที่เกินกำลัง ไม่รู้จักยั้งใจไม่ให้หลงระเริงไปกับสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับการปฏิบัติตนของบุคคลในสังคมนั้น มีความฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย

๔) อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ ความภาคภูมิใจ เอิบอิมใจ ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ดิเตือนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ

อนวัชชสุข เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วชิกรรมที่ไม่มีโทษ และมโนกรรมที่ไม่มีโทษ เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เราประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วชิกรรมที่ไม่มีโทษ มโนกรรมที่ไม่มีโทษ’ นี้เรียกว่า อนวัชชสุข^{๑๕}

เป็นความสุขที่เกิดจากการประพฤติอยู่ในศีลและธรรม ทั้งที่เป็นข้อประพฤติทางกาย วาจาและทางใจ เพราะสิ่งเหล่านี้ จะส่งผลให้เกิดสิ่งที่ไม่ทำให้เกิดความทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ใจความสำคัญในพระสูตรนำมากล่าวโดยย่อ ปราภฏฐังนี้ว่า ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับอนาถปิณฑิกเศรษฐีหนึ่งในบรรดาอุบาสกผู้มีความเลื่อมใสในพระองค์มากที่สุดผู้สร้างวัดเซตวันอันลือชื่อที่เมืองสาวัตถี ทูลถามพระองค์ว่า คุณหัสถ์ที่ดำเนินชีวิตเป็นผู้ครองเรือนเป็นปกติมีความสุขอยู่ ๔ อย่าง พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

^{๑๓} คำว่า อานันยสุข นี้ ฉบับ สยามรจฺจฺสสฺสตีปิฎกั (๒๕๒๓) อัง. จตฺก. ๒๑/๑๖๒/๙๐ - ๙๑ และ ฉบับ ทยฺยรจฺจฺสสฺสคีตีเตปิฎกั (๒๕๓๐) อัง.จตฺก. ๒๑/๑๖๒/๙๕ เป็น อนณสุข(เชิงอรรถ อัง.จตฺก. (ไทย) ๒๑/๑๖๒/๑๐๕.)

^{๑๔} อัง.จตฺก. (ไทย) ๒๑/๑๖๒/๑๐๖.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

๑. สุขเกิดจากมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือมีทรัพย์สินสมบัติเพียงพอที่ตนหามาได้ด้วยวิธีสุจริต (อัตถิสุข)
๒. สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ได้อย่างอิสระเพื่อตนเองครอบครัว เพื่อนฝูง ญาติ ๆ และเพื่อทำบุญกุศล (โภคสุข)
๓. สุขเกิดจากการไม่มีหนี้สิน (อนณสุข)
๔. สุขเกิดจากการดำรงชีวิตที่ปราศจากโทษมีชีวิตบริสุทธิ์ไม่ประกอบความชั่วทั้งทางความคิด ทางวาจาและทางกาย (อนวัชสุข)

ในประเด็นหัวข้อนี้ พึงพิจารณาไว้ด้วยว่าในความสุขทั้ง ๔ ข้อนี้ มี ๓ ข้อที่เกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจและในที่สุดพระผู้มีพระภาคได้ทรงเตือนอนาถปิณฑิกเศรษฐีว่า ความสุขทางเศรษฐกิจและด้านวัตถุนั้นไม่มีค่าเท่าเสียที่ ๑๖ ของความสุขทางจิตใจ อันเกิดจากชีวิตที่ดงามปราศจากโทษ อีกตัวอย่างหนึ่งที่ปรากฏชัดเกี่ยวกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการผลิต หรือเพื่อประโยชน์ปัจจุบันหรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการรวมทั้งสมชีวิตา ดังความที่มีปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต ทีฆชาณสูตร^{๑๖} ดังนี้

“... ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นคฤหัสถ์เป็นกามโภคี อยู่ครองเรือนนอนเปียดบุตร ใช้จันทน์ของชวากาสี ทัดทรงดอกไม้ ของหอมและเครื่องลูบไล้ยินดีทอง และเงิน ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้เพื่อสุขในภพนี้และเพื่อเกื้อกูลในภพหน้าเพื่อสุขในภพหน้าแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พยัคฆปะชชะ^{๑๗} ธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้เพื่อสุขในภพนี้แกกกุลบุตร”

ธรรม ๔ ประการ อะไรบาง คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น)
๒. อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา)
๓. กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี)
๔. สมชีวิตา (ความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม)

จากข้อมูลที่น่าเสนอดังกล่าวข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า หลักปรัชญาเกี่ยวกับความพอเพียงในพระพุทธศาสนามีอยู่ว่าจะต้องผลิต จำหน่ายแจกจ่ายและบริโภคด้วยหลัก โยนิโสมนสิการ คือ

^{๑๖} อัง.สตุตต. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^{๑๗} พยัคฆปะชชะ เป็นชื่อเรียกชาวโกหิยะ เพราะบรรพบุรุษของชาวโกหิยะนี้สร้างบ้านเรือนอยู่ในพยัคฆปะชชนคร (นครทางเสื่อผ่าน)

พิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วน แยกคาย รอบคอบ รอบด้านคำนึงถึงหลักคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมพิจารณาด้วยปัญญาก่อนแล้วจึงผลิต จำหน่ายจ่ายแจกและบริโภคใช้สอยตาม ซึ่งหลักของการบริโภคนั้น แสดงไว้ในเรื่องของปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ดังที่พระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า คุณค่าแท้นั้นนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแล้ว ยังเกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามของกุศลธรรมเช่น ความมีสติ เป็นต้น ทำให้พ้นจากความเป็นทาสของวัตถุเพราะเป็นการเกี่ยวข้องกับปัญญาและมีขอบเขตอันเหมาะสม มีความพอเหมาะพอดีต่างจากคุณค่าพอกเสริมด้วยตัณหา ซึ่งไม่ค่อยเกื้อกูลแก่ชีวิต บางที่เป็นอันตรายแก่ชีวิต ทำให้กุศลธรรม เช่น ความโลภ ความมัวเมา ความริษยา มานะ ทิฐิ ตลอดจนการยกตนข่มผู้อื่นเจริญขึ้น ไม่มีขอบเขตและเป็นไปเพื่อการแก่งแย่งเบียดเบียน ตัวอย่างเช่น อาหารที่กินด้วยปัญญาเพื่อคุณค่าแท้มีอหนึ่งราคาสิบบาท อาจมีคุณค่าแก่ชีวิตร่างกายมากกว่าอาหารมีอเดียวราคาหนึ่งพันบาทที่กินด้วยตัณหาเพิ่มเสริมราคาของตัวตนและหน้าซำอาจเป็นอันตรายแก่ร่างกาย^{๑๘}

จากตัวอย่างที่นำมาแสดงข้างต้นนั้น พอสรุปได้ว่าพระผู้มีพระภาคทรงถือว่าสวัสดิภาพทางเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขให้มนุษย์มีความสุขได้แต่พระองค์ก็ไม่ทรงยอมรับว่าเป็นความก้าวหน้าที่จริงแท้ถ้าเป็นเพียงความก้าวหน้าทางด้านวัตถุที่ปราศจากรากฐานทางด้านจิตใจและศีลธรรมขณะที่กระตุ้นให้เกิดความก้าวหน้าทางวัตถุนั้นพระพุทธศาสนาก็ก้าวเน้นในด้านพัฒนาคุณลักษณะทางด้านศีลธรรมและจิตใจควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้สังคมมีความสุข มีความสงบและเป็นที่น่าพอใจของคนในสังคม

กล่าวโดยสรุป ที่มาของเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม เกิดจากคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเกี่ยวกับเรื่องของการผลิต จำหน่ายจ่ายแจกและการบริโภคที่พระองค์ทรงแสดงในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับไปปฏิบัติและเกิดความมั่นคงในชีวิต รู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมกับฐานะและความเป็นอยู่ โดยมุ่งเน้นที่ความรู้จักประมาณตน ดูแลรักษาทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบรวมตลอดถึงพฤติกรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ไม่ก่อให้เกิดความขัดสนในระดับครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ตลอดจนไม่เกิดการเบียดเบียนบุคคลอื่นให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญใจ เป็นต้น

๒.๒ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

ในหลักพุทธธรรมไม่ได้มีการกำหนดให้เห็นชัดเจนว่า เศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายหรือมีคำจำกัดความว่าอย่างไร แต่เมื่อประมวลจากพระสูตร ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่ผู้วิจิตรได้รวบรวมมานำเสนอและสรุป อาจกล่าวได้ว่า เป็นความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม ดังนี้

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๑/๑๒, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๘/๑๙, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๑๔/๑๑๓.

หลักการทางพระพุทธศาสนาได้สอนให้คนรู้จักประหยัด รู้จักอดออม มีลักษณะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ มีความพอดี พอประมาณ ได้ดูคุณภาพ ความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอเหมาะพอดีไม่มากหรือน้อยเกินไปในทุกเรื่อง เช่น ในการผลิต (การแสวงหา) การใช้จ่าย (การจำหน่ายจ่ายแจก - การบริโภคร) และผู้รู้ประมาณกำลังของตัวเอง จึงทำอะไรที่พอดี ๆ ไม่หักโหมจนเกินกำลังทั้งกายและทรัพย์ รู้คุณค่าของสิ่งที่หามาได้ ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่าย แต่เป็นอยู่อย่างสุขสบายตามสมควรแก่ฐานะของตนโดยไม่เดือดร้อนอึดอัดขัดสน^{๑๙}

เรื่องการรู้จักพอประมาณการใช้จ่ายนี้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับการ “พอเพียง” เป็นเรื่องของจิตใจและการยับยั้งใจมิให้ตกเป็นทาสของวัตถุและสิ่งยั่วเยาความกระหายและความต้องการต่าง ๆ อย่างไม่รู้ที่ตาม ความพอประมาณและความพอดีของบรรพชิต ก็สามารถที่จะนำมาเป็นแนวทางในการบริโภคร ไม่ว่าจะบริโภคทรัพย์ใด ๆ ของฆราวาสก็ได้ หากการบริโภครนั้นเป็นไปเพื่อคุณภาพของชีวิต คือจุดที่ความพึงพอใจบรรจบกับคุณภาพของชีวิต ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับการพอประมาณในการบริโภครเป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นถึงความพอประมาณ ประหยัด มัธยัสถ์ ความไม่ฟุ้งเฟ้อ สุรุ่ยสุร่ายการอดออม

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความพอเพียงในหลักพุทธธรรม หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอเหมาะพอดี ไม่มาก หรือน้อยเกินไปในทุกเรื่อง เช่น พอดีในการแสวงหา การรับ และพอดีในการใช้จ่าย ผู้รู้ประมาณกำลังของตัวเอง จึงทำอะไรที่พอดี ๆ ไม่หักโหมจนเกินกำลังทั้งกายและทรัพย์ รู้คุณค่าของสิ่งที่หามาได้ ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่าย แต่เป็นอยู่อย่างสุขสบายตามสมควรแก่ฐานะของตนโดยไม่เดือดร้อนอึดอัดขัดสน รู้จักพอดีในการบริโภคร อันเป็นความพอดีให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ

๒.๓ หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธ เป็นหลักการที่มุ่งเน้นให้บุคคลทั่วไปได้รู้จักการอดออม ประหยัด ซึ่งหลักพุทธธรรมขยายความตามทัศนะของเศรษฐศาสตร์ก็คือ (๑) การรู้จักประมาณในการดำเนินชีวิต (การผลิต) ให้ดำเนินไปตามความเป็นจริงที่เป็นอยู่ ซึ่งมีหลักการสำคัญ ๆ ได้แก่ หลักอิทธิบาท การแสวงหาทรัพย์สัมมาอาชีวะ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ (๒) การจำหน่ายจ่ายแจก ได้แก่ หลักอบายมุข กัลยาณมิตร และ (๓) การบริโภคร ได้แก่ หลักการใช้จ่ายทรัพย์

^{๑๙} คุรยละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๘๕ – ๕๘๖.

๒.๔ ประเภทของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้วิจัยสรุปปรัชญาเศรษฐกิจตามแนวพุทธธรรมให้สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ เพื่อให้เหมาะสมกับสังคมไทยปัจจุบัน ดังนี้

๒.๔.๑ หลักความพอเพียง

หลักสำคัญของพุทธธรรมในการมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียงการรู้จักพอประมาณการใช้จ่ายนี้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับการพอเพียงเป็นเรื่องของจิตใจและการยับยั้งใจมิให้ตกเป็นทาสของวัตถุและสิ่งยั่วเยาความกระหายและความต้องการต่างๆอย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับความพอเพียงนั้น มนุษย์จะต้องระวังความพอเพียงทางด้านจิตใจที่เรียกว่าสันโดษด้วย เพราะความสุขสบายจะทำให้เฉื่อยชาไม่ขยัน ต้องยึดหลักของพระพุทธศาสนาที่ว่า ให้สันโดษในวัตถุ แต่ไม่ให้สันโดษในกุศลธรรม ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต อุပ္พญาตสูตร^{๒๐} ความสำคัญว่า “... ๑. ภิกษุทั้งหลาย เรารู้อะไรถึงธรรม ๒ ประการ คือ ๑. ความไม่สันโดษเพียงแคกุศลธรรมทั้งหลาย ๒. ความไม่ทอดทิ้งในการบำเพ็ญเพียร...” กล่าวคือ ในการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ให้พอเพียงทางเศรษฐกิจ หรือวัตถุ แต่ไม่ให้พอเพียงทางด้านปัญญา การพัฒนาจิตใจให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป อีกประเด็นหนึ่งคือ ความพอเพียงยึดหลักทางสายกลาง คือไม่มากจนเกินไป ไม่น้อยจนเกินไปในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ ในทางพระพุทธศาสนากล่าวกันว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ ปลอดภัย ไม่ติดข้อง^{๒๑}

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความพอเพียงในหลักพุทธธรรมนั้น เน้นไปที่เรื่องของความพอประมาณ การใช้ชีวิตที่พอเหมาะ พอควรตามฐานะและกำลังของตน ทั้งด้านการแสวงหา การใช้จ่าย การรู้จักพอดีในการบริโภคและการรู้จักเลือกคบมิตร หรือแสวงหาแนวร่วมเครือข่ายที่ดี เหล่านี้เป็นหลักธรรมอันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพุทธธรรมได้เสนอหลักธรรม ดังนี้

๒.๔.๑.๑ สัมมาอาชีวะ (การประกอบอาชีพสุจริต)

สัมมาอาชีวะ เป็นเรื่องที่เน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต มีมานะอดทน ข้อนี้นี้จะเน้นการผลิต-ไม่ผลิต การบริโภค-ไม่บริโภค ในลักษณะที่เป็นผลดีแก่มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เป็นการปฏิบัติธรรมหรือหน้าที่ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตส่วนหนึ่ง สัมมาอาชีวะมีรากฐานมาจากความบริสุทธิ์ ความสะอาดทางการกระทำ พระพุทธโฆสจารย์จึงได้อธิบายในวิสุทธิมรรคว่า สัมมาอาชีวะนั้นมีความสะอาด (แห่งชีวะ) เป็นลักษณะ มีอันยังอาชีวะที่ชอบธรรมให้เป็นไปเป็นกิจ มีการละมิฉฉาอาชีวะเสียได้เป็นผล หลักการแห่งความบริสุทธิ์ทั้งทางกาย

^{๒๐} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๕/๖๑.

^{๒๑} คุรยาละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๙/๑๒๓, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๙/๓๔๘, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๐๔/๔๕๓.

และทางวาจา^{๒๒} จึงเป็นรากฐานของการทำงานที่ไม่พึงปรารถนาในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า มิจฉา วณิชา ในวณิชาสูตร สวรรค์แห่งความไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อันหมายถึง เพื่อนมนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณต่าง ๆ ตามหลักการสัมมาอาชีวะ มีรากฐานจากพุทธกระบวนทัศน์แบบองค์รวมที่เห็นว่า ในระดับปัจเจกบุคคล งานคือเอกภาพแห่งชีวิต การงานเป็นส่วนสำคัญแห่งชีวิตที่ไม่สามารถแยกขาดจากชีวิตได้ ชีวิตไม่สามารถดำเนินไปสู่จุดหมายสูงสุดได้ ถ้าการงานยังคงประกอบด้วย การเบียดเบียนในรูปแบบต่าง ๆ^{๒๓} วิธีการปฏิบัติตนสู่จุดหมายในลักษณะของการงานที่ไม่เบียดเบียน จึงจำเป็นต้องมีขึ้นในบุคคลระดับต้น ๆ

๑) ความหมายของสัมมาอาชีวะ

คำว่า สัมมาอาชีวะ ประกอบด้วยคำ ๒ คำคือ สัมมาและอาชีวะ คำว่า สัมมา หมายถึง โดยชอบดี ถูกต้อง ถูกถ้วน สมบูรณ์จริงแท้^{๒๔} ส่วนคำว่า อาชีวะ หมายถึง อาชีพ การเลี้ยงชีพ ความเพียรพยายามในการแสวงหาปัจจัยยังชีพ การทำมาหากิน^{๒๕} ซึ่งตรงกับความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่ได้ให้ความหมายของสัมมาอาชีวะว่า สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ^{๒๕} สำหรับชาวพุทธทั่วไปที่เป็นคฤหัสถ์นั้น จะต้องไม่ทำผิดศีลธรรม ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น หลอกหลวงผู้อื่น เลี้ยงชีวิตประจบสอพลอ ปีบบังคับ ทุจริตคอร์ปชั่น เป็นต้น สำหรับบรรพชิต หรือนักบวช หมายถึง การแสวงหาลาภในทางที่ไม่ควรเอ่ยปากขอ เป็นคนรับใช้ การแลกเปลี่ยนซื้อขายด้วยเงิน หรือทองและเครื่องยานวิชามีประการต่าง ๆ เช่น วิชาฤกษ์ยาม ดูพื้นที่คู่วัยวะ^{๒๖} เป็นต้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๒๗} ได้ให้ความหมายของสัมมาอาชีวะว่า หมายถึง การเลี้ยงชีวิตชอบ คือเว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกหลวง สอพลอ ปีบบังคับ ชูเชื้อ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) ยังได้อธิบายเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะไว้ว่า พระพุทธศาสนามองเป้าหมายของสัมมาอาชีวะโดยมุ่งเน้นด้านความต้องการแห่งชีวิตมนุษย์ คือ มุ่งให้ทุกคนมีปัจจัย ๔ พอเพียงที่จะอยู่ เป็นการถือเอาหลักเพื่อการพัฒนาไปสู่

^{๒๒} ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย, “จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๑.

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์พิมพ์ครั้งที่ ๑๐*, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๖), หน้า ๓๒๙.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๖.

^{๒๕} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒*, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๐.

^{๒๖} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๓๔๑/๓๔๘.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๓๓๑.

จุดมุ่งหมายที่ดีกว่า คือ การพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญาเพื่อควมมีชีวิตดีงามและประสพสุขที่ประณีตยิ่งขึ้นไป เพราะฉะนั้น คำว่า สัมมาชีพ มิใช่หมายถึงเพียงแค่การใช้แรงงานให้เกิดผลผลิตแล้วได้ปัจจัยเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรมเท่านั้น แต่หมายถึง การทำหน้าที่ทำให้เป็นผู้ควรแก่การได้ปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีวิตด้วย เช่นการที่ภิกษุอยู่ในสมณะธรรมแล้วได้รับปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย ก็เป็นสัมมาชีพของภิกษุ หรือลูกประพติตนเป็นลูกที่ดี สมควรแก่การเลี้ยงดูของพ่อแม่ ก็พึงนับว่าเป็นสัมมาชีพของลูกแล้ว^{๒๘}

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ)^{๒๙} ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสัมมาอาชีพะ เลี้ยงชีวิตชอบคือ เว้นจากมิจฉาอาชีพะ สำเร็จอาชีพที่ชอบ ศีลสิกขา คือ ศีล ได้แก่ วาจาชอบ การงานชอบ อาชีพชอบ พุดโดยทั่วไป จะพุด จะทำอะไร ก็ให้ถูกชอบ อย่าให้ผิด ประกอบอาชีพอะไรก็เช่นเดียวกัน ถ้ายังไม่มีอาชีพ เช่นเป็นนักเรียน ต้องอาศัยผู้ใหญ่อุปการะให้ใช้ทรัพย์ ควรใช้อย่างถูกต้องในทางที่ชอบที่ควร พยายามศึกษาตนเอง ให้รู้จักงดเว้นจากการประพฤติกกระทำต่าง ๆ การดำเนินอาชีพถูกทาง บุคคลทุกคนต้องเลี้ยงชีพเพื่อให้เป็นอยู่ได้ อาชีพแต่ละอย่างมีทั้งดีและชั่ว เลือกรกระทำแต่สิ่งที่ไม่เดือดร้อนต่อผู้อื่นและเดือดร้อนตนเอง

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา^{๓๐} ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสัมมาอาชีพะว่า เลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การแสวงหาปัจจัย ๔ หรือเครื่องบริโภคต่าง ๆ มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ควรแสวงหาโดยชอบด้วยหลักศีลธรรมกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ไม่ควรเป็นการแสวงหาเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น หากผู้ประกอบการค้าขาย ก็ควรเว้นจากการค้าขายสิ่งเหล่านี้คือ เครื่องประหารชีวิตมนุษย์และสัตว์ ค้าขายสัตว์เพื่อฆ่าเป็นอาหาร การค้าขายน้ำเมาและการค้าขายยาพิษ

สุวัฒน์ จันทรจันง^{๓๑} กล่าวไว้ว่า สัมมาอาชีพะ หมายถึง การดำเนินชีวิตด้วยการทำมาหาเลี้ยงชีพที่สุจริต ปราศจากการหลอกลวง ทฤษฎ ต้มตุ๋น หน้าเลือด ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นภัยผู้ดำเนินตามแนวสัมมาอาชีพะโดยนัยนี้ ย่อมไม่ควรประกอบอาชีพในโรงงานผลิตอาวุธ โรงฆ่าสัตว์ โรงงานสร้างสารพิษอันก่อให้เกิดมลภาวะต่อมนุษย์ สัตว์ สิ่งแวดล้อม รวมถึงการไม่ประกอบอาชีพตามบ่อนการพนัน โสเภณีและการยิงนกตกปลา ซึ่งถือเป็นการฆ่าสัตว์ด้วยเช่นเดียวกัน

^{๒๘} ฎรายละเอียดยใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยายความ, หน้า ๗๗๘ -๗๗๙.

^{๒๙} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ), ธรรมปริทรรศน์, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๘.

^{๓๐} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖๗.

^{๓๑} สุวัฒน์ จันทรจันง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: อลิ้นเพชร, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕๕.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒนา^{๓๒} กล่าวไว้ว่า สัมมาอาชีวะคือ การเลี้ยงชีวิตที่ชอบไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม เว้นการเลี้ยงชีพเพื่อฆ่า ไม่แสวงหามาด้วยการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นภัยต่อสังคมและบ้านเมือง ไม่ประกอบอาชีพทุจริต

บุญมี แทนแก้ว^{๓๓} ได้กล่าวไว้ว่า สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง เพื่อให้ชีวิตเป็นอยู่อย่างมีความสุข จึงไม่ควรทำร้าย หรือทำอันตรายต่อชีวิตสัตว์ทุกชนิด การดำเนินชีวิตที่ไม่สร้างหนี้ ไม่ทำกำไร แต่เป็นชีวิตที่ยังประโยชน์เพราะพ้นจากมิจฉาอาชีวะ ๕ ประการ การโกง การล่อลวง การตลบตะแลง การมอมตมในทางที่ผิด การเอาลาภต่อลาภ

เมื่อกกล่าวโดยสรุป สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเว้นจากมิจฉาชีพทุกชนิด ประกอบแต่การทำงานที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น

๑.๒) ประเภทของสัมมาอาชีวะ จำแนกออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้^{๓๔}

๑.๒.๑) สัมมาอาชีวะระดับโลกียะ ได้แก่ สัมมาอาชีวะที่เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลเป็นอุปติ คือ การละเว้นมิจฉาชีวะ ได้แก่ การเลี้ยงชีวิตในทางที่ไม่ชอบ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาอาชีวะ

๑.๒.๒) สัมมาอาชีวะระดับโลกุตระ หมายถึง การงด การเว้น การเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากมิจฉาอาชีวะของภิกษุผู้มีจิตไกลจากกิเลสเข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรคอยู่ เป็นการเลี้ยงชีวิตชอบในระดับของพระโสดาบัน พระอริยบุคคลขั้นต้นขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์ ซึ่งจะให้ผลเป็นความสุขสงบ เป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์และเป็นไปเพื่อนิพพิทา ความเบื่อหน่ายจากอารมณ์ที่เป็นโลกียะทั้งปวง

หากพิจารณาจะเห็นได้ว่า จุดเน้นของพระพุทธศาสนา จะเน้นที่จิตเจตนาอันเป็นการกระทำที่มีเจตนาที่ดี เพราะหากเริ่มต้นจากจิตที่มีเจตนาดีแล้ว ผลลัพธ์ที่ตามมา ก็ย่อมคาดได้ว่า เป็นไปในทางที่ดีอย่างแน่นอน ดังนั้น หากการหาเลี้ยงชีพ หรือการประกอบอาชีพตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นพร้อมทั้งยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นทั้งทางร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป ประโยชน์อันพึงประสงค์ย่อมตกอยู่กับตนเองครอบครัว ชุมชน สังคม และธรรมชาติแวดล้อม ตลอดจนถึงประเทศชาติอย่างแน่นอน

๒.๔.๑.๒ อบายมุข (หนทางแห่งความเลื่อม)

^{๓๒} ชัยวัฒน์ อัตพัฒนา, **จริยศาสตร์** พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓๖.

^{๓๓} บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๗.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ** พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๗๗๙.

อบายมุข แปลว่า หนทางแห่งความฉิบหาย ทางแห่งความเสื่อม สาเหตุของความเสื่อมมี ๒ หมวด คือ อบายมุข ๔ ไตแก เป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา นักเลงการพนันและคบคนชั่วเป็นมิตร อบายมุข ๖ ไตแก ตีมน้ำเมา เทียวกลางคืน เทียวดูการละเล่น เล่นการพนันคบคนชั่วเป็นมิตรและเกียจคร้านในการทำงาน อบายมุขทั้งหมดหากประพฤติเข้าแล้วก็เป็นที่ให้เกิดความฉิบหาย ให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ร่างกายเหมือนกันทุกข้อ อบายมุข ๖ ประการมีปรากฏในสังคาลกสูตรรวม ๑๙ แห่ง

(๑) “อริยสาวกย่อมไม่เสพทางเสื่อมแห่งโภคะ ๖ โภคะทั้งหลายประกอบด้วยอะไรบ้าง”

๑. การหมกมุ่นในการดื่มสุราเมรัยของมีนเมาอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

๓. การหมกมุ่นเที่ยวดูมหรสพ เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคทรงชี้ให้เราเห็นด้วยว่า ปากทางแห่งความเสื่อมเหล่านี้มี ๖ ทาง และปลายทางของอบายมุขนี้ ย่อมมีความย่อยยับของโภคทรัพย์และความพินาศของเศรษฐกิจ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อส่วนตัวจนถึงสังคมในระดับชาติ อริยสาวกย่อมมองเห็นโทษของอบายมุข ๖ และเว้นจากปากทางแห่งความเสื่อมทุกเมื่อ

(๒) “คฤหบดีบุตรการหมกมุ่น เสพของมีนเมาอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ ๖ ประการ” คือ

๑. เสียทรัพย์ทันตาเห็น

๒. ก่อการทะเลาะวิวาท

๓. เป็นบ่อเกิดแห่งโรค

๔. เป็นสาเหตุเสื่อมเสียชื่อเสียง

๕. เป็นเหตุไม่รู้จักอายุ

๖. เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา^{๓๕}

^{๓๕}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๒.

คฤหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ ๖ ประการ

พระผู้มีพระภาคทรงชี้ว่า ผู้หมกมุ่นในความมีนเมาอันเป็นเหตุแห่งทางเสื่อม ๖ ประการนี้ เป็นเหตุแห่งความประมาทและโทษ ๖ ประการดังกล่าวข้างต้น นำมาซึ่งความล้มเหลวของชีวิต ไม่มี ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

(๓) “คฤหบดีบุตร การหมกมุ่นเที่ยวตามตรอกชอกชอยในเวลากลางคืน มีโทษ ๖ ประการ” คือ

๑. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาตน
๒. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา
๓. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
๔. เป็นที่ระแวงสงสัยของคนอื่น
๕. มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่เป็นเรื่อง
๖. ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง

จะเห็นได้ว่า การเที่ยวกลางคืนไม่มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของตนเองและของผู้อื่น เป็นผู้สร้างความเดือดร้อนยุ่งยากแก่ครอบครัวและไม่รักษาวงศ์ตระกูล

(๔) “โทษแห่งการเที่ยวดูมหรสพ มี ๖ ประการ คือ”

๑. มีการรำที่ไหนไปทีนั้น
๒. มีการขับร้องที่ไหนไปทีนั้น
๓. มีการประโคมที่ไหน ไปทีนั้น
๔. มีเสภาที่ไหน ไปทีนั้น
๕. มีการบรรเลงที่ไหน ไปทีนั้น
๖. มีเทิดเทิงที่ไหน ไปทีนั้น

สรุปได้ว่า ผู้เที่ยวดูมหรสพ ไม่รู้จักคุณค่าของเวลาในการพัฒนาศักยภาพแห่งตนเป็นคน ทำลายคุณค่าชีวิตตนเอง

(๕) “โทษแห่งการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ๖ ประการ” คือ

๑. ผู้ชนะย่อมก่อเวร
๒. ผู้แพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป
๓. เสียดายทรัพย์ทันตาเห็น
๔. ถ้อยคำที่เป็นพยานเชื่อถือไม่ได้
๕. ถูกเพื่อนร่วมงานดูหมิ่น

๖. ไม่มีใครประสงค์แต่งงานด้วยเพราะนักเลง^{๓๖}

การเล่นการพนันเป็นเหตุแห่งการทำลายตน หมดศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยังเป็นผู้ทำลายเศรษฐกิจของชาติอีกด้วย

(๖) “คฤหบดีบุตร การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษ ๖ ประการ” คือ

๑. นำให้เป็นนักเลงการพนัน
๒. นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้
๓. นำให้เป็นนักเลงเหล้า
๔. นำให้เป็นคนหลอกลวงผู้อื่น
๕. นำให้เป็นคนโกงผู้อื่น
๖. เขามีใจเป็นมิตรสหาย^{๓๗}

การคบคนชั่วเป็นมิตรมีโทษ อย่าหมกมุ่นหลงคบคนพาล จะมีแต่ทางนำไปสู่ความหายนะของชีวิต

กล่าวโดยสรุป อบายมุข คือ หนทางที่นำไปสู่ความเสื่อม ซึ่งปรากฏอย่างน้อยที่สุด ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. เป็นนักเลงผู้หญิง ก่อให้เกิดการเสียทรัพย์ เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์
๒. เป็นนักเลงสุรา ทำให้บั่นทอนสุขภาพร่างกาย ประกอบอาชีพการงานได้ไม่เต็มที่
๓. เป็นนักเลงการพนัน ทำให้เป็นมูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท ไม่เป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น

๔. การคบคนชั่วเป็นมิตร ยอมนำพาไปสู่ความเสื่อมเสียทั้งปวง

จะเห็นได้ว่าพระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนเรื่องการคบมิตรที่เป็นคนดี ถ้าคบแล้วพันทางเสื่อมจะมีแต่ความสุข

๒.๔.๑.๓ กัลยาณมิตรตตา (การเลือกคบมิตรที่ดี)

คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

กัลยาณมิตรตตา เป็นอย่างไร

คือ กุลบุตรในโลกนี้วางตัวเหมาะสม เจริญ สนทนากับคนในหมู่บ้านหรือไม่นิคม ที่ตนอาศัยอยู่ จะเป็นคหบดี บุตรคหบดี คนหนุ่มผู้เคร่งศีล หรือคนแก่ผู้เคร่งศีลก็ตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะและถึงพร้อมด้วยปัญญา

^{๓๖}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๑/๒๐๔.

^{๓๗}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๒/๒๐๔-๒๐๕.

คอยศึกษาสัทธาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควรและคอยศึกษาปัญญาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา^{๓๘}

คำว่า เพื่อนดี เป็นการเลือกคบคนดีเป็นมิตร รู้จักเสวนาคบหา ไม่คบหา ไม่เอาอย่างผู้ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างจากที่ผู้รู้ผู้ทรงธรรมและความสามารถ นำคบเคารพนับถือ มีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน กัลยาณมิตตตา เป็นลักษณะของการวางตัวที่ดี รู้จักเลือกคบคนในหมู่บ้าน หรือคนในพื้นที่ที่อาศัยอยู่ ซึ่งเป็นผู้เคร่งในศีล มีปัญญาความรู้ มีศรัทธาและจาคะ

คำว่า กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้มีความใฝ่รู้ ตั้งตนอยู่ในธรรม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญ สั่งสอนอบรม เป็นที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือ หรือสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญา สิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟัง การสนทนา ปรึกษา ซักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น กัลยาณมิตร นอกจากจะหมายถึง มนุษย์ หรือบุคคลที่เป็นเพื่อนที่ดีแล้ว ยังหมายถึง หนังสือที่ดี ที่อ่านแล้วให้ข้อคิดที่ดี หรือให้ความรู้ที่ดีมีประโยชน์ ทั้งนี้เพราะยังมีหนังสือจำนวนมาก ที่ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อ่าน เมื่ออ่านแล้ว ทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อชีวิต ต่อสังคม หรือต่อโลก หนังสือเหล่านี้ก็ไม่ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรได้ เช่น โรงเรียนที่ดี มีความสะอาด มีระเบียบ เรียบร้อย ไม่เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค หรือไม่ปล่อยให้มีการเสพยาเสพติดภายในโรงเรียนและยังมีคุณครูที่ดี มีความรู้และคุณธรรม เป็นต้นแบบที่ดีของนักเรียนได้ ผู้ปกครองที่ดีและข้าราชการที่ดีก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรได้ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ปลัดอำเภอ นายอำเภอ จนถึงผู้ว่าราชการจังหวัด หรือถ้าหากเป็นข้าราชการการเมือง ก็เป็นข้าราชการการเมืองที่ดี เป็นต้น^{๓๙}

กัลยาณมิตร^{๔๐} หมายถึง มิตรแท้ เป็นเพื่อนด้วยความจริงใจ มี ๔ ประเภทคือ

๑) มิตรอุปการะ มี ๔ จำพวกได้แก่(๑) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน (๒) ช่วยรักษาทรัพย์สินเพื่อน (๓) เมื่อเพื่อนมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้ (๔) เพื่อนมีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่เอ่ยปากขอ

^{๓๘} อย. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๕/๓๔๕.

^{๓๙} พระจะจุ ญาณวิโช (รักษาป่า), “การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

^{๔๐} คณาจารย์เลี้ยงเซียงจงเจริญ, *คลังปริยัติธรรม ฉบับสมบูรณ*, (กรุงเทพมหานคร: เลี้ยงเซียงจงเจริญ, ม.ป.ป.), หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มี ลักษณะ ๔ ได้แก่ (๑) บอกความลับแก่เพื่อน (๒) ปิดบังความลับของเพื่อน (๓) มีภัยอันตราย ไม่ละทิ้ง (๔) แม้ชีวิตก็สละเพื่อเพื่อนได้

๓) มิตรแนะประโยชน์ มี ลักษณะ ๔ ได้แก่ (๑) จะทำชั่วต้องห้ามไว้ (๒) คอยแนะนำให้ทำความดี (๓) ให้ได้ฟังในเรื่องที่ไม่เคยได้ฟัง (๔) บอกทางสู่สวรรค์ให้

๔) มิตรมีน้ำใจ มี ลักษณะ ๔ ได้แก่ (๑) เพื่อนมีทุกข์พลอยมีทุกข์ไปด้วย (๒) เพื่อนมีสุขพลอยมีสุขไปด้วย (๓) เขาติเตียนเพื่อนคอยยับยั้งแก้แทนได้ (๔) เขาสรรเสริญเพื่อนช่วยสนับสนุน

มิตรที่ตรงข้ามกับมิตรแท้ ก็คือ มิตรปฏิรูป คือเพื่อนเทียม หรือคนเทียมมิตร มี ๔ ประเภท คือ (๑) คนปกอลอก มีลักษณะ ๔ (๒) คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ (๓) คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔ (๔) เพื่อนชวนในทางฉิบหาย มีลักษณะ ๔

มิตรที่กล่าวมานี้ เป็นมิตรนำพาไปสู่อบายภูมิ นำทางไปสู่ความเสื่อมลง มิควรเข้าไปยุ่ง ถ้าเราคบอยู่ก็จะทำให้ชีวิตของเรามีตนลง ไม่ควรคบหา การคบคนชั่วเป็นอบายมุข^{๕๑}

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึง กัลยาณมิตร ไว้ดังต่อไปนี้

พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต) ให้ความหมาย มิตรและสหาย ไว้ว่า เพื่อนในภาษาไทยตรงกับคำในภาษาบาลีว่า มิตรและสหาย ทั้งสองคำมีความหมายไม่เหมือนกัน บางคนเป็นมิตรแต่ไม่ได้เป็นสหาย บางคนเป็นสหายแต่ไม่ได้เป็นมิตร ดังนั้น มิตร หมายถึง คนที่คบกันด้วยความชอบพอรักใคร่ มาจากศัพท์ว่า เมตตา ส่วนคำว่า สหาย หมายถึง มาด้วยกัน ไปด้วยกัน สหายเป็นลักษณะของคนร่วมทำกิจกรรม เพื่อนร่วมงานก็เรียกว่า สหาย^{๕๒}

พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ว่า มิตรตามภาษาที่คนเข้าใจทั่วไป หมายถึง เพื่อน เกลต หรือคนที่ทำอะไรถูกใจตน ทางภาษาธรรม หมายถึง ธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ธรรมที่ทำให้พ้นทุกข์ ซึ่งก็คือ มรรคมีองค์ ๘ นอกจากนี้ ยังขยายคำว่า มิตร หมายถึง ผู้ที่มีความรักต่อเรา แต่ไม่ใช่รักทางกามคุณ แต่เป็นความรักบริสุทธิ์ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่กันและกัน และหมายถึง ผู้ที่รักใคร่ชอบพอกัน ผู้รักใคร่คุ้นเคยกัน แล้วกระทำความดีต่อกัน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ ทั้งทางลับและเปิดเผย โดยไม่เลือกเพศ วัย ความรู้ ชาติ ศาสนาและไม่มีใครคิดร้ายต่อกัน ผู้ร่วมจรณะ ผู้อยู่ในสภาพหรือลักษณะเดียวกัน เช่น เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน^{๕๓}

^{๕๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๔/๑๘๘., อัง.อภฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

^{๕๒}พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต), เพื่อน พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒-๓.

^{๕๓}พระมหาทองพูน สติสมปนฺโน (เสือเขียว), “การคบมิตรในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่า มิตร ไว้ว่า มิตร หมายถึงบุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูง ตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ประสบผลดีและมีความสุข เจริญก้าวหน้า พัฒนาในธรรม แม้จะเป็นบุคคลเสมอกัน หรือเป็นมารดาบิดา ครู อาจารย์ ตลอดจนทั้งพระสงฆ์จนถึงพระพุทธเจ้าก็นับว่าเป็นมิตร แต่เป็นมิตรใจดี หรือมิตรมีธรรมที่เรียกว่า กัลยาณมิตร แปลว่า มิตรดีงาม เพื่อนผู้ร่วมกิจร่วมการ หรือร่วมอยู่ในสภาพอย่างเดียวกัน ผู้ชอบพอรักใคร่คบหากัน ในทางธรรม เนื้อแท้ของความเป็นเพื่อน อยู่ที่ความมีใจหวังดีปรารถนาดีต่อกัน กล่าวคือ เมตตา หรือไมตรี เพื่อนที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ ท่านเรียกว่า มิตร การคบเพื่อนเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งที่จะนำชีวิตไปสู่ความเสื่อมความพินาศ หรือสู่ความเจริญงอกงาม พึงหลีกเลี่ยงมิตรเทียม และเลือกคบหากันที่เป็นมิตรแท้^{๔๔}

สมเด็จพระญาณสังวร ได้กล่าวไว้ว่า เพื่อนมิตรทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ทรงปัญญา สามารถที่จะให้คำแนะนำ อบรมอันถูกต้องได้ก็เรียกว่า กัลยาณมิตร^{๔๕}

อย่างไรก็ตาม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้อธิบายไว้ว่า ผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริต เป็นต้นชื่อว่า กัลยาณมิตรและการวางตัวเหมาะสม การได้เจรจาสนทนากัน ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะและถึงพร้อมด้วยปัญญา ไม่ว่าจะผู้นั้นจะเป็นคนหนุ่ม หรือคนแก่ แล้วคอยศึกษาและปฏิบัติตามศรัทธาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ด้วยศีล จาคะและปัญญา ตามสมควร นี้เรียกว่า กัลยาณมิตรตต

๒.๔.๑.๔ กระบวนการสร้างเครือข่าย

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายนั้น จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีมิตรดี เพื่อนดี หรือที่กล่าวกันว่า มีกัลยาณมิตร ซึ่งมิตรเหล่านี้ จะคอยเป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญ สั่งสอนอบรม เป็นที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือ หรือสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญา สิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญา ได้ด้วยการฟัง การสนทนา ปรึกษา ซักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น กัลยาณมิตร นอกจากจะหมายถึง มนุษย์ หรือบุคคลที่เป็นเพื่อนที่ดีแล้ว ยังหมายถึง หนังสือที่ดี ที่อ่านแล้วให้ข้อคิดที่ดี หรือให้ความรู้ที่ดีมีประโยชน์ ทั้งนี้เพราะยังมีหนังสือจำนวนมาก ที่ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อ่าน เมื่ออ่านแล้ว ทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อชีวิต ต่อสังคม หรือต่อโลก หนังสือเหล่านี้ก็ไม่ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรได้

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙ และ หน้า ๑๖๕ - ๑๖๖.

^{๔๕} สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฒนมหาเถระ), สัมมาปฏิญญาตามเถรอธิบายของท่านพระสารีบุตร, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔.

๒.๔.๑.๕ อธิติบาท ๔ (ทางแห่งความสำเร็จ)

๑) หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับอธิติบาท ๔

อธิติบาท ๔ นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อจะใช้หลักการและแนวคิดให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอธิติบาทที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทที่ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎกเพื่อจะให้มันเป็นข้อปฏิบัติ หรือเป็นแนวทางให้ประสบผลสำเร็จ โดยในเบื้องต้นพระพุทธองค์ได้ตรัสเกี่ยวกับเรื่อง โปธิปักขิยธรรม ๓๗ ไว้ในพระวินัยปิฎกมหาวิภังค์ว่า ภิกษุทั้งหลายคำว่า มรรคภาวนา ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิติบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘^{๔๖} ซึ่งเป็นหลักธรรมโดยรวมของการดำเนินชีวิต อันจะเป็นหนทางเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

หลักการและแนวคิดในการทำงานตามหลักโปธิปักขิยธรรม ๓๗ ปรากฏในพระวินัยปิฎก จูฬวรรคว่า “ ข้อที่ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมี รัตนะหลายชนิดคือสติปัฏฐาน ๔ อธิติบาท ๔ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เป็นความอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๗ ในธรรมวินัยที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้ ...”^{๔๗}

ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกายมหารวรรคว่า พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็นเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติอธิติบาท ๔ ประการนี้และเพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จเพื่อให้ข้านายในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จ^{๔๘}

อีกนัยหนึ่งในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรคว่า ในเรื่องอายุของภิกษุ คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะเจริญทำอธิติบาท ๔ ประการนี้ให้มาก เมื่อมุ่งหวังจะพึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัปหรือเกินกว่า ๑ กัป^{๔๙}

ปรากฏตัวอย่างในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เกี่ยวกับเรื่องอุปมาด้วยแม่ไก่ฟักไข่ว่า ภิกษุเหล่านั้นเจริญอธิติบาทที่ประกอบด้วย ฉันทสมาธิปธานสังขาร เจริญอธิติบาทอันประกอบไปด้วย วิริยสมาธิปธานสังขาร เจริญอธิติบาทอันประกอบไปด้วย จิตตสมาธิปธานสังขาร เจริญอธิติบาทอันประกอบไปด้วย วิมังสาสมาธิปธานสังขาร มีความเพียรยิ่งรวมทั้งความเพียรอันยิ่งอย่างนั้นนั้น ย่อมเป็นผู้ควรแก่ความเปื้อนหนาย ยิ่งควรแก่การตรัสรู้และควรแก่การบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม^{๕๐}

^{๔๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๙/๑๘๕.

^{๔๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๔.

^{๔๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๗/๒๑๙.

^{๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๐/๘๐-๘๑.

^{๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๙/๒๐๓.

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ชุมมปิณฑาสกัไว้ว่า สาวกทั้งหลายของเราผู้ปฏิบัติตามเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ คือภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะความเพียรสร้างสรรค์)

๒. เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะความเพียรสร้างสรรค์)

๓. เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตความเพียรสร้างสรรค์)

๔. เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาสมาธิความเพียรสร้างสรรค์) ประการนั้นแลสาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่^{๕๑}

๒) ความหมายและความสำคัญของอิทธิบาท ๔

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ตรัสไว้ว่า ในพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก หลักความสำเร็จปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจนั้น ๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาทธรรมให้ถึงความสำเร็จ ซึ่งมี ๔ ข้อคือ

เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร

เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร

เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร

เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร^{๕๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๕๓} ได้กล่าวถึงความหมายของอิทธิบาท ๔ ไว้ในหนังสือ การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จหรือทางแห่งความสำเร็จ มี ๔ ประการคือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ฉันทะคือ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะคือ ความเพียรพยายาม จิตตะคือ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น วิมังสาคือ ความไตร่ตรองสอบสวน พิจารณา หรือหมายความว่า มีใจรักพากเพียรทำ เอาจิตฝึกฝนใช้ปัญญาสอบสวน นี่เป็นอิทธิบาท ๔

^{๕๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๗/๒๙๒.

^{๕๒} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๐๕/๒๔๔.

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต), การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)^{๕๔} กล่าวถึงหลักอิทธิบาท ๔ ในหนังสือ งานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข ว่า อิทธิบาท ๔ คือข้อธรรมที่เป็นบันไดแห่งความสำเร็จในการปฏิบัติกิจทุกอย่าง ประกอบไปด้วย ฉันทะ ความพอใจในเรื่องที่เราจะทำ วิริยะ ความเพียรไม่ทอดทิ้งในการประกอบกิจนั้น ๆ จิตตะ เอาใจใส่ไม่ทอดธุระในเรื่องนั้น ๆ วิมังสา จะต้องทำงานนั้นต่อไปบันไดสู่ความสำเร็จ สี่ประการที่กล่าวนี้ ข้อสุดท้ายสำคัญสุด

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^{๕๕} ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือทางแห่งความสำเร็จ จุดเริ่มที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ถ้าเราพัฒนาคนถูกต้องอย่างที่ว่ามนุษย์ไม่แปลกแยกจากความเป็นจริงของธรรมชาติ ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานทุกอย่าง ก็สอดคล้องไปกันได้หมด ไม่มีอะไรเสียหายเมื่อเราวางฐานได้ดีแล้ว เราก็ใช้หลักการต่าง ๆ ในการทำงานบนพื้นฐานแห่งความถูกต้องนั้น เมื่อพื้นฐานถูกต้องแล้วเราเอาธรรมะอะไรมาใช้ตอนนี้ก็เดินหน้าไปด้วยดี เช่น เอาหลักอิทธิบาทมาใช้แทบทุกท่าน รู้จักอิทธิบาทคือ หลักแห่งความสำเร็จ

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)^{๕๖} ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือบทของพระธรรม เช่นว่า จะมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ที่เรียกว่า อิทธิบาทนี้ ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สีกตัว คนที่มีการทำงาน ย่อมทำงานด้วยความพอใจ ความขยันขันแข็ง ความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอ นี้เรียกว่า ขามีอิทธิบาททั้งสี่ประการนั้นอยู่โดยไม่รู้สีกตัว

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)^{๕๗} กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท คือทางจะไปสู่ความสำเร็จ ๔ ประการคือ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ ความเอาใจใส่ ๔) วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้น ๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า การคิด การทำ ก็ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไปไม่ได้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๕๘} ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือใช้คุณธรรมนำทางสู่ความสำเร็จที่ตนประสงค์ ต้องมีความพึงพอใจ มีความเพียร มีสมาธิจึงทำให้เกิดปัญญา และหัวใจของการบริหารเชิงพุทธ ที่สำคัญที่สุดคือพรหมวิหาร ๔ ต้องมีทั้งเมตตา กรุณา ให้ความ

^{๕๔} พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), *งานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๖๐.

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *ธรรมะกับการทำงาน*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๗๙.

^{๕๖} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *การงานที่เป็นสุข*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๓๐.

^{๕๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), *พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕๐.

^{๕๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ”, *ไทยรัฐ*, (๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๑): ๒๔.

ช่วยเหลือสั่งสอนผู้น้อย ให้เรียนรู้ที่จะอยู่ได้ด้วยตนเอง มีมุกิตา ปลอຍให้เขาเติบโตได้ไม่เข้าไปแทรกแซงและอุเบกขา รู้จักความพอดี ปลอຍวาง ฝึกจิตให้พอเพียงในสิ่งที่มีที่เป็น นี่คือหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตและบริหารงานได้อย่างที่ประเสริฐและบริสุทธิ์

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตภาโณ)^{๕๙} ได้กล่าวไว้ว่า อธิบาท ๔ คือคุณธรรมที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ ซึ่งต้องไม่เหลือวิสัยคือ สิ่งที่ตนประสงค์นั้นต้องอยู่ในวิสัยที่อาจใช้ความเพียรพยายามทำให้เกิดขึ้นได้ มิใช่เป็นความเพ้อฝันที่ไม่มีโอกาสประสบความสำเร็จ คุณธรรมกลุ่มนี้เรียกว่า อธิบาท ๔

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคโล)^{๖๐} ได้กล่าวไว้ว่า อธิบาท ๔ คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการกระทำการงานหรือการอาชีพ ประการแรก อธิบาท แปลความว่า ทางแห่งความสำเร็จ กล่าวคือ ข้อปฏิบัติให้บรรลุความสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพ นั่นเอง

พระราชปัญญากวี (สุบิน เขมियो)^{๖๑} ได้กล่าวไว้ว่า อธิบาท ๔ คือคุณธรรมเครื่องให้สำเร็จตามประสงค์หรือสิ่งประสงค์ คนในโลกนี้ย่อมต้องการสิ่งที่ประสงค์แห่งชีวิตกันคนละหลายรูปแบบ แต่สิ่งประสงค์ที่คนต้องการตรงกันคือ ทรัพย์ ยศและผลงาน ทรัพย์เป็นสิ่งประสงค์ที่สำคัญยิ่งของชีวิต เพราะทรัพย์เป็นสิ่งอาศัยใช้สอยในการดำรงชีวิตประจำวัน ทรัพย์มีอยู่ ๒ ประการคือ ทรัพย์สิน ๑ ทรัพย์สมบัติ ๑ ทรัพย์สินคือ เงินตราสำหรับใช้จ่ายซื้อขาย แลกเปลี่ยนอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ทรัพย์สมบัติคือ บ้านเรือน ที่ดิน ที่นา ที่สวน เครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธิธมโม)^{๖๒} ได้กล่าวไว้ว่า อธิบาท ๔ เป็นหัวข้อธรรมที่ที่นาศึกษา เหตุเพราะประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าได้ใช้หมวดธรรมข้อนี้พัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าโดยเฉพาะประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งมาจากคำว่า อุตสาหะ แปลว่า ความเพียรพยายามและคำว่า กรรม แปลว่า การกระทำ เมื่อรวมกันแล้วได้คำว่า ประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งแปลว่า ประเทศที่ใช้ความเพียรพยายามในการสร้างกรรมให้เกิดขึ้น หรือประเทศที่ใช้อธิบาท ๔ ในการสร้างประเทศสูง

^{๕๙} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตภาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๖.

^{๖๐} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคโล), ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๖๑} พระราชปัญญากวี (สุบิน เขมियो), ประมวลบทพระธรรมเทศนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๒๖๐.

^{๖๒} พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธิธมโม), รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๓.

พระมหานรงค์ศักดิ์ จิตตภาโณ^{๖๓} ได้กล่าวไว้ว่า อธิธิบาท ๔ คือความสำเร็จ ความสำเร็จ ด้วยดี การสำเร็จ ความกระทำให้แจ้ง ความเข้าถึงซึ่งธรรมเหล่านั้น อธิธิบาทคือ เวทนาชั้น สัญญา ชั้น สังขารชั้น วิญญาณชั้นของบุคคลผู้บรรลุธรรมเหล่านั้น เจริญอธิธิบาทคือ ย่อมเสพ เจริญ ทำให้ มากซึ่งธรรมเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกว่า เจริญอธิธิบาท

๓) องค์ประกอบของอธิธิบาท ๔

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^{๖๔} กล่าวถึงองค์ประกอบของอธิธิบาท ๔ ดังนี้

๑. ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักใคร่สิ่งที่ทำและพอใจใฝ่รักในจุดหมาย ของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุ พุดง่าย ๆ ว่า รักงาน และรักจุดหมายของงาน พุดให้ลึกลงไปทางธรรมว่า ความรัก ความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงาม เต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดีงามนั้น เมื่อเห็นสิ่ง นั้นหรืองานนั้นกำลังเดินทางไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปีติ เป็นความเอิบอímใจ ครั้นสิ่ง หรืองานที่ทำนั้น บรรลุจุดหมาย ก็รับโสมนัสเป็นความฉ่ำชื่นใจที่พร้อมด้วยความรู้สึกโปร่งโล่ง ผ่องใส เบิกบาน แผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต ถ้าสามารถปลุกเร้าฉันทะให้เกิดอย่างแรงกล้า เกิดความรักในคุณค่า ความดีงาม ความสมบูรณ์ของสิ่งนั้น หรือจุดหมายนั้นอย่างเต็มที่แล้ว คนก็จะทุ่มเทชีวิตและจิตใจอุทิศ ให้แก่สิ่งนั้น เมื่อรักแท้ก็มอบใจให้ อาจถึงขนาดยอมสละชีวิตเพื่อสิ่งนั้นได้ เมื่อมีฉันทะนำแล้ว ก็ต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุด ให้สำเร็จผลอย่างดีที่สุดของสิ่งนั้น ของงานนั้น ไม่ห่วงพะวงกับสิ่งล่อเร้า หรือผลตอบแทนทั้งหลาย จิตใจก็มุ่งมั่นแน่วแน่นมั่นคงในการดำเนินสู่จุดหมาย เดินเรียบสม่ำเสมอ ไม่ชาน ไม่ส่าย ฉันทสมาธิจึงเกิดขึ้นโดยนัยนี้และพร้อมกับปธานสังขารคือ ความเพียรสร้างสรรค์ ก็ย่อมเกิด ควบคู่ไปด้วย

๒. วิริยะ แปลว่า ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นกลัว ต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่า สิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขา แล้ว แม้ได้ยินว่า จุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมากหรืออาจใช้เวลาเท่านั้นปี เท่านั้นเดือน เขาก็ไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ ทำให้สำเร็จคนที่มีความเพียรเท่ากัน มีแรงหนุนเวลาทำงาน หรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่น มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิ ก็เกิดขึ้นได้ เรียกว่า เป็นวิริยสมาธิ พร้อมทั้งมีปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ ไปด้วยกัน

^{๖๓} พระมหานรงค์ศักดิ์จิตตภาโณ, **พระอภิธรรมปิฎก๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๐ - ๒๒๑.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๔๒-๘๔๔.

๓. จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพันจดจ่อ ฝ่าคิดเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่น ๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่น ๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องงานนั้น จะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้นงานนั้น ขลุกข่วนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกาย การแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ ๆ บางทีก็ไม่รู้ ทำจนลืมนวันลืมนคืน ลืมกินลืมนอน ความมีใจฝักใฝ่เช่นนี้ ย่อมนำไปสู่สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่า เป็นจิตตสมาธิ พร้อมกันนั้นก็เกิดปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

๔. วิมังสา แปลว่า ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณา หมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อที่ยังหย่อนเกินเลยบกพร่องหรือขัดข้อง เป็นต้น ในกิจที่ทำรู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญา ชักนำสมาธิซึ่งจะเห็นได้ไม่ยาก คนมีวิมังสา เป็นพวกชอบคิดค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวน ทดลอง เมื่อทำอะไร ก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่นคิดว่า ผลนี้เกิดจากสาเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เท่านั้น ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้น แล้วไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขจุดไหน ฯลฯ เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่ แล่นดิ่งไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวกและมีกำลัง เรียกว่า วิมังสาสมาธิ ซึ่งจะมีปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์ เกิดมาด้วยเช่นเดียวกับสมาธิข้ออื่น ๆ

สรุปอิทธิบาท ๔ หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จตามประสงค์ โดยหวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วย สิ่งทีเรียกว่า อิทธิบาทมี ๔ ประการประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น) วิริยะ (ความเพียรประกอบสิ่งนั้น) จิตตะ (ความเอาใจฝักใฝ่) วิมังสา (การหมั่นไตร่ตรองพิจารณาเหตุผล)

ฉันทะทำให้ขยัน ตัณหาทำให้ขี้เกียจ การสร้างนิสัยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและความมุ่งมั่นขยันหมั่นเพียรทำกิจต่าง ๆ ให้สำเร็จ เป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับทุกคน ผู้ที่ต้องการดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้า ประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะด้านการศึกษาหรืออาชีพการงานก็ตาม ควรปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้น ๆ ทีเรียกว่า อิทธิบาท ๔ อิทธิบาท ๔: ทางแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสาความขยัน วิริยะ หรือความเพียร เป็นข้อหนึ่งที่สืบมาจากฉันทะ ในอิทธิบาท ๔ ฉันทะนำไปสู่วิริยะ วิริยะนำไปสู่จิตตะและจิตตะนำไปสู่วิมังสาฉันทะ คือ มีใจรัก ความพอใจรักใคร่ในสิ่งที่ทำ รักการทำงาน รักเป้าหมาย รักจุดหมายที่ตั้งงาม รักวัตถุประสงค์ของงานนั้น พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จ ๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร วิริยะ คือ พากเพียรทำ ความเพียร ความพยายาม ขยัน หมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ จิตตะ คือ เอาใจฝักใฝ่

ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาใจใส่ ไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัว อุทิศใจและวิมิงสา คือ ใช้ปัญญา สอบสวน หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อบกพร่องขัดข้องในสิ่ง ที่ทำ โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัตถุประสงค์ วิถีแก้ไขปรับปรุง เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผล ดียิ่งขึ้นไป จำง่าย ๆว่า มีใจรัก พากเพียรทำ เอาจิตฝึกฝน ใช้ปัญญาสอบสวน

ความเพียรพยายาม ความขยัน ความเข้มแข็ง อดทน ความใฝ่รู้ใฝ่ทำ ความรับผิดชอบ ความมีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ความจริงใจจริงจัง ความมั่นใจ ความแน่วแน่มั่นคง มีสมาธิ เป็นคุณสมบัติ สำคัญ เรียกว่า สมรรถภาพของจิตใจ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า สมรรถภาพจิต บุคคลจึงควรมีสมรรถภาพจิต ที่เข้มแข็ง มีความขยัน ตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่อง อย่างสม่ำเสมอ อดทน ไม่ท้อถอยเมื่อพบอุปสรรค เป็นคนสู้งาน กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง มีความเพียรพยายามในการประกอบกรรมดี ละบาป ความขยันในข้อนี้ มี ๔ ประเภท คือ เพียร ป้องกันหรือเพียรระวังไม่ทำบาป เพียรละบาป เพียรสร้างคุณดีและเพียรรักษาความดี

๒.๔.๒ หลักการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเอง เป็นแนวทางในการดำรงชีพอยู่ในสังคมอย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ และมีความสุขของบุคคลและชุมชน นับว่าเป็นแนวคิดเชิงบูรณาการ หรือแบบองค์รวมในการ พัฒนาชุมชนที่เกี่ยวกับการวัดระดับความสามารถในการพึ่งตนเองได้มุ่งเน้นให้ประชาชนและชุมชนรู้จัก พึ่งตนเองด้วยการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเป็นการพึ่งตนเองได้โดย มีความสุขตามอัตภาพ ช่วยเหลือตนเองในกิจการของตนได้มากที่สุดและเข้าร่วมกับสมาชิกในชุมชน ช่วยเหลือกันและกัน มีขีดความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาหรือสนองความต้องการของตนเองและชุมชน โดยชอบธรรม จะต้องไม่มุ่งแข่งขันแต่เป็นการมุ่งสู่ความเป็นอิสระมิตรภาพต่อกันอย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือกันเป็นสิ่งจำเป็น คือพึ่งพาในสิ่งที่เราไม่มี เกื้อกูลสิ่งที่เรามีให้แก่ผู้อื่นการพึ่งพานี้ทำไป เพื่อให้แต่ละบุคคล หรือแต่ละชุมชนพึ่งตนเองได้นั่นเอง จนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการผันผวน ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครองได้

๒.๔.๒.๑ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

บุคคลทั่วไปมีความปรารถนาให้ตนเองมีชีวิตที่ดี สำหรับผู้ครองเรือนที่ดีนั้น จะต้องสร้าง ฐานะความเป็นอยู่ของตนและครอบครัวให้มีความเจริญมั่นคง โดยปฏิบัติตามหลักธรรมทิฏฐธัมมิกัตถ ประโยชน์ เพราะหลักธรรมดังกล่าวจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถแสวงหาสิ่งที่ต้องการได้สำเร็จและ สามารถรักษาสิ่งที่ยามาได้ด้วยความสุจริตถึงพร้อมด้วยความหมั่นถึงพร้อมด้วยการรักษาความมีเพื่อน เป็นคนดีไม่คบคนชั่วการเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่ทรัพย์ที่ยามาได้ด้วยความสุจริตอันเป็นประโยชน์ ในปัจจุบันนี้ความหมายของทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์คือประโยชน์ที่สำเร็จในปัจจุบันชาตินี้

ความสำคัญของหลักธรรม ผู้ปฏิบัติตามย่อมมีความเจริญมั่นคงไม่คลอนแคลน และมีประโยชน์อย่างยิ่งคือ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ต่อการดำเนินชีวิตของคนทั่วไปมีความปรารถนาต่อการมีทรัพย์ มียศ มีเกียรติ ตลอดจนถึงมิตรไมตรีอันจะสำเร็จด้วย ๔ ประการนี้

๑) คุณลักษณะของหลักธรรมทิวฐธัมมิกัตถะคือประโยชน์ที่สำเร็จในปัจจุบันชาตินี้ (ทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกัธธรรม ๔ - ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น)ทิวฐธัมมิกัตถะ^{๖๕} ประโยชน์ในปัจจุบันอันเป็นประโยชน์ที่มองเห็นกันในปัจจุบัน ชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไมตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

(๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริต ในการศึกษาเล่าเรียนและในการทำธุระหน้าที่การทำงานรู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง หาวิธีจัดการดำเนินการให้ได้ผลดี

(๒) อารักขสัมปทาถึงพร้อมด้วยการรักษาคือการรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วย ความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรายและรักษาการงานไม่ให้เสื่อมเสียไป

(๓) กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดีไม่คบคนชั่ว คือเพื่อนที่ดี มิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนบการรู้จักเลือกคบคนตามหลักมิตรแท้มิตรเทียม^{๖๖}

(๔) สมชีวิตาการเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่ทรัพย์ที่หาได้ คือ มีความเป็นอยู่พอเหมาะพอดี ไม่ฝืดเคืองนัก ไม่ฟุ่มเฟือยนักในการดำรงชีพ พระพุทธศาสนามุ่งให้ทุกคนหาปัจจัย ๔ หล่อเลี้ยงร่างกาย พอเพียงเพื่อให้รู้จักใช้ทรัพย์สังขารดำรงตามอัตภาพการใช้จ่าย ไม่เป็นคนตระหนี่และก็ไม่ฟุ่มเฟือยเลี้ยงตนในทางที่ถูกต้องและคนเกี่ยวข้องให้เป็นสุข รู้จักทำทาน เพื่อแบ่งปัน ใช้ทรัพย์ทำสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ต่อส่วนตัวและส่วนรวมคนทั่วไปมักเรียกคล่องปากว่า ทิวฐธัมมิกัตถะประโยชน์

ในด้านหลักคำสอนสำหรับคนทั่วไป โดยเฉพาะระดับชาวบ้าน ยังมีหลักธรรมและพุทธภาษิตที่ย้ำถึงความสำคัญของการคบหาและการเสวนาคบคนดีเพิ่มอีกมาก เช่น ความมีกัลยาณมิตรเป็นข้อธรรมอย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อบรรลุทิวฐธัมมิกัตถะประโยชน์ประโยชน์ในโลกนี้^{๖๗} การคบคนชั่วเป็นอบายมุข การคบมิตรและปฏิบัติถูกต้องต่อมิตร เป็นหลักอย่างหนึ่งในคำสอนเรื่องทิศ ๖^{๖๘}

๒) วิธีการนำทิวฐธัมมิกัตถะไปใช้ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม

การประกอบอาชีพโดยความสุจริต ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ (๑) ขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริต การแสวงหาความรู้ด้านวิชาการต่าง ๆ และรู้จักรักษาหน้าที่การงานของตน

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), .พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๖/๒๕๑/๓๕๐/๓๕๘.

^{๖๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๖/๑๘๗, ๑๘๙, ๒๐๒.

^{๖๗} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๘.

^{๖๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๒/๒๐๔.

ให้มั่นคง (๒) ถึงพร้อมด้วยการรักษาคือการรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรายและรักษาการงานไม่ให้เสื่อมเสียไป รู้จักเก็บออมทรัพย์ของตนที่แสวงหามาได้ไว้ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น (๓) ความมีเพื่อนเป็นคนดีไม่คบคนชั่วมีกัลยาณมิตรที่ดีงาม ไม่ลุ่มหลงในอบายมุขต่าง ๆ (๔) การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่ทรัพย์ที่หาได้ คือ มีความเป็นอยู่พอเหมาะพอดี ไม่ฝืดเคืองนัก ไม่ฟุ่มเฟือยนักในการดำรงชีพ พระพุทธศาสนามุ่งให้ทุกคนหาปัจจัย ๔ หล่อเลี้ยงร่างกายให้พอเพียงต่อดำรงชีพตามอัตภาพเมื่อบุคคลใดนำหลักธรรมทวิภูธัมมิกัตถประโยชน์ อันหมายถึงประโยชน์ที่สำเร็จในปัจจุบันชาตินี้มาใช้อย่างประสบความสำเร็จ

สรุปทวิภูธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการคือ ทวิภูธัมมิกัตถประโยชน์อันเป็นประโยชน์ที่มองเห็นกันในปัจจุบันชาตินี้ ที่คนทั่วปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้นมาใช้เพื่อความเจริญมั่นคง โดยปฏิบัติตามหลักธรรมทวิภูธัมมิกัตถประโยชน์ เพราะหลักธรรมดังกล่าวจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถแสวงหาสิ่งที่ต้องการได้สำเร็จดังนี้

(๑) ถึงพร้อมด้วยความหมั่นคือขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริต การศึกษาเล่าเรียนหน้าที่การทำงานรู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง หาวิธีจัดการดำเนินการให้ได้ผลดีรู้จักว่าควรทำสิ่งใดบ้างเช่นการขยันหมั่นเพียรในหน้าที่การงานและสิ่งใดไม่ควรทำ

(๒) ถึงพร้อมด้วยการรักษาคือการรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรายและรักษาการงานไม่ให้เสื่อมเสียไป มิให้นำไปใช้ในทางที่ผิดใช้ทรัพย์พอประมาณรู้จักเก็บออมทรัพย์ เพื่อไว้ใช้ในยามที่เจ็บป่วยไข้

(๓) ความมีเพื่อนเป็นคนดีไม่คบคนชั่วคือเพื่อนที่ดี มิตรผู้มีความอันบัณฑิตพึงนับการรู้จักเลือกคบคนตามหลักมิตรแท้ มิตรเทียมการเลือกคบกัลยาณมิตร คือการคบคนดี จะได้คอยแนะนำเตือนสติเราได้ ปลุกสร้างนิสัยดี ๆ ให้กับเรา ไม่คบเพื่อนประจบสอพลอซึ่งจะพาเราไปในทางที่เสียหายได้ นำพาไปสู่อบายภูมินำทางไปสู่ความเสื่อมลง มิควรเข้าไปยุ่งถ้าเราคบอยู่ก็จะทำให้ชีวิตของเรามีตมลง ไม่ควรคบหา การคบคนชั่วเป็นอบายมุข

(๔) การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่ทรัพย์ที่หาได้ คือมีความเป็นอยู่พอเหมาะพอดี ไม่ฝืดเคืองนัก ไม่ฟุ่มเฟือยนัก ในการดำรงชีพ พระพุทธศาสนามุ่งให้ทุกคนหาปัจจัย ๔ หล่อเลี้ยงร่างกายพอเพียงเพื่อให้รู้จักใช้ทรัพย์สังขารดำรงตามอัตภาพ การใช้จ่าย ไม่เป็นคนตระหนี่และไม่ฟุ่มเฟือยเลี้ยงตนในทางที่ถูกต้องและคนเกี่ยวข้องให้เป็นสุข รู้จักทำทาน เมื่อแม่แบ่งปัน ใช้ทรัพย์ทำสิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม

เมื่อบุคคลใดปฏิบัติตามหลักธรรมของทฤษฎีมิกัตถประโยชน์^{๖๙} อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการนี้ อันเป็นผลที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันชาตินี้เป็นอย่างยิ่ง มิใช่รอคอยให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้เกิดขึ้น เรายุ่เองก็ควรจะต้องแสวงหามาด้วยตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นการขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ประกอบอาชีพที่สุจริตและรักษาไว้มิให้เสื่อมลง รู้จักเลือกคบมิตรที่ดี ตลอดจนการเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่ทรัพย์ที่หาด้วยปัจจัย ๔ อันเป็นความเจริญมั่งที่เกิเกิดขึ้นทั้งที่เป็นประโยชน์ส่วนตัว และประโยชน์ส่วนรวมคือ ประเทศชาติบ้านเมืองไม่คดโกงกิน

๒.๔.๒.๒ สันโดษ

โดยความหมาย สันโดษเป็นความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วย เรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ ความรู้จักอิมรู้จักพอ^{๗๐} ประกอบด้วย ๓ ประการคือ

๑) ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ ตนได้สิ่งใดมาหรือเพียรหาสิ่งใดมา ได้เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่ง อื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้หรือเกินไปกว่าที่ตน พึงได้โดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

คุณศัพท์พึงถือปฏิบัติตามสมควร

การพิจารณาตามมีตามได้ หรือ ยถาลาภสันโดษ หมายถึง เป็นผู้สันโดษตามมีตามได้ ทั้งดี และไม่ดี คือความยินดีพอใจด้วยของของตน (สเกนตุสสโก) ยินดีของที่ตนมีอยู่ การพิจารณาตามมี ตามได้ จึงหมายถึง การรู้จักประมาณในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมหรือเรียกว่า สมชีวิตา คือ การ ดำเนินชีวิตอย่างพอเหมาะ พอดี เมื่อมีทรัพย์แล้ว ควรนำทรัพย์นั้นมาใช้จ่ายเลี้ยงชีพให้พอเหมาะพอดี แก่ฐานะ ไม่ให้อัดคัด ฝืดเคืองจนเกินไป ถ้าคนเราไม่รู้จักพอ ก็จะมีแต่ความละมอม ความละมอมนี้ ก็จะทำพาคความหายนะมาสู่ตนเอง ครอบครัวและประเทศชาติ แต่ถ้ารู้จัก พอ คือความพอดีนี้ ก็จะเป็นคนมีความสุข ปราศจากความเดือดร้อนใด ๆ การพิจารณาตามมีตามได้ จึงเป็นเรื่องของจิตใจ ยินดีกับสิ่งของที่ตนมีอยู่ การพิจารณาตามมีตามได้ จึงหมายถึง การรู้จักประมาณในการดำเนินชีวิต อย่างเหมาะสม เมื่อมีทรัพย์แล้วควรนำทรัพย์นี้มาใช้จ่ายเลี้ยงชีพให้พอเหมาะพอดีแก่ฐานะของตน^{๗๑}

^{๖๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๖/๒๕๑/๓๕๐/ ๓๕๘.

^{๗๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๕- ๑๐๖.

^{๗๑} ทนงค์ ลำประไพ, นาริรัตน์ พลจิตต์, “การใช้ปัจเจกชนวิธีในการดำเนินชีวิตประจำวันของ ประชาชน”, รายงานวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘.

หลักธรรมข้อนี้ เป็นปฏิปักษ์กับหลักธรรมเรื่อง มัจฉริยะ^{๗๒} คือ เรื่องของการหวังที่อยู่อาศัย อาศัย (อวาสมัจฉริยะ ตระหนี่ที่อยู่ หวังที่อาศัย) และการหวังสิ่งทีหามาได้หรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น โดยธรรม (ลามัจฉริยะ ตระหนี่ลาม หวังผลประโยชน์)

๒) ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกาย สุขภาพและวิสัยแห่ง การใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภิกษุใต้อาหารบิณฑบาตที่แสดงต่อโรคของตนหรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอย ก็ไม่หวงแหน เสียตายเก็บเอาไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ยอมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้และรับหรือ แลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตนแต่เพียงที่พอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของตน

คฤหัสถ์พึงถือปฏิบัติตามสมควร

การพิจารณาตามกำลัง หรือ ยถาพลสันโดษ หมายถึง เป็นคนสันโดษตามกำลังของตน คนไม่รู้จักกำลังความสามารถของตน รั้งงานจนมากมายก็จะทำให้งานสุขตัวเอง ทำให้เป็นโรค ประสาท เพราะทำอะไรไม่สำเร็จ เป็นภาชิตสอนให้คนทำอะไรแต่พอดี เป็นมัชฌิมาปฏิปทา การประกอบอาชีพไม่ว่าจะเป็นอาชีพอะไรก็ตาม ต้องสร้างความเชื่อมั่นขึ้นในตนเอง โดยการพิจารณา กำลังของเราว่า เราควรทำอย่างไร หรือมากเท่าไรจึงจะทำให้งานของเราสำเร็จจุล่งไปด้วยดี เมื่อคนเรามีความเชื่อมั่นในตนเองแล้วก็ย่อมจะประกอบความเพียรขึ้นมาในตนเองอย่างไม่มีข้อสงสัย^{๗๓}

๓) ยถารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิตและจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่สมควร แก่สมณภาวะ หรือภิกษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรงคุณสมบัติน่านับถือ ก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งอันพอประมาณ หรือภิกษุบางรูปกำลังประพฤติ วัตรปฏิบัติขัดเกลากัน ได้ของประณีตมา ก็สละให้แก่เพื่อนภิกษุรูปอื่น ๆ ตนเองเลือกหาของปอน ๆ มาใช้ หรือตนเองมีโอกาสจะได้ลาภอย่างหนึ่ง แต่รู้ว่าสิ่งนั้นเหมาะสมหรือเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อื่น ที่เชี่ยวชาญถนัดสามารถด้านนั้น ก็สละให้ลาภถึงแก่ท่านผู้นั้น ตนรับเอาแต่สิ่งที่เหมาะสมกับตน

คฤหัสถ์พึงถือปฏิบัติตามสมควร

การพิจารณาตามความสามารถหมายถึง การรู้จักประมาณตน คือ การไม่ทะเยอทะยาน จนเกินตัว หาเลี้ยงชีพตามความสามารถอย่างสม่ำเสมอ เป็นคนไม่ประมาทในอาชีพการงานและหน้าที่ เป็นอยู่อย่างมีสัมปชัญญะ คือ รู้ตัวอยู่เสมอ ตระหนักชัดว่า สิ่งทีกระทำนั้นมีประโยชน์ ตามความมุ่งหมายหรือไม่ และรู้ชัดในความเหมาะสมและความถนัดของตนที่ซ่อนอยู่ภายใน เมื่อรู้ชัด

^{๗๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^{๗๓} ทนงค์ ลำประไพ, นาริรัตน์ พลจิตต์, “การใช้ปัจเจกชนวิธีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน”, หน้า ๑๙.

แล้ว ก็พิจารณาแยกแยะถึงความสำคัญของแต่ละอย่างที่มีอยู่ภายในตน แล้วเลือกทำสิ่งที่เหมาะสม คือ เลือกทำสิ่งที่ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น ^{๗๔}

หลักความสันโดษ ซึ่งจะสรุปให้พิจารณาอย่างเข้าใจง่าย ๆ และชัดเจน ได้ดังนี้

๑. สันโดษในแนวความคิด คือ ระวังความคิดที่ฟุ้งซ่าน อยากรได้โน่นอยากได้นี้เกินไป มากไป หรือที่อยากได้ในทางผิดดังกล่าว พอใจในการใช้ความคิดในทางที่ถูกที่ควร

๒. สันโดษในการแสวงหา คือ ยินดีแสวงหาแต่สิ่งที่จะได้ที่พึงบริโภคใช้สอยได้ตามกำลังของตนและที่สมควรแก่ฐานะและในทางที่ถูกที่ควร

๓. สันโดษในการรับ คือ รับแต่ที่ควรรับและรับพอประมาณ มิใช่ว่าเมื่อจะได้หรือเมื่อมีผู้จะให้ก็รับทุกอย่าง เพราะสิ่งที่ได้เป็นสิ่งที่มีโทษก็มี เป็นสิ่งทีอาจเป็นโทษเพราะรับเกินประมาณไปก็มี หรือเพราะมีไว้เป็นโทษก็มี ทั้งบุคคลที่จะให้อาจมีความปรารถนาในทางไม่ชอบก็มี

๔. สันโดษในการบริโภค คือ ยินดีบริโภคใช้สอยสิ่งที่ได้มาด้วยการพิจารณาให้รู้ถึงประโยชน์ที่ต้องการ อันสิ่งที่ได้มานั้นจะต้องเป็นสิ่งที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้างและเมื่อเทียบกับคนอื่น ๆ แล้วก็จะต้องไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันตามฐานะต่าง ๆ

ดังเช่นที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนให้ภิกษุพิจารณาในการบริโภคปัจจัย ๔ ตามประเภท เช่น บริโภคจีวรก็เพื่อป้องกันหนาวร้อน เพื่อปกปิดส่วนที่พึงละอาย เป็นต้น บริโภคบิณฑบาตก็เพื่อดำรงกายนี้ เพื่อที่จะทำความดีได้ เป็นต้น ^{๗๕} สันโดษเป็นคุณธรรมแห่งความเป็นคนเลี้ยงง่าย บำรุงง่าย มักน้อย สันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัดกิเลส ความที่น่ายึดมั่น ความไม่สะสม ความปรารถนาความเพียรเน้นความพอเพียงตามที่มีอยู่ตามแต่ที่จะได้ด้วยความพยายาม อุตสาหะในการหาเลี้ยงชีพอย่างสุจริต ทั้งนี้เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นจากการรับเอาวัฒนธรรมวัตถุนิยมจากโลกตะวันตกเข้ามา คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เป็นการควบคุมกิเลสไม่ให้บังเกิดขึ้นจนทำให้เกิดความเดือดร้อนทั้งกับตนเองและผู้อื่น รู้จักประมาณในการบริโภค รู้ความต้องการที่แท้จริงของตน มีความขยันหมั่นเพียร รักสังคมที่อยู่อาศัย ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นอิสระจากกิเลสที่ครอบงำ ^{๗๖} ความบริโภคในทุกขั้นตอนต้องมีการประมาณอย่างถูกต้องและเหมาะสม ตั้งแต่เรื่องของวัตถุดิบ ปริมาณและมองลึกถึงคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งทีนำมาบริโภค เป็นไปเพื่อการอยู่รอดไม่ใช่เพื่อบำรุงกิเลส เพื่อให้สอดคล้องกับการบรรเทาความอยากจน อันจะเกี่ยวข้องกับความอโรย

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๗๕} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **สันโดษ กรรม อักโกสกุตร**, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๑๙), หน้า ๘-๑๒.

^{๗๖} ปัทมาภรณ์รัตนบุรี, “การศึกษาแนวการบริโภคอาหารของชาวอีสานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๕.

ความสวยงาม ใหญ่โต หรือบำรุงสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับสภาพของตน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ต้องระมัดระวังในเรื่องของความตระหนี่ที่เป็นปฏิปักษ์ของสันโดษ

ดังนั้น ความสันโดษ จึงเป็นข้อธรรมที่เป็นไปเพื่อลดละกิเลส ตัณหา เพราะเนื่องจากการมีสิ่งต่าง ๆ หรือปัจจัย ๔ ไว้เพื่อสนองความต้องการของร่างกายนั้น ไม่จำเป็นต้องมีมากมาย คือ มีแต่เพียงพอเหมาะ พอดี พอควร แต่การที่จะสนองตัณหานั้น จะต้องมีความมากมายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เกณฑ์ดังกล่าวนี้ สามารถนำมาใช้ได้สำหรับทุก ๆ คน และสันโดษก็เป็นข้อธรรมที่สำคัญที่จะนำพาซึ่งความสุขสู่สังคม

สันโดษในปัจจุบัน ๔ ความรู้จักพอในเรื่องของอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคซึ่งขอแยกพิจารณาแต่ละหัวข้อดังนี้

๑. สันโดษเกี่ยวกับอาหารในที่นี้ผู้วิจัยมองว่า เป็นการแสดงความพอดีในการบริโภค (กิน) ในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ปฐมปิณฑาสก้อปริหานิยสูตร ว่าด้วยอปริหานิยธรรม กล่าวสนับสนุนหลักการสันโดษข้อนี้ ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ไม่อาจเสื่อม^{๓๗} ชื่อว่าอยู่ใกล้
นิพพานแน่แท้

ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. สมบูรณ์ด้วยศีล
๒. คู้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย
๓. รู้จักประมาณในการบริโภค
๔. ประกอบความเพียรเครื่องตั้งอยู่เนื่อง ๆ

... ฯลฯ ...

ภิกษุรู้จักประมาณในการบริโภค เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยกกายแล้วจึงฉันอาหาร ไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่เพื่อประดับ ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง แต่เพียงเพื่อความดำรงอยู่ได้แห่งกายนี้ เพื่อให้กายนี้เป็นไปได้ เพื่อกำจัดความเปียกเปื้อน เพื่อบรรเทาหิวหรือหิวระทมจรรย ด้วยคิดเห็นว่า “เราจักกำจัดเวทนาเก่าและจักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น ความดำเนินไป

^{๓๗}ไม่อาจเสื่อม หมายถึง ไม่อาจเสื่อมจากสมณะและวิปัสสนาหรือมรรคและผล กล่าวคือไม่เสื่อมจากสมณะและวิปัสสนาที่ได้บรรลุแล้ว และจะได้บรรลุมรรคและผลที่ยังไม่ได้บรรลุ

แห่งกาย ความไม่มีโทษ และการอยู่ผาสุกจักมีแก่เรา” ภิกษุรู้จักประมาณในการบริโภค เป็นอย่างนี้แล ...^{๗๘}

๒. สันโดษเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ต้องพิจารณาให้เห็นถ่องแท้ของคุณสมบัติของเครื่องนุ่งห่ม เมื่อพิจารณาแล้วก็จะเห็นถึงวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่แท้จริงที่จะได้รับจากเครื่องนุ่งห่ม นั่นก็คือ เพื่อป้องกันบรรเทาอันตรายจากธรรมชาติ มีหนาว ร้อน ฝนตกและช่วยบำบัดบรรเทาอันตรายจาก สัตว์ จำพวกเห็บ ยุง แมลง เป็นต้น ที่สำคัญคือปกปิดอวัยวะที่ควรปกปิด การใช้เครื่องนุ่งห่มตาม วัตถุประสงค์หรือประโยชน์ของเครื่องนุ่งห่มนั้น ก็จะไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและ ครอบครัว

๓. สันโดษเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยขอนี้มุ่งเน้นการใช้ที่อยู่อาศัยเพื่อเป็นที่นอนและที่นั่งอย่าง แท้จริง คือ เพื่อบำบัดความหนาวร้อนและเพื่ออยู่ตามอย่างสงบ นอกจากนี้ ยังบรรเทาอันตราย ๒ อย่าง คือ อันตรายอันเนื่องจากการเปียกเปียกของเหล่าสัตว์ร้ายต่าง ๆ และอันตรายอันจะเกิดขึ้น เนื่องจากการเห็นรูป แล้วทำให้เกิดกิเลสความเพื่องฟูขึ้น^{๗๙}

๔. สันโดษเกี่ยวกับยารักษาโรคการใช้ยารักษาโรคเพื่อระงับทุกข์ทรมานหรือโรคภัยต่าง ๆ ดังนั้น จึงต้องระมัดระวังในการบริโภคยา ต้องพิจารณาให้ดีว่า ระงับความทุกข์ทรมานโดยแท้จริง หาใช่เป็นสิ่งที่เพิ่มกิเลสหรือความต้องการของตนจนเกินความจริงไป

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร^{๘๐} ได้สรุปเรื่องราวของ สันโดษ ในบทความเรื่อง สันโดษกับ ความรับผิดชอบต่อสังคม ในแง่ต่าง ๆ (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความสันโดษในแง่ของพระสงฆ์ แต่ก็สามารถ ประยุกต์ใช้กับชีวิตของคฤหัสถ์ได้) ไว้ดังนี้

วิธีที่จะทำความเข้าใจความหมายของสันโดษในระดับองค์รวมได้ เราต้องทำความเข้าใจ โดยเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ในการก่อตั้งชุมชนสงฆ์ของพระพุทธเจ้า โดยข้อสรุปที่ได้เขียนได้จากงาน ชิ้นนี้คือ

๑) ในแง่ความหมายเชิงสังคม: สันโดษ มีความหมายในแง่ของการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ในสังคมบนฐานของการพึ่งพาอาศัยกันด้วยปัจจัย ๔ คือต้องการให้สมาชิกในชุมชนยินดีพอใจเฉพาะ ปัจจัยตามที่ตนมีตามที่ตนได้ (อิตรัตถปัจจัย) ไม่ให้มีความปรารถนาเกิน (อตริจโณ) และไม่ให้เกิดโลกเกิน (อติโลโก) กว่าขอบเขตปัจจัยของตนนั้นไป เพราะการปรารถนาเกินหรือโลกเกิน ก็คือการปรารถนา

^{๗๘} ฎรายละเอียดยใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๗/๖๐ -๖๒.

^{๗๙} ทนงค์ ลำประไพ, นาริรัตน์ พลจิตต์, “การใช้ปัจเจกชนวิถีในการดำเนินชีวิตประจำวันของ ประชาชน”, หน้า ๒๘.

^{๘๐} พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, “สันโดษกับความรับผิดชอบต่อสังคม”, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=452&articlegroup_id=102 (เข้าถึง ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙).

ถ้าเข้าไปในเขตแดนปัจจัยของคนอื่น ย่อมจะเป็นที่มาของปัญหาความขัดแย้งและการละเมิดสิทธิของกันและกัน นอกจากนี้ ยังจะเป็นที่มาของการเบียดเบียนและการสร้างภาระให้แก่ชุมชนฆราวาสมากยิ่งขึ้นด้วย

๒) ในแง่เจตนารมณ์ทางสังคม: ชุมชนสงฆ์ถูกออกแบบมาให้เป็นชุมชนที่ไม่มีการผลิต และ ไม่มีการเก็บสะสมหรือครอบครองทรัพย์สินสมบัติเป็นของตัวเอง แต่ให้เลี้ยงชีวิตด้วยความสันโดษ คือ ให้พึ่งพาปัจจัย ๔ ที่ชาวโลกเขาทำบุญ (ทักษิณาทาน) การออกแบบชุมชนสงฆ์ในลักษณะอย่างนี้มีเจตนารมณ์ที่จะให้เป็นชุมชนที่ปลอดพ้นจากอิทธิพลของความเชื่อแบบพราหมณ์ ในขณะที่เดียวกันก็ได้เปิดช่องทางเอาไว้เพื่อให้มีโอกาสติดต่อกับปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชุมชน ๒ ชุมชน ช่องทางที่ว่านี้คือการกำหนดให้ชุมชนสงฆ์พึ่งพาปัจจัย ๔ จากชุมชนฆราวาสด้วยอุดมการณ์แบบสันโดษ ในขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนฆราวาสได้พึ่งพาในแง่ของหลักธรรมคำสอน อาจจะเรียกว่าระบบ อามิสทานกับ ธรรมทานก็ได้

๓) มองในแง่ความสัมพันธ์ภายในชุมชนสงฆ์: หลักยถาลาภสันโดษ ยถาพลสันโดษ และ ยถาสารูปสันโดษ เป็นหลักการที่จะทำให้ความสัมพันธ์ภายในชุมชนสงฆ์เป็นไปในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันฉันพี่น้องและไม่มีการแย่งชิงกันในเรื่องปัจจัย ๔ กล่าวคือ ความยินดีพอใจตามมีตามได้ (ยถาลาภสันโดษ) จะช่วยป้องกันการละเมิดปัจจัยของกันและกัน ความยินดีพอใจตามกำลัง (ยถาพลสันโดษ) จะทำให้มีการแลกเปลี่ยนปัจจัยกันตามความจำเป็น เช่น ในกรณีเจ็บป่วยหรือมีปัญหาสุขภาพ เป็นต้น และความยินดีพอใจตามสมควร (ยถาสารูปสันโดษ) จะทำให้มีการเคารพและให้เกียรติกันตามความเหมาะสม คือจะทำให้เกิดจิตสำนึกในการบริโภคตามความเหมาะสมแก่สถานภาพ

ของตน ปัจจัยใดที่เห็นว่ามีเหมาะสมกับผู้มีวิญญูติและคุณวิญญูติเหมาะสมกว่า ก็ยินดีที่จะมอบปัจจัยนั้นแก่ท่านผู้นั้น เช่น การที่สงฆ์ยินยอมมอบผ้ากฐินแก่ให้แก่ภิกษุผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม เป็นต้น

๔) ในแง่อุดมคติของชุมชน: อุดมคติของชุมชนสงฆ์ คือการจัดสรรสภาพแวดล้อมทางสังคมเพื่อให้เอื้อต่อการฝึกฝนพัฒนาชีวิตให้เข้าถึงความหลุดพ้น สันโดษจึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งสำหรับจัดระเบียบชีวิตและระบบสังคมให้เกื้อหนุนต่ออุดมคติดังกล่าวนี้ นั่นคือ การจัดระบบความสัมพันธ์กับปัจจัย ๔ ในลักษณะที่จะทำให้ชุมชนสงฆ์ได้มีเวลาและโอกาสสำหรับทุ่มเทให้กับการปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ เรียกว่าเป็นการใช้สันโดษเพื่อส่งเสริมความไม่สันโดษ หรือส่งเสริมแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนกว่าจะถึงความหลุดพ้น (ภิกขุโยกมยตา)

หลักธรรมอีกประการที่สมควรต้องกล่าวถึงเพื่อเป็นข้อสนับสนุน สันโดษ นั่นคือ ความพอประมาณ การประมาณตน คือ การรู้จักและยอมรับว่าตนเองมีภูมิปัญญาและความสามารถด้านไหน เพียงใดและควรจะทำงานด้านไหน อย่างไร การรู้จักประมาณตนนี้ จะทำให้คนเรารู้จักใช้ความรู้ ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับงานและได้รับประโยชน์สูงสุดเต็มตามประสิทธิภาพ ทั้งยังทำให้รู้จักขวนขวายศึกษาหาความรู้เพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอเพื่อปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพ

ที่มีอยู่ในตนเองให้สูงขึ้น^{๘๑} ประดิษฐ์ อุปรมัย ได้กล่าวถึงความพอประมาณว่า ความพอประมาณ คือความพอเหมาะ พอดี ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไปกับศักยภาพของตนเองและศักยภาพของสังคม เช่น เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของตนเอง^{๘๒} นอกจากนี้ ยังต้องรู้ศักยภาพของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ เช่น ภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรบุคคล ลักษณะนิสัยของผู้คน รวมถึงวัฒนธรรมของมท้องถิ่นนั้น ทั้งนี้เพื่อให้สามารถประเมินความพอประมาณของตนเองที่จะไม่ทำ มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป เหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น^{๘๓}

๒.๔.๒.๓ รู้จักพอประมาณ

ความรู้จักพอประมาณอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าด้วยลักษณะหรือกฎเกณฑ์ที่มี อยู่แล้วในธรรมชาติที่มนุษย์พึงเข้าใจ เพื่อมนุษย์จะได้ปฏิบัติตัวหรือดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับ กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ หลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้วางรูปแบบของ พระสงฆ์เป็นตัวอย่าง ด้วยการดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานความต้องการปัจจัย ๔ มีอาหารบิณฑบาต จากผู้มีศรัทธาตามรูปแบบและบริบทด้วยการพิจารณาว่า จักฉันเพื่อยังอัตภาพให้เป็นอยู่ได้เท่านั้น

ส่วนที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์ พระพุทธเจ้าได้แสดงเรื่องความรู้จักพอประมาณ ซึ่งว่าด้วยหลัก การแสวงหาทรัพย์ การรักษาทรัพย์ การรักษาสมบัติของตน การเก็บออม การลงทุน การแบ่งสรรปันส่วนทรัพย์ เพื่อใช้จ่ายให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์โดยไม่ต้องเบียดเบียนตนและ ผู้อื่น

๑) ความหมายของคำว่า ความรู้จักพอประมาณ

คำว่ารู้จักพอประมาณคือความพอดีตามมีตามได้^{๘๔} ความรู้จักพอประมาณตามนัย พระพุทธศาสนา คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนมี พอใจด้วยปัจจัย ๔ มีผ้านุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยา รักษาโรคตามมีตามได้และเป็นอยู่อย่างมีความสุขด้วยเครื่องเลี้ยงชีพตามที่หามาได้ด้วยความเพียร พยายามอันชอบธรรมของตน เมื่อได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตนก็พอใจในสิ่งนั้นไม่เดือดร้อนเพราะ อยากรได้ของที่มีเจ้าของไม่ริษยาคณอื่น

^{๘๑} พระบรมราชาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในงานพระราชทานปริญญาบัตรจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.cca.chula.ac.th/Protocal/organizations.html?starts=1> (เข้าถึง ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙).

^{๘๒} ประดิษฐ์ อุปรมัย, *สร้างพลังทีมงานตามหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียง*, (นนทบุรี: ศูนย์ฝึกอบรม เทคโนโลยีการพิมพ์แห่งชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒.

^{๘๓} ปัทมาภรณ์ รัตนบุรี, “การศึกษาการบริโภคอาหารของชาวอีสานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง”, หน้า ๔๖.

^{๘๔} พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวิโส ป.ธ.๙), *ลัทธิวิเสสวิคหะ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประดิษฐ์ พันธ์, ๒๕๓๖), หน้า ๙๙.

ความรู้จักประมาณคือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค ในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่าง ๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับ และการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์ เพื่อผลดีแท้จริงที่พึงต้องการโดยมิใช่เพียงเพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจ หรือเอาแต่ใจของตน แต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัย หรือองค์ประกอบทั้งหลายที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา^{๘๕}

ความรู้จักพอประมาณ เป็นหลักธรรมที่สร้างคนให้เป็นผู้รู้จักใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ ความเดือดร้อน แล้วแก้ปัญหาก็ถูกทาง ไม่ให้เชื่อถ้อยอย่างงมงายไร้เหตุผล

การรู้จักการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เป็นกิจกรรมที่คนจะต้องทำอยู่แล้ว การที่ใช้จ่ายนั้น ต้องรู้ถึงความจำเป็นของสิ่งของที่เรจะต้องใช้ ไม่ใช่เราจะต้องตามสมัยนิยมทุกอย่าง การที่จะใช้จ่ายอะไร ต้องพิจารณาถึงความจำเป็น อย่างเช่น เสื้อผ้า การกินอาหารแพง ๆ สร้างบ้านใหญ่ เป็นต้น พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่องความรู้จักพอประมาณแก่ภิกษุว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานะ ปัจจัยเภสัชชะบริขารหากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานะปัจจัยเภสัชชะบริขาร เราไม่พึงเรียกเธอว่า เป็นมัตตัญญู ในที่นี้แต่เพราะภิกษุ รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานะปัจจัยเภสัชชะบริขาร ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญู^{๘๖}

ความรู้จักพอประมาณเมื่อกล่าวในภาพรวมแล้วสามารถสรุปได้ ๒ อย่างคือ ๑) ความรู้จักพอประมาณตน ๒) ความรู้จักพอประมาณคน

๑) ความรู้จักพอประมาณตน คือให้รู้จักประมาณในการเลี้ยงชีวิตโดยทางชอบธรรม กล่าวคือ การดำรงชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีล ซึ่งเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่จะประคับประคองกายวาจาให้เรียบร้อยและทำงานที่สุจริตคือ ถูกต้อง เป็นไปตามเหตุผลซึ่งแต่ละอาชีพ มีวัตถุประสงค์อยู่ในตัวของมันเองและเป็นการไม่เบียดเบียนหรือก่อความวุ่นวายเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ทั้งยังเป็นการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมอีกโสดหนึ่งด้วย

ความรู้จักพอประมาณตนนี้ ถ้าพิจารณาในรายย่อยแล้วจะเห็นว่า เป็นเรื่องของการทำงาน ทำหน้าที่การบริโภค การใช้จ่ายทรัพย์ การพูด ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ เช่น การบริโภคที่ดี ต้องบริโภคโดยการใช้ปัญญาพิจารณาก่อนบริโภค ซึ่งตรงกันข้ามกับการบริโภคเพื่อสนองตัณหา ซึ่งมักจะก่อให้เกิดโทษต่อร่างกาย เช่น โรคอ้วน เป็นต้น

^{๘๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญแห่งชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔.

^{๘๖} อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๔.

คนที่รู้จักพอประมาณตนคือ คนไม่ทะเยอทะยานจนเกินตัว หาเลี้ยงชีพตามความสามารถอย่างสม่ำเสมอ เป็นคนไม่ประมาทในอาชีพการงานและหน้าที่เป็นอยู่อย่างมีสัมปชัญญะคือ รู้ตัวอยู่เสมอ ตระหนักชัดว่า สิ่งที่ทำนั้นมีประโยชน์ตามความมุ่งหมาย หรือไม่และรู้จักในความเหมาะสมและความถนัดของตนที่ซ่อนอยู่ภายใน เมื่อรู้ชัดแล้วก็พิจารณาแยกแยะถึงความสำคัญของแต่ละอย่างที่มีอยู่ภายในตน แล้วเลือกทำสิ่งที่เหมาะสมคือ เลือกทำสิ่งที่ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น ถ้าบุคคลสามารถแยกแยะเลือกทำได้ตามกาลและเวลา หรือตามสถานะของตนได้อย่างเหมาะสมแล้ว ก็จะเกิดความมั่นใจว่า ตนเองมีคุณค่าเพียงพอในการดำเนินชีวิตในสังคม

๒) รู้จักพอประมาณคนคือ รู้จักเสวนาคบหา หรือร่วมหมู้กับกลุ่มบุคคลผู้รู้ผู้ทรงคุณและผู้ที่จะเกื้อกูลแก่การแสวงหาธรรมความรู้ ความก้าวหน้าและความเจริญโดยธรรม การรู้จักพอประมาณคนนี้ นับเป็นประโยชน์ในกิจนั้น ๆ ตามฐานะ เป็นกิจที่บุคคลจะพึงเลือกหาบุคคลที่สมควรคบ เพราะคนเรามีทั้งดีและชั่ว ถ้าเลือกกลัวด้วยคนไม่ดี (ปาปมิตร) ก็มักจะพาให้ตนช่วลงไป ด้วยแต่ถ้าคบคนดี (กัลยาณมิตร) มักจะพาไปหาผลคือ ประโยชน์ตนและประโยชน์ชุมชน การคบคนที่ดีก็สามารถให้คำปรึกษาได้และสามารถเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ การเลือกคบคน จึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง การคบเพื่อน จึงเป็นปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต ถ้าคบคนดีมีเหตุผล เป็นเพื่อนก็เท่ากับว่า ได้ที่ปรึกษาไปในตัวและที่ปรึกษานั้นก็จะช่วยแนะนำเกี่ยวกับปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตัวเอง ส่วนการคบคนชั่วเป็นเพื่อนนั้น บุคคลเหล่านี้ส่วนมากมักจะเป็นเพื่อนกิน เพื่อนเล่นเท่านั้น ไม่สามารถที่จะช่วยแก้ปัญหาได้

ดังนั้น พระพุทธศาสนาได้แสดงหลักความรู้จักพอประมาณว่า มีความสัมพันธ์กับการผลิต การบริโภค การกระจายรายได้และการใช้จ่าย เหล่านี้ก็ต้องเริ่มต้นที่ตน กล่าวคือ ให้คนมีความรู้จักคำว่า พอ หรือพอประมาณ ความรู้จักพอดี ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า มัตตัญญูตา

๒) ความรู้จักพอประมาณโดยองค์รวม

ความรู้จักพอประมาณโดยองค์รวม หมายถึง การยอมรับสถานะภาพของตนเองว่า มีกำลังกาย กำลังทรัพย์และการใช้จ่ายให้สมกับฐานะความเป็นอยู่ของตน ตามลักษณะดังนี้

๒.๑) ความรู้จักพอประมาณตามมีตามได้

ความรู้จักพอประมาณตามมีตามได้ หมายความว่า ความยินดี ความพอใจด้วยของของตน (สเกนตุสสโก) ยินดีของที่ตนมีอยู่ กล่าวคือ ความรู้จักความพอดี พอใจในสิ่งที่เป็นของตน เช่น ทรัพย์ที่เกิดขึ้นมาด้วยความรู้จักประมาณในการแสวงหาและรู้จักประมาณในการได้ แต่สิ่งเหล่านี้ มักจะถูกมองว่าทำให้คนเกียจคร้าน ความเกียจคร้านไม่มีความเจริญก้าวหน้า พร้อมทั้งผู้มีความเกียจคร้านยังมีวิสัยทัศน์คับแคบ คนเราควรจะยินดีกับสิ่งที่ตนมีอยู่ แล้วพอใจกับของของตน ไม่ว่าจะเป็ข้าวของเครื่องใช้ของตน ทั้งที่เป็นส่วนตนและของครอบครัว รวมไปถึงทั้งพอใจและยินดีที่ตนมีบิดา มีมารดาของตน บุตรและภรรยา หน้าที่การงานและที่อยู่อาศัย คือ ไม่ดูถูกดูแคลนและยินดีกับของที่ตนหา

มาได้ด้วยกำลังของตน คือเมื่อแสงประโยชน์อันใดแล้ว มันได้เท่าไรก็พอใจเท่านั้น แม้บางครั้งอาจ
จะไม่ได้ไม่ถึงเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ก็ตาม^{๘๗}

๒.๒) ความรู้จักพอประมาณด้วยปัจจัยที่มีอยู่

ความรู้จักพอประมาณด้วยปัจจัยที่มีอยู่ หมายถึง ความสามารถของบุคคลแต่ละบุคคล
ไม่เหมือนกัน หรือไม่เท่ากัน บางคนมั่งมีโดยตระกูล บางคนมั่งมีด้วยความเพียร ปัจจัยที่มีอยู่ในตน
รวมไปถึงกำลัง เช่น กำลังกาย กำลังความคิด กำลังความรู้ตลอดจนกระทั่ง กำลังวาสนาบารมี

๒.๓) ความรู้จักพอประมาณด้วยอาการอันสม่าเสมอ

ความรู้จักพอประมาณด้วยอาการอันสม่าเสมอ หมายความว่า ยินดีตามสมควรคือของใดก็
ตามสมควรกับฐานะของตน ควรแก่ความสามารถของตน แต่ไม่ไปยินดีกับของที่ลักปล้น ฉ้อโกงเขามา
ของที่เป็นสินจ้างในทางที่ผิด เหล่านี้เป็นต้น

ความรู้จักพอประมาณทั้ง ๓ ประการดังกล่าวแล้วข้างต้น บุคคลทุกคนไม่ว่าคฤหัสถ์ หรือ
บรรพชิต ควรรู้จักวางแผน หรือวางบทบาทชีวิตให้เหมาะกับกำลังของตนและจัดสรรทรัพย์เพื่อให้เกิด
ประโยชน์มากที่สุดและที่สำคัญคือ ให้รู้จักพอประมาณในการบริโภค การบริโภคตามหลักทฤษฎีใหม่
ของในหลวงคือ การประกอบอาชีพแบบเพียงพอ หรือพอกินพอใช้มีพออยู่พอกิน (ปริमितปานโภชนา)
ให้รู้จักประมาณในการรับ รู้จักประมาณในการจ่ายกับเครื่องใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคให้เหมาะสม
กับฐานะคือ ภาวะของตน ไม่ฟุ่มเฟือย สรุ่ยสร่ายจนเกินพอดี ไม่ให้ผิดเคืองจนเกินไป พึงกำหนดรู้
รายได้และรายจ่าย แล้วใช้จ่ายไม่ให้เกินรายได้ รู้จักเก็บไว้บ้างเพื่อใช้จ่ายในคราวจำเป็น

๓) หลักธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนความรู้จักพอประมาณ

ความรู้จักพอประมาณเป็นหลักธรรมที่ช่วยขัดเกลาจิตใจไม่ให้เกิดความโลภ หรือถ้าจะ
เกิดขึ้นก็จะเกิดน้อย หลักธรรมข้อนี้เป็นธรรมที่ทำให้คนที่นำไปใช้นั้นสามารถยับยั้งจิตใจตัวเองไม่ให้
ตกเป็นทาสของสมันนิยมที่ล้าสมัยยุคปัจจุบัน ในชีวิตประจำวันของคนเรา ก็มีความต้องการเครื่อง
บริโภค แต่การใช้เครื่องบริโภคนั้น จะต้องให้เหมาะสมกับสภาพของตนเอง จึงจะเกิดความสุขได้
ถ้าคนเรายู่สภาพที่ยากจนเกินไป ไม่อาจหาได้แม้ปัจจัย ๔ อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการ
ดำรงชีวิต จะเห็นความสุขได้อย่างไรในเมื่อคนเรามีความทุกข์ ไร้สุข ความทุกข์ก็จะกลายเป็น
ความทะยานอยาก เมื่อความทะยานเพิ่มปริมาณมากขึ้น ความรุนแรงและความเลวร้ายก็บังเกิด
สังคมก็ปราศจากความเอื้ออาทรต่อกัน การที่ความเอื้ออาทรต่อกันจะปรากฏขึ้นในสังคม ความ
เป็นอยู่ในด้านวัตถุ ก็เป็นเรื่องที่มองข้ามไม่ได้เลย เพราะว่าวัตถุก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการสร้าง
สันติภาพให้เกิดขึ้นกับสังคมมนุษย์ อีกทั้งหลักธรรมนี้ สอนให้บุคคลได้พิจารณาถึงคุณประโยชน์และ
โทษก่อนบริโภคสินค้า ความรู้จักพอประมาณนี้ ไม่ได้เป็นหลักธรรมข้อเดียวที่สอนให้คนรู้จักพอกับ

^{๘๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มงคลคถาที่ปณี**, ๒/๒๙๔ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร:
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕๕.

การรับและการใช้จ่ายยังมีอีกหลายข้อซึ่งแต่ละข้อนั้นก็มีความสัมพันธ์กับหลักความรู้จักพอประมาณ ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

(๓.๑) ความรู้จักพอประมาณกับสันโดษ

สันตุฎฐี หรือ “สันโดษ คือความยินดี ความพอใจ ยินดีด้วยปัจจัย ๔ คือ ฝ้านุ่ง ผ้าห่ม อาหาร ที่นั่งที่นอนและเภสัชตามมีตามได้ ยินดีของของตน การมีความสุข ความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยความสามารถพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภไม่ริษยาใคร”^{๘๘}

สันโดษ หมายความว่า ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มา ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ความรู้จักอ้อมรู้จักพอ^{๘๙}

ความยินดีด้วยของของตนที่มีอยู่ นิยมของของตน หวงของของตน เชิดชูของของตน เช่น พ่อรักลูกของตน สามีรักภรรยาของตน ภรรยารักสามีของตน เหล่านี้เป็นต้น เรียกว่า รักของของตน

ยินดีด้วยปัจจัยสี่ ก็คือ ยินดีด้วยทรัพย์สินเงินทอง ตำแหน่งหน้าที่และที่อยู่อาศัย ก็เหมือนกันที่ได้มาโดยชอบธรรม มีน้อยใช้น้อย มีมากใช้พอประมาณแห่งความจำเป็นตามฐานะของตน พระพุทธองค์มิได้ทรงห้ามให้เราคิดปรับปรุงตัวเองให้เจริญก้าวหน้า แต่ทรงสอนว่า ให้รักให้พอใจในสิ่งที่เราได้ ในสิ่งที่เรามีแล้วเท่านั้น ถ้าคนเราทำอย่างนี้ การโกง สิ้นบั่นก็จะไม่เกิดขึ้นกับสังคม

ยินดีตามมีตามได้ ก็เป็นเรื่องของจิตใจ สมมติว่า มารดาบิดาของตน เป็นคนพิการ แต่เรารักท่าน เพราะท่านเป็นบิดา มารดา หรือผู้ให้กำเนิดเรา เรามีอย่างนั้น เราได้อย่างนั้น เราก็อพอใจอย่างนั้น นี้เรียกว่า ตามมีตามได้

สันโดษสำหรับบุคคล คือบุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น แต่ความคิดเห็นนั้น ต้องไม่ขัดกับหลักการและเจตนารมตามระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคม เพราะคนเราต้องอาศัยหมู่คณะ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ การแสดงความคิดเห็น ก็ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อตน เพราะการแสดงออกทางพฤติกรรมนั้น ต้องผ่านกระบวนการของความคิด ถ้าคิดดีพฤติกรรมที่แสดงก็ดูดี ถ้าคิดไม่ดี พฤติกรรมที่แสดงออกก็ดูไม่งาม

^{๘๘} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๒๔๑/๒๘๔-๒๘๕ สันโดษ หมายถึง ความสันโดษ ๓ ประการคือ (๑) ยถาลาภ สันโดษเป็นผู้สันโดษตามมีตามได้ทั้งดีและไม่ดี (๒) ยถาพลสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามกำลังทั้งกำลังของตนและของ ทายก (๓) ยถาสารูปสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามสมควรแก่สมณภาวะ, สันโดษ ๓ ประการในปัจจุบัน ๔ คือ จีวร ปิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร จึงเป็นสันโดษ ๑๒. (ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๕๒/๔๘-๕๐)

^{๘๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๕.

พระพุทธศาสนาจึงเน้นเรื่องความคิดว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพราะการแสดงความคิดเห็นย่อมส่งผลกระทบต่อตนเองและสังคม โดยเฉพาะบุคคลที่มีชื่อเสียง มียศ มีอำนาจ ก่อนที่จะแสดงวิสัยทัศน์ จะต้องคำนึงผลที่จะเกิดขึ้นตามมา ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจให้กับตนเองเสียก่อนเป็นเบื้องต้น

หลักการสันโดษสำหรับบุคคล ก็คือ ความยินดีในสิ่งที่ตนมี ตนได้ตามสมควรแก่ตน เป็นหลักธรรมที่กำจัดความโลภ ส่งเสริมความเพียร สร้างความพอดีให้เกิดขึ้นกับบุคคล แต่ความพอดีของบุคคลนั้น มีความแตกต่างกันไป เพื่อให้เป็นบรรทัดฐานเดียวกันพระพุทธศาสนาจึงได้สอนเรื่องความรู้จักพอประมาณให้เป็นบรรทัดฐานทางด้านจริยธรรมแก่บุคคล อันเป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับหลักการปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมสูงสุด

ความพอใจยินดีในของของตนนั้น อย่างเช่น เรามีดินสอพอง ก็ไม่ทะเยอทะยานอยากได้ดินสอ ๒ B ของเขาเรามีมอเตอร์ไซค์ แต่เพื่อนเรามีรถเก๋ง เราก็พอใจในรถมอเตอร์ไซค์ของเราไม่ทะเยอทะยานอยากได้รถเก๋งของเขา ในส่วนที่กล่าวมานี้ ไม่ใช่ว่าคนที่มิดินสอพอง จะไม่มีสิทธิ์ที่จะได้ดินสอ ๒ B คนที่มีรถมอเตอร์ไซค์ จะไม่มีสิทธิ์ที่จะได้รถเก๋ง ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้เหมือนกัน การที่เราจะบริโภคแบบไหน ก็ต้องดูทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ของตน จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์สอนให้บุคคลรู้จักยับยั้งชั่งใจและรอคอยโอกาส การรอคอยโอกาสไม่ใช่ที่เราคอยวาสนา แต่สอนให้คนรู้จักอดทน สร้างความเพียรให้เกิดขึ้นกับตนเอง อันเป็นการสร้างความเพียรให้ทำหน้าที่โดยชอบธรรม

สันโดษในหน้าที่ที่การงาน บุคคลทุกคนมีหน้าที่เป็นของตนเอง เช่น หน้าที่ในความเป็นพ่อ หน้าที่ในความเป็นแม่ หน้าที่ในความเป็นลูก เป็นต้น ชีวิต หน้าที่การงานของตน จะต้องดำเนินไปตามวิถีทางที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียน ไม่เหลื่อมล้ำ หน้าที่ที่ทำ ก็ต้องเป็นการทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ ส่งเสริมและเกื้อกูลกัน เพื่อให้เจริญก้าวหน้าทั้งตนและบุคคลรอบข้าง นี่เป็นการสันโดษในหน้าที่

บุคคลไม่ว่าจะประกอบอาชีพอะไรก็ตาม หากรู้จักหน้าที่ของตน ที่พึงปฏิบัติต่อตนเองและสังคม ไม่ทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน รู้จักคุณค่าของหน้าที่การงานที่ตนกระทำอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในชีวิตและสังคม นี่คือการสันโดษในหน้าที่การงานที่ตนพึงทำ

ความสันโดษสำหรับครอบครัว สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่รวมกันเป็นกลุ่มตั้งแต่สองคนขึ้นไป สถาบันครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันที่ละเอียดอ่อนมาก เพราะคนตั้งแต่สองขึ้นไปอยู่รวมกันในบ้านหลังเดียวกัน เช่น พ่อ แม่ ลูก สถาบันครอบครัวจะแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ในสถาบันครอบครัวนี้ ทุกคนจะมีความภูมิใจในหน้าที่ของตนและปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเต็มใจ

สันโดษในชีวิตและความเป็นอยู่ คือพึงพอใจกับสภาวะความเป็นอยู่ของตน เช่น พระสงฆ์ ก็พึงพอใจในสภาวะของพระสงฆ์ อันมีสภาวะความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ไม่ต้องไปดิ้นรนเพื่อแข่งขันกับใคร นอกจากตัวเอง คือการสำรวมจิตของตนให้บริสุทธิ์ ปราศจากอิจฉาริษยา

คุณศัพท์ที่พึงพอใจกับชีวิตทรัพย์ที่ตนพึงมีพึงได้ให้ถูกต้อง เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม พระพุทธศาสนามีหลักการในการใช้จ่ายทรัพย์ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น

ส่วนทรัพย์สิน ซึ่งมีทั้งทรัพย์สินทางปัญญาและทรัพย์สินทางวัตถุ ในที่นี้จะกล่าวถึงทรัพย์สินทางวัตถุ อันเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต เช่น ที่ดิน บ้าน ที่นา เป็นต้น ความยินดีในสิ่งเหล่านี้ ก็ให้ความยินดีเพียงเพื่อจะเป็นสิ่งที่ปลูกสร้างอันเป็นของตน ตามสถานะของตนให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้

การสันโดษนี้ พระพุทธศาสนาเน้นธรรมเป็นพื้นฐานในการทำกิจกรรมการงาน อยู่บนฐานของความไม่เบียดเบียนกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน อันเป็นคุณลักษณะทางจริยธรรมต่าง ๆ อาทิ ความเมตตา ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ เป็นต้นที่จะเกิดตามมา อันเป็นธรรมชาติแห่งคุณธรรมที่จะต้องปรากฏในลักษณะที่สอดคล้องกันกับธรรมชาติตามความต้องการที่ปราศจากตัณหา อันเป็นเหตุให้บุคคลไปยึดติดอยู่กับวัตถุนิยม ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ดังนี้ สภาวะจริงของปัญญา สภาวะแฝงของตัณหา สภาวะความต้องการ

ขณะที่แสวงหาสิ่งตอบสนอง ความต้องการจะเป็นตัวแปรแทรกที่ไปช่วยบดบังไม่ให้ภาวะแฝงของปัญหาปรากฏตัวสู่ภาวะจริง จนกลายเป็นภาวะบีบคั้น เป็นทุกข์ต่าง ๆ แต่ขณะเดียวกัน การเพิ่มสิ่งตอบสนองความต้องการนี้ ก็อาจส่งผลกระทบต่อกระตุ้นให้ความต้องการส่วนเกินของมนุษย์ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ภาวะแฝงของปัญหาหรือภาวะแฝงของความบีบคั้นเป็นทุกข์ขยายปริมาณมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงสอนให้คนรู้จักพอประมาณ อันเป็นจริยธรรมทางด้านการรับ การบริโภค การใช้กำลังกายและกำลังทางสติปัญญาให้รู้พอดีกับสถานะของตน สันโดษให้พอใจกับของที่มีอยู่ของตน ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงสอนเรื่องสัมมาอาชีวะให้กับมวลมนุษย์ เพื่อให้เป็นหลักประกันในชีวิตและทรัพย์สิน

หลักธรรมดังกล่าวข้างต้นนี้ สอนให้มวลมนุษย์ปรับปรุงตัวเอง ให้รู้จักการวางระบบใช้จ่าย และพอใจกับของที่มี ให้เป็นคนขยันขันแข็ง ไม่ดูถูกตัวเองและคิดสร้างตัวให้ดีขึ้น ทั้งป้องกันตัวเองไม่ให้ประพฤติดศีลธรรมและการแสวงหาด้วยความสุจริต อันอยู่บนพื้นฐานของความสามารถของตน โดยไม่หักโหมหนัก ไม่หย่อนยานนัก ให้เป็นไปตามความพอดีตามกำลังที่ตนมี โดยยึดหลักความพอประมาณและความยินดีกับสิ่งที่ตนมีเป็นเบื้องต้น

(๓.๒) ความรู้จักพอประมาณกับความมัคน้อย

สภาพสังคมไทยในปัจจุบัน เป็นสังคมแห่งการบริโภคเสียมากกว่าเป็นสังคมแห่งการผลิต ด้วยการรับเอากระแสวัตถุนิยม หรือทุนนิยมให้เข้ามาครอบงำวิถีชีวิต กระทั่งวิถีชีวิตของคนไทย เปลี่ยนไปจากความเป็นไทยดั้งเดิมที่เคยมีความเอื้ออาทรต่อกัน จนเกือบจะกลายเป็นวิถีชีวิตแบบตะวันตกไป

พระพุทธศาสนามีคำสอนให้คนรู้จักมักน้อย แต่ไม่ใช่เกียจคร้าน คำว่า มักน้อย ตรงกับ ภาษาบาลีว่า อธิปิณฑตา คือความมักน้อย ยินดีในการมีบริวารใช้สอยเท่าที่จำเป็น ตรงกันข้ามกับการสะสม แสวงหาความร่ำรวย มั่งคั่ง อวดมั่งอวดมีกันเยี่ยงฆราวาส ธรรมข้อนี้มักมีการกล่าวขานกันว่า สอนให้คนไม่ขยัน สอนให้คนเกียจคร้าน ซึ่งเป็นการตีความหมายของหัวข้อธรรมกันอย่างผิด ๆ จึงดูเหมือนประหนึ่งว่า หลักธรรมเรื่องความมักน้อย จะกลายเป็นธรรมที่ขัดขวางความก้าวหน้าของบุคคลและขัดขวางกับคำว่า พอประมาณ แม้ที่จริงธรรมข้อนี้ สอนคนให้รู้จักฐานะของตนเอง มีน้อยให้ใช้แต่น้อย ความมักน้อยสามารถแบบออกเป็น ๔ จำพวกคือ

๑. มักน้อยในปัจจัย (ปัจจัยปัจจุใจ) บรรณาน้อยในปัจจัย^{๕๐} ผู้ใดบรรณาน้อยในปัจจัย ๔ ย่อมรู้อำนาจของทายก อำนาจแห่งไทยธรรมและรู้กำลังของตน ถ้าไทยธรรมน้อย ทายกพึงประสงค์ถวายมาก ก็รับแต่น้อยด้วยอำนาจแห่งไทยธรรม ถึงไทยธรรมมาก ทายกบรรณาน้อยมาก เธอรู้กำลังของตนแล้ว รับแต่พอประมาณเท่านั้น ภิกษุผู้รู้จักประมาณรับด้วยอาการดังกล่าวแล้วชื่อว่า บำเพ็ญอธิปิณฑปฏิบัติ ลาภที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้นแก่เธอ ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมถาวร เหล่าชนผู้ยังไม่เลื่อมใส ย่อมเลื่อมใส ผู้เลื่อมใสแล้วย่อมเลื่อมใสยิ่งขึ้น ภิกษุนั้นเป็นจุดดวงตาของมหาชนซึ่งจะยังดำรงพระศาสนาให้สถิตอยู่นาน

๒. มักน้อยในธุดงค์ (ธตงคปัจจุใจ) หมายความว่า ภิกษุผู้สมทานในการปฏิบัติ อย่างเช่น สมทานถือผ้าบังสุกุล ฉันทอาหารมื้อเดียวเป็นวัตร เป็นต้น กล่าวคือ ความเป็นผู้มีเจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากความเป็นผู้ไม่สะสม เป็นผู้เสียสละโดยไม่ยึดมั่นในสิ่งของต่าง ๆ ให้พิจารณาว่า มันเป็นของไม่เที่ยง มันเป็นภาระอันหนัก ซึ่งธุดงค์นี้ก็จะมียู้อย่างนี้

๓. มักน้อยในปริยัติ หมายความว่า ภิกษุผู้มักน้อยในปริยัติ^{๕๑} แม้เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎกก็ไม่ประสงค์จะให้ใคร ๆ รู้ว่าตนเป็นพหูสูตร กล่าวคือ ความยินดี ความพอใจกับความรู้ที่ตนมีและพอใจในการแสวงหาความรู้ เป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา เพราะการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในปัจจุบัน ยิ่งเป็นยุคข้อมูลข่าวสารอันไร้ขอบเขต พร้อมทั้งเทคโนโลยีในปัจจุบัน ก็ได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตแล้วยิ่งจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ไขว่คว้าหาความรู้ให้ทันกับสถานการณ์

^{๕๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มงคลัตถปิณี แปล เล่ม ๔**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๙๒.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

๔. มักน้อยในมรรคผลที่ตนบรรลุ หมายความว่า ภิกษุมีความปรารถนาน้อยในอริยมรรค ไม่ปรารถนาให้คนอื่นทราบ ว่า ตนได้บรรลุมรรคผล^{๕๒} ในกรณีนี้ แสดงให้เห็นว่า มักน้อยคือความไม่โอ้อวดคุยโว แต่ต้องสำรวมในสถานะของตน ถึงตนเองจะรวยมั่งมีแค่ไหน ก็ยังทำตนเป็นคนติดดิน ไม่หยิ่ง ไม่ถือตัว ไม่ยกตนข่มท่าน เป็นผู้มีความเสมอ มีใช้เป็นคนลู่อานาจคอยแต่จะโอ้อวดแสดงศักดิ์ตาของตนว่า ตนเป็นคนรวย มีอำนาจเหนือใคร ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น

ดังนั้น ความรู้จักพอประมาณกับความมักน้อยนั้น มีอยู่กับปรากฏการณ์ธรรมชาติในโลก ในชีวิตตลอดเวลาและปัญหาประชาชนในทุกยุคทุกสมัย ก็พยายามแสวงหาจุดหมายความต้องการของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่การงานและการดำเนินชีวิตอยู่กับสังคม ก็เพื่อจะให้เกิดความสมดุลกันในสังคม ความมักน้อยในทางสังคม ไม่ใช่แสดงเพื่อให้เกิดความอิจฉาริษยาแต่ประการใด แต่ให้บุคคลรู้จักทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เพื่อความสุขของตนและสังคม ทำประโยชน์ให้สังคม โดยทำตนให้เป็น ที่พึ่งแห่งตนได้ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหา หรือถ่วงความเจริญ ไม่ตั้งหน้ารอคอยแต่ความช่วยเหลือจากคนใจบุญ ต้องเป็นผู้ขยันในหน้าที่ของตน นี้เรียกว่า ผู้มักน้อย

(๓.๓) ความรู้จักพอประมาณกับความพอดี

มัชฌิมาคือความพอดี^{๕๓} ความพอดีเป็นหลักธรรมที่ตั้งอยู่ในความเป็นกลาง ทางสายกลาง ในขั้นตอนของวิธีการการดำเนินงานหน้าที่อย่างเป็นระบบ ในการปฏิบัติต่อหน้าที่การงาน การปฏิบัติหน้าที่อาชีพ พื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อม

ความรู้เกี่ยวกับตนเอง คือ การพิจารณาให้เห็นความต้องการที่แท้จริงของตัวเราว่า ตนมีความต้องการเป็นแบบไหน ความต้องการในตัวเรา เป็นกุศล หรืออกุศล ถ้าเป็นอกุศล เราก็สลัดมันเสีย แต่ถ้ามันเป็นกุศล ก็บำรุงรักษามันไว้ อย่าให้มันเสื่อมไปจากตัวเรา

ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม คือ สิ่งรอบข้างบ้าง สังคมบ้าง เหล่านี้เป็นอยู่โดยสภาพแบบไหน แล้วควรจะทำตัวอย่างไร จึงจะเข้ากับสังคมนั้นได้และตัวเราเองก็ต้องมองตัวเราด้วย เมื่อเห็นความเป็นไปของสิ่งเหล่านั้น ก็หาความเป็นกลางที่จะดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพตามความเป็นอยู่ นี้คือ องค์ของมัชฌิมา

ความเป็นผู้รู้จักประมาณของตนเองและสังคม เป็นองค์ธรรมที่เข้าไปเกี่ยวพันในการทำงาน ดังนั้น ความเป็นผู้รู้จักความพอดีในการเป็นอยู่ใช้จ่าย ย่อมนำความเจริญมาสู่ตนเองและสังคม คำว่า เจริญในที่นี้ ไม่ได้หมายเอาแต่ความเจริญทางด้านวัตถุแต่เพียงประการเดียว แต่ยังหมายถึง ความเจริญทางจิตใจด้วย

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑.

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมกับการพัฒนาชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๓๙.

(๓.๔) ความรู้จักพอประมาณกับการดำเนินชีวิตอย่างพอเหมาะ

สมชีวิตา คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอเหมาะพอดี เมื่อมีทรัพย์แล้ว ควรนำทรัพย์นั้นมาใช้จ่ายเลี้ยงชีพให้พอเหมาะพอดีแก่ฐานะ ไม่ให้อัดคัด ผิดเคืองจนเกินไป พักผ่อนให้เพียงพอแก่ความต้องการของร่างกาย บำรุงรักษาสุขภาพให้แข็งแรง จะได้มีพลังทำงานไปได้อีกนาน ๆ หากสุขภาพทรุดโทรม ความเดือดร้อนลำเค็ญประการอื่น ๆ ก็จะมาตาม^{๕๔}

กล่าวคือ สมชีวิตา เป็นการเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ผิดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก สมชีวิตาจะเน้นหนักไปในด้านการเลี้ยงชีวิต คือจักเลี้ยงชีวิตอย่างไรจึงจะจัดว่าเหมาะสม การเลี้ยงชีวิตที่เหมาะสมนั้น จะต้องดูความเป็นอยู่และฐานะของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญคือ คนที่มั่งคั่งด้วยเงินตรา ยศถาบรรดาศักดิ์ ย่อมจ่ายเงินครั้งละมาก ๆ ได้ เพราะมีช่องทางหาเงินได้ง่าย และหาได้หลายทาง ย่อมสามารถใช้จ่ายได้ตามสบาย ไม่เดือดร้อน แต่ถ้าหากใช้เกินพอดี หรือใช้จ่ายในทางที่ผิดเช่น ใช้จ่ายอันเป็นทางอบายมุข ก็หมดเนื้อหมดตัวได้

สำหรับผู้มีฐานะปานกลางและผู้ยากจน จะต้องรู้จักกินรู้จักใช้ คือ ต้องใช้จ่ายอย่างระมัดระวัง อย่างไม่ทะเยอทะยาน หรืออยากได้ในสิ่งที่ไม่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต หนทางที่ผู้มีฐานะปานกลางและยากจนจะปฏิบัติ คือต้องนำธรรมะคือความรู้จักพอประมาณไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ให้เป็นไปอย่างปกติ เป็นผู้มีความยินดีในสิ่งที่ตนมี ในสิ่งที่ตนได้ เป็นผู้ประกอบชีวิตที่สุจริต รู้จักใช้จ่ายให้พอเหมาะแก่ฐานะ มีแค่นี้พอใจที่จะใช้เท่าที่มีอยู่ ไม่ต้องดิ้นรนแสวงหาจนเกินความสามารถของตนเอง

ส่วนความรู้จักประมาณในการเลี้ยงชีวิตชอบ ก็คือรู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ ใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์

๒.๔.๒.๔ ประโยชน์ของการพึ่งตนเอง (การอยู่ได้ด้วยตนเอง)

เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล เป็นความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่พอประมาณตามฐานะตน ตามอัตภาพและที่สำคัญ ไม่หลงใหลตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพตามทางสายกลาง ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเองและสามารถพึ่งพาตนเองได้ การดำเนินชีวิตทางสายกลาง ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ดังนี้

๑) ด้านจิตใจทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนาว่า อดตาหิ อดตโน นาโถ หรือตนเป็นที่พึ่งแห่งตน พระราชาวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) แสดงธรรมไว้ว่า การที่ตนจะพึ่งตนได้นั้น ต้องมีความรู้ความสามารถพัฒนาตนเองตลอดเวลาและที่สำคัญ ต้องมีสันโดษ ไม่โลภมาก ไม่พัฒนาวิ่งตามเขา โดยไม่ได้ดูสภาพความพร้อมของตนเอง การรู้จักพอจะทำให้เกิดเศรษฐกิจพอเพียง รู้จักดำเนินชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา จะเห็นได้ว่า คำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ใครปฏิบัติดีย่อมได้ดี

^{๕๔} วัชร ธีรพันธุ์มณี, พุทธปรัชญาการปกครอง, (กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ม.ป.ป.), หน้า ๙๔.

๒. มีความคิดสร้างสรรค์ค่านึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
๓. ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน หรือสังคมสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง
๔. จัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด รู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งอยู่บนฐานอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
๕. ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือเทคโนโลยีพื้นบ้านบวกกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม
๖. เพิ่มรายได้ลดรายจ่าย เพิ่มเงินออมสะสมเป็นทุน
๗. ประกอบอาชีพตามทรัพยากรที่มีอยู่โดยอาศัยความรู้ความสามารถ เพื่อให้เกิดความพอเพียงในลักษณะพออยู่พอกิน ก่อให้เกิดความสุขในครอบครัว หากเหลือจากการดำรงชีพ สามารถนำไปขายเป็นรายได้และเก็บออมเป็นทุนสำรองต่อไป

๒.๔.๓ หลักความเพียร

ขยัน คือ ความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ อดทน ไม่ท้อถอยเมื่อพบอุปสรรค ความขยันต้องควบคู่กับการใช้ปัญญาแก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย เด็กที่มีความขยัน คือ เด็กที่ตั้งใจทำอย่างจริงจังต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร เป็นคนสูงชัน มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง ซึ่งจะประกอบประโยชน์ต่อตนเอง

ความขยันจะทำให้ตนเป็นที่รักของคนอื่น คนขยันจะเป็นผู้สร้างประโยชน์ได้มาก ถ้าไม่ขยัน สิ่งที่ดีควรจะได้จากชีวิตจะไม่เกิด ทั้ง ๆ ที่ฉลาด รู้ เข้าใจทุกอย่าง ถ้าเกียจคร้านก็คงไม่ประสบความสำเร็จ เราจึงควรมุ่งทำตนให้มีความขยัน ทำงานอย่างมีความสุข มีความตั้งอกตั้งใจทำจริง เห็นคุณค่าของสิ่งที่ทำและอดทนต่ออุปสรรคไม่มีใครเคยประสบความสำเร็จทั้งที่ยังเกียจคร้าน ความเกียจคร้านเป็นสิ่งที่น่ากลัว เป็นมลทินชีวิต เป็นอุปสรรคสำคัญที่ต้องเอาชนะด้วยวิริยะ ความมีจิตริเริ่ม ไม่ปล่อยตามสบาย เลื่อนลอยไปเรื่อย ๆ แต่จะต้องมีจิตริเริ่มที่จะทำสิ่งที่ควรทำ พยายาม และมีความอดทนต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานนั้นๆ ต้องรู้จักอดทน รู้จักควบคุม รู้จักเอาชนะใจตัวเอง ฝึกให้เป็นผู้มีสติ มีความสันโดษ มีความอดทน มีระเบียบวินัย มีความขยัน หลีกละความชั่ว ประกอบความดี ไม่ย่อท้อ ไม่ละเลยทอดทิ้งธุระหน้าที่ มีจิตใจที่รักการสู้เพื่อสิ่งที่ถูกต้อง มีการพัฒนาในทุก ๆ ด้านและมีความมุ่งมั่นที่จะชนะตัวเอง ที่จะทำตัวเองให้ดีที่สุด

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๙๕} กล่าวว่า คำว่า วิริยะซึ่งแปลว่า ความอดทน แกล้วกล้า บากบั่นก้าวไป ใจสู้ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่า ควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่า จุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลาเท่านั้นปีเท่านั้นเดือน เขาก็ไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้

^{๙๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, หน้า ๘๔๒ - ๘๔๔.

ประเสริฐสุด ซึ่งในบรรดาการค้าขายทั้ง ๕ ประการที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำว่าไม่ควรกระทำนี้ การค้าขายมนุษย์ถือว่า ให้โทษมากที่สุด เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่สุดมีจรรยาอาชีวะ คือ การประกอบกิจการงานที่ผิด เช่น หลอกหลวง ฉ้อโกง เป็นต้น

๒.๔.๓.๒ การใช้จ่ายทรัพย์

การได้ทรัพย์สำหรับคุณุศลที่ถูกต้องตาม พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงคือ การแสวงหาทรัพย์ด้วยสัมมาอาชีวะ ด้วยอาชีพที่สุจริต ที่ไม่เป็นไปในการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และไม่เป็นอาชีพที่เนื่องเกี่ยวกับการทำบาป ทำอกุศลกรรม เช่น การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฉ้อโกง เป็นต้น และพระพุทธเจ้ายังแสดงละเอียดลึกลงไปอีกว่า การแสวงหาทรัพย์และการได้ทรัพย์มา ก็ควรเป็น อาชีพที่อุบาสกควรประกอบ ไม่ประพฤตอาชีพที่ไม่ควรประกอบ อาทิ การขายเนื้อที่ตนเองเลี้ยง ขายของมีนเมา ยาพิษ เป็นต้น ซึ่งทรงแสดงทั้งเหตุและผล คือ ผลของกรรมดีย่อมเป็นปัจจัยให้ได้ ทรัพย์ ผู้ที่เสียทรัพย์ ก็เพราะผลของกรรมชั่วให้ผล นี่คือเหตุของการได้ทรัพย์ที่แท้จริง

ส่วนการรักษาทรัพย์ ทรงแสดงเรื่องการใช้ทรัพย์ให้เหมาะสม ให้เป็นประโยชน์ หรือหมายถึงหลักการใช้จ่ายทรัพย์นั่นเองกล่าวคือ เมื่อได้ทรัพย์มา แบ่งเป็น ๔ ส่วน ๒ ส่วนเก็บไว้ทำ กิจการงาน อีกส่วน สำหรับทำบุญและส่วนสุดท้าย เก็บไว้เมื่อคราวมีภัยหรือรักษาตนเอง ดังนั้น การรักษาทรัพย์ ก็เพื่อมุ่งประโยชน์ให้เกิดผลกับตนและครอบครัวเมื่อถึงคราวมีภัยอันไม่คาดหมาย เกิดขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ก็ไม่ได้มุ่งให้เก็บทรัพย์ไว้ทั้งหมด แต่ให้รู้จักการจัดสรรทรัพย์ที่เหมาะสม เช่นการ บำรุงรักษาบิดา มารดาบุตร ภรรยา ข้าทาส กรรมกร เพื่อนและทำบุญแต่สมณพราหมณ์ ตลอดจน การเสียภาษีให้กับประเทศชาติด้วย หลักการใช้จ่ายทรัพย์ พระพุทธศาสนาเรียกกันว่า โภควิภาคหรือ การจัดสรรทรัพย์ ๔ การแบ่งโภคะเป็น ๔ ส่วน หลักการแบ่งโภคะทรัพย์โดยจัดสรรเป็น ๔ ส่วนดังนี้

- ๑) เอเกน โภคะกุญเชย ๑ ส่วน ใช้เลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุง และทำประโยชน์
- ๒-๓) ทวีหิกมมปิโยชเย ๒ ส่วน ใช้ลงทุนประกอบกิจการงาน
- ๔) จตุตถญจนินาเปยเย อีก ๑ ส่วน เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น^{๕๖}

การจัดสรรทรัพย์ถือเป็นความรอบคอบของผู้ครองเรือนในการระวังภัยจากสิ่งที่จะเกิด ในอนาคต เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่บำรุงรักษาเรามาก่อน หรือบุพการีและเป็นการวางแผนเพื่ออนาคตไว้ อันเป็นการป้องกันความยากจนที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างถูกวิธีและ ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุของการได้ทรัพย์ การรักษาทรัพย์และการใช้ทรัพย์ อย่างไรจึงจะสมควรและเหมาะสม ซึ่งการแสวงหาทรัพย์ รักษาทรัพย์และใช้ทรัพย์ต้องประกอบด้วย ปัญญาเป็นตัวนำหน้าเสมอ เพราะหากไม่ประกอบด้วยปัญญาแล้ว แม้จะเก็บรักษาทรัพย์ได้ แต่ทรัพย์ นั้นก็ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ต่างจากคนที่ตายแล้วมีทรัพย์ไม่ได้ใช้ทรัพย์นั้น หรือแม้มีทรัพย์แต่ไม่เก็บไว้

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๘.

คราวมีภัยก็เดือดร้อน เพราะฉะนั้น ปัญญาจึงเป็นธรรมเครื่องดำรงชีวิตที่ประเสริฐ ที่จะทำให้ การได้มาซึ่งทรัพย์ การรักษาทรัพย์และใช้ทรัพย์ได้อย่างเหมาะสมที่สำคัญที่สุดจะต้องเป็นผู้ขยันหาทรัพย์ ในทางที่สุจริต ในทางที่ชอบธรรม ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนสัตว์อื่น เมื่อหาทรัพย์ได้แล้ว ก็จะต้องรู้จักเก็บรักษาและใช้จ่ายให้เป็นประโยชน์พร้อมกันนั้น ก็จะต้องคบเพื่อนที่ดีที่จะไม่ชักนำพาเราไปสู่วิถีแห่งความเสื่อมและจะต้องรู้จักเลี้ยงชีพอย่างพอเหมาะ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าชีวิตของคฤหัสถ์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีโอกาสทรัพย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับใช้สอยในชีวิตประจำวัน เพื่อประคับประคองชีวิตให้ดำเนินไปอย่างไม่เดือดร้อน ดังนั้น เรื่องเกี่ยวกับทรัพย์ จึงมีข้อปฏิบัติใน ๓ ระดับ กล่าวคือ ๑) ระดับต้น ให้รู้จักหา รู้จักเก็บ รู้จักใช้ ๒) ระดับกลาง ให้รู้จักพอ รู้จักให้ และ ๓) ระดับสูง ให้รู้จักปล่อยวาง

๒.๕ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรม

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมที่นำเสนอดังกล่าวเป็นความสอดคล้องของหลักการที่ต้องกันในระดับหลัก ๆ คือ การรู้จักประมาณตน ทั้งในเรื่องของการผลิต การจำหน่าย จ่ายแจกและการบริโภค ใช้สอย ดังนั้นจากกล่าวได้ว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของหลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยเรื่องของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

๒.๖ สรุปวิเคราะห์

หลักการทางพระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักประหยัด อดออม มีลักษณะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ ความพอดี พอประมาณ หลักพุทธธรรมที่สำคัญคือ มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค ใช้สอย หลักการเกี่ยวกับความพอเพียง จึงมีอยู่ว่า จะต้องบริโภคด้วยโยนิโสมนสิการ คือพิจารณาให้ละเอียด ถี่ถ้วน แยกคาย รอบคอบ รอบด้าน คำนึงถึงหลักคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม พิจารณาด้วยปัญญาก่อนแล้วจึงบริโภคใช้สอย ดังนั้น ความเป็นมาตามหลักพุทธธรรม เกิดจากคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนรับไปปฏิบัติและเกิดความมั่นคงในชีวิต รู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม สมกับฐานะและความเป็นอยู่ โดยมุ่งเน้นที่ความรู้จักประมาณตน ดูแลรักษาทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบ รวมตลอดถึง พฤติกรรมการดำเนินชีวิตประจำวัน โดย (๑) ใช้หลักความพอเพียง ซึ่งเน้นไปที่เรื่องของความพอประมาณ การใช้ชีวิตที่เหมาะสม พอควรตามฐานะและกำลังของตน ทั้งด้านการแสวงหา การใช้จ่าย การรู้จักพอดีในการบริโภคและการรู้จักเลือกคบมิตร หรือการแสวงหาแนวร่วมที่ดี (๒) ใช้หลักการพึ่งตนเอง เป็นแนวทางในการดำรงชีพอยู่ได้ในสังคมอย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ และมีความสุขของบุคคลและชุมชน นับว่าเป็นแนวคิดเชิงบูรณาการ หรือแบบองค์รวมในการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวกับการวัดระดับความสามารถในการพึ่งตนเองได้ มุ่งเน้นให้ประชาชนและชุมชนรู้จักพึ่งตนเองด้วยการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเป็นการพึ่งตนเองได้โดยมีความสุขตามอัตภาพ

ช่วยเหลือตนเองในกิจการของตนได้มากที่สุดและเข้าร่วมกับสมาชิกในชุมชนช่วยเหลือกันและกัน มีขีดความสามารถที่จะแก้ไขปัญหา หรือสนองความต้องการของตนเองและชุมชนโดยชอบธรรม จะต้องไม่มุ่งแข่งขันแต่เป็นการมุ่งสู่ความเป็นอิสระ มีมิตรภาพต่อกันอย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือกัน เป็นสิ่งจำเป็น คือพึ่งพาในสิ่งที่เราไม่มี เกื้อกูลสิ่งที่เรามีให้แก่ผู้อื่น การพึ่งพานี้ทำไปเพื่อให้แต่ละบุคคล หรือแต่ละชุมชนพึ่งตนเองได้นั่นเอง จนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการผันผวนทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครองได้ (๓) หลักความเพียร ความขยันหมั่นเพียร เป็นกุญแจสำคัญในการ นำชีวิตให้อยู่รอดและนำไปสู่อนาคตที่ดีขึ้นได้ ความขยันหมั่นเพียรจึงเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญ อย่างยิ่งและความเพียรทางใจ คือความเพียรที่จะทำความดี จิตเพียรคิดวิธีการแสวงหาโภคทรัพย์ โดยชอบธรรม ละจิตที่ต้องการจะแสวงหาโภคทรัพย์โดยมิฉลาดอาชีวะหรือไม่ชอบธรรม รวมตลอดถึง การมีศรัทธา เชื่อมั่นว่า ความเพียรแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมนั้น เป็นการกระทำที่ถูกต้อง บัณฑิต สรรเสริญ มีศีล มีความประพฤติปฏิบัติเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ มีการเสียสละ สละทรัพย์ ที่แสวงหามาได้โดยชอบแก่บุคคลที่ควรสละ ทั้งที่เป็นส่วนบุคคล สังคมและหรือสาธารณประโยชน์ และการปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ สิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ ต้องมีปัญญาคอยควบคุม กำกับ ดูแล ไม่ให้คิด หรือกระทำสิ่งใดที่เป็นการกระทำที่ผิดทำนองคลองธรรม

ตารางที่ ๑ สรุปเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม

เศรษฐกิจพอเพียง ตามหลักพุทธธรรม	สาระสำคัญ
๑. ที่มาของหลักเศรษฐกิจพอเพียง	- เกิดจากหลักคำสอนเรื่อง การรู้จักประมาณตน (มตตณฺณุตตา) คือ บริโภคพอประมาณ รู้จักกิน รู้จักใช้ การใช้จ่ายทรัพย์ด้วยปัญญา พอเหมาะแก่ฐานะ จะต้องบริโภคด้วยโยนิโสมนสิการ
๒. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง	- การเป็นผู้รู้จักประมาณตน (มตตณฺณุตตา) คือ รู้จักความพอเหมาะพอดี ไม่มาก หรือน้อยเกินไป ในทุกเรื่อง เช่น พอดีในการแสวงหา พอดีในการรับและพอดีในการใช้จ่าย
๓. หลักความพอเพียง	- เป็นเรื่องของความพอประมาณ การใช้ชีวิตที่เหมาะสมตามฐานะและกำลังของตน ทั้งด้านการแสวงหา การรับและการใช้จ่าย พอดีในการบริโภค พอดีในการเลือกคบมิตร
๔. หลักการพึ่งตนเอง	- เป็นแนวทางในการดำรงชีพอยู่ได้ในสังคมอย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์และมีความสุขของบุคคลและชุมชน
๕. หลักความเพียร	- มี (๑) ความเพียรทางกาย มีความมานะบากบั่นให้พึ่งตนเองได้ และ (๒) ความเพียรทางใจ คือ เพียรที่จะทำความดี คิดวิธีแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ละจิตที่จะแสวงหาทรัพย์โดยมิฉฉา อาชีวะ หรือไม่ชอบธรรม

บทที่ ๓

เศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง

ในบทนี้ จะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง โดยจะเริ่มที่ (๑) อัตชีวประวัติของนายผาย สร้อยสระกลาง (๒) ความหมาย หลักการ ประเภท และ (๓) หลักเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑ อัตชีวประวัติของนายผาย สร้อยสระกลาง^๑

๓.๑.๑ ภูมิหลัง

นายผาย สร้อยสระกลาง เคยอุปสมบทเป็นเวลา ๑๐ พรรษา สำเร็จนักธรรมชั้นเอก หลังจากลาสิกขา ได้สมรสในปี พุทธศักราช ๒๕๐๘ กระทั่งได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นนักพัฒนา จากการที่ได้ศึกษาพระธรรมและคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา นายผาย สร้อยสระกลาง จึงสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมและพูดคุยกับชาวบ้านได้อย่างเหมาะสม เพื่อหาแนวร่วมทางความคิด จนสามารถตั้งกองทุนหมู่บ้าน โดยอาศัยการพัฒนาบนพื้นฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิม ปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนหวงแหนถิ่นกำเนิด จนปรารถนาที่จะร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านของตน จากนโยบายการพัฒนาประเทศโดยภาพรวม ในสมัยนั้น ได้นำพาอีสานเข้ากระแสการพัฒนา “ปฏิวัติเขียว” จากกระแสดังกล่าว ทำให้นายผาย สร้อยสระกลางและชาวบ้านในเขตชุมชนได้เกิดมุมมองในการปรับเปลี่ยนวิถีคิด ส่งผลให้เกิดแนวคิดในการดำรงชีวิตที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตประจำวัน ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ซึ่งแต่เดิมประกอบอาชีพแบบเกษตรดั้งเดิม (เกษตรเชิงเดี่ยว) มาเป็นการประกอบอาชีพการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อสนองความต้องการของตลาด โดยหวังว่า จะได้ผลตอบแทนที่ดี เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ในครอบครัวและชุมชน

๓.๑.๒ กำเนิดกระบวนการคิด

ปี พุทธศักราช ๒๕๒๕ สภาพอากาศในเขตตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เกิดความแห้งแล้งถึงขั้นวิกฤติ ชาวบ้านสระคูณ ได้รับความเดือดร้อนมากจนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองและครอบครัวให้พออยู่ พอกินได้อย่างเหมาะสมตามอัตภาพ มีการเสนอขายที่สาธารณะที่อำเภอละหานทราย จำนวน ๑๐๐ ไร่เศษ เพื่อปลูกข้าวโพด โดยมีการชักชวนหวานล้อม ให้เห็นถึงผลตอบแทนที่ได้รับกลับคืนค่อนข้างสูง นายผายสร้อยสระกลาง ได้ตัดสินใจกู้เงิน

^๑สัมภาษณ์ นายผาย สร้อยสระกลาง ประชาชนชาวบ้าน, วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นจำนวนเงิน ๖๐,๐๐๐ บาทเพื่อนำเงินไปลงทุนปลูกข้าวโพดที่อำเภอละหานทราย แต่ผลของการตัดสินใจครั้งนั้น ไม่เป็นไปตามมุ่งหวัง ปีแรก ได้ผลผลิตไม่มาก เพราะฝนแล้ง ทำให้ขาดทุน ปีที่สอง ผลผลิตค่อนข้างเป็นที่น่าพอใจ แต่กลับถูกพ่อค้าคนกลางเอาไรต์เอาเปรียบ ทำให้พ่อผ่ายไม่มีเงินมาชำระหนี้ เงินที่ลงทุนไปก็เหมือนจะสูญเปล่า ยิ่งทำก็ยิ่งทุกข์ จากประสบการณ์ดังกล่าว ทำให้นายผ่ายคิดทบทวน จึงได้รู้ว่า ที่ผ่านมามีตนเดินทางผิด คิดแต่เพียงว่า อยากรวย จึงทำให้เป็นหนี้ ผลจากการกระทำได้ทำลายทุนทางสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่ติดต่อกันเป็นเวลาหลายปี ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ทำลายทุนทางครอบครัว เนื่องจากต้องจากบ้านมาทำงาน นายผ่ายจึงตัดสินใจว่า “จะไม่ไปหาเงิน แต่จะให้เงินมาหา จะไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่จะเอางานและความสุขเป็นตัวตั้ง” เมื่อคิดดังนั้น จึงตัดสินใจกลับบ้าน เพื่อสร้างฐานความพออยู่พอกิน นายผ่ายได้ค้นหาวิธีการแก้ปัญหา โดยการนำคำสอนของพ่อแม่ที่สั่งสอน มาประยุกต์ใช้ “แม่ไปไร่ หมกไข่มาหา แม่ไปนา หมกไข่ปลามาป้อน แม่เลี้ยงม่อน อยู่ที่ป่าสวนม่อน” ทำให้เกิดความคิดในการแก้ไขปัญหานี้ โดยการเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เป็นโอกาส เร่งสร้างกองทุน โดยการพึ่งตนเอง จากทุนเดิมที่พ่อแม่มอบให้ คือ มีอู่ข้าวมีอู่ปลา มีอู่หมู มีอู่วัว ด้วยการขุดสระเพื่อการออมน้ำ การสร้างปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์และการฝากเงินออม โดยการออมสัตว์เลี้ยง การรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยการออมต้นไม้

นายผ่ายใช้หลักคิด “อ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้” หมายความว่า เราเป็นชาวนา จะให้ไปเป็นนายอำเภอ เป็นหมอ ก็จะมีชนชั้นและเก็นความเป็นจริงไป จึงตั้งมั่นว่า จะเป็นชาวนาที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีและที่สำคัญ ต้องมีความสุข หมายถึงการมีหลักประกันในชีวิตครบถ้วน มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีอิสราภาพและเข้าถึงธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพึ่งตนเองและพึ่งพากันจากแนวคิดที่ได้ นายผ่ายจึงเริ่มวางแผนทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยคิดว่า ปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดสำหรับการเกษตร คือ น้ำ จึงได้ตัดสินใจแบ่งพื้นที่นา ๑๕ ไร่ เพื่อขุดสระ แต่ประสบปัญหาเนื่องจากความคิดเห็นไม่ตรงกันภายในครอบครัว เพราะคนในครอบครัวเห็นว่า พื้นที่นาที่มีอยู่เพียงเล็กน้อยนั้น ไม่พอที่จะทำนาอยู่แล้ว ถ้าขุดสระ พื้นที่เพาะปลูกก็จะลดน้อยลง แต่ด้วยความแน่วแน่และมุ่งมั่น นายผ่ายตัดสินใจขุดสระเพียงลำพัง โดยใช้เวลาดำเนิน ๘ เดือน จึงเป็นรูปเป็นร่างและประสบผลสำเร็จ เมื่อเข้าหน้าฝน ทำให้สามารถเก็บกักน้ำได้ในปริมาณที่พอใช้ได้ตลอดฤดูทำนา จากนั้น ด้วยความใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา นายผ่ายไปหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องการเลี้ยงปลาและได้นำพันธุ์ปลาจำนวน ๑,๐๐๐ ตัวมาเลี้ยงในสระ ครั้นปลาโต ก็ออกอุบายให้คนในครอบครัวมาช่วยจับปลาทำขายที่สุด คนในครอบครัวก็ยอมรับแนวคิดของนายผ่าย การกระทำครั้งนี้ เป็นการทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง โดยการหาแนวร่วมในครอบครัวเป็นเบื้องต้น

หลังจากประสบความสำเร็จในการขุดสระเลี้ยงปลาแล้ว นายผายก็ขุดสระเพิ่มอีก ๒ สระ โดยพื้นที่ตามแนวขอบสระ ก็ปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ ในฤดูทำนาก็มีน้ำสำหรับทำนา ผลผลิตที่ได้ก็นำไปบริโภคในครัวเรือน ส่วนที่เป็นผลต่างก็นำไปขาย จนสามารถเก็บเงินไปใช้หนี้ที่กู้ยืมมา จนหมด เงินที่เหลือก็นำไปซื้อที่ดินเพิ่มเติมจากที่มีอยู่กระทั่งปัจจุบันมีพื้นที่ทั้งหมด ๙๕ ไร่ จากกิจกรรม ที่หลากหลาย ไร่แปลงเกษตร มีพืชพันธุ์มากมาย อาทิ ไม้ยืนต้น ผัก ผลไม้ต่าง ๆ ทำให้พื้นที่ของนายผายมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยอินทรีย์สารวัตถุที่สำคัญของผลผลิต เป็นพืชผักที่ปลอดภัยสามารถนำมาบริโภคได้อย่างปลอดภัย จากการที่นายผายเข้าใจในหลักการและสามารถนำมาปฏิบัติจนประสบผลสำเร็จ สามารถพึ่งพาตนเองได้

๓.๑.๓ ผลงาน

นายผายได้ขยายแนวคิดและวิธีการดำเนินการ เพื่อคนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วไป ต่อมาได้รวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า “อีโต้้น้อย” กิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการ ได้แก่ การทำเกษตรแบบผสมผสาน การจัดบุญประเพณีข้าวเปลือก งานเทศน์มหาชาติ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ส่งเสริมให้เยาวชนในหมู่บ้าน ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับชุมชน จัดตั้งกองทุนว้าว กองทุนหมุนเวียน ตั้งศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์และกองทุนสวัสดิการฌาปนกิจสงเคราะห์ศพ

ในช่วง พ.ศ. ๒๕๓๔ องค์กรพัฒนาเอกชนมูลนิธิหมู่บ้าน โดย ดร.เสรี พงศ์พิศและนาย ยงยุทธ ตรีชูกร ได้เข้ามาผลักดันให้เกิดการรวมตัวของปราชญ์ชาวบ้าน โดยใช้ชื่อว่า “ชมรมอ้อมชูไทย อีสาน” เป็นการนำปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องธาตุทั้ง ๔ ซึ่งประกอบด้วย นายผาย สร้อยสระกลาง (ธาตุดิน) นายทัต กระยอม (ธาตุน้ำ) นายหนูเย็น ศรีสิงห์ (ธาตุลม) และนายบัวศรี ศรีสูง (ธาตุไฟ) โดย นายบัวศรี ศรีสูง เป็นประธานกลุ่ม แนวการดำเนินการของกลุ่มจะส่งเสริมซึ่งกันและกัน เสนอทิศทางที่เหมาะสมให้กับเกษตรกร สถาบันและองค์กรอื่น ๆ เกี่ยวกับเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหาการไม่สามัคคีและขาดการรวมตัวกันขององค์กรชาวบ้าน

ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ นายเสน่ห์ จามริก เข้าร่วมทำโครงการโรงเรียนชุมชนอีสาน โดยการนำชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย นายผาย สร้อยสระกลาง นายสุทินันท์ ปรีชญาพฤทธิ นายคำ เตื่องภาชี วัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งโรงเรียนก็เพื่อแสดงบทบาทและทำหน้าที่เป็นสถาบันประสานงานเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนในภาคอีสาน เป็นการพัฒนาคนอีสานให้มีความเข้มแข็ง พึ่งตนเอง พึ่งพากันเองได้ในชุมชนท้องถิ่นและพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองอย่างรอบด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างการพัฒนาประเทศชาติโดยรวมให้มั่นคง โรงเรียนชุมชนอีสาน จึงได้กลายเป็นต้นแบบของการสร้างกระบวนการเรียนรู้และสมาชิกของโรงเรียน กลายเป็นกำลังสำคัญของเครือข่ายดังกล่าว

นายผาย สร้อยสระกลาง เป็นบุคคลสำคัญที่ได้ส่งเสริมให้ชุมชนและคนในชุมชนได้ปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาโดยตลอดระยะเวลา ๒๐ ปี ด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่และได้นำความรู้ไปถ่ายทอดในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเพิ่มความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีขันติ อดทน อดกลั้น รวมถึงได้ส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักการออม นำด้วยการขุดสระในชุมชนมากกว่า ๒๐๐ สระ จนเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “พ่อผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้าน อีสานใต้”

๓.๒ เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง^๒

๓.๒.๑ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

คือการทำนา ทำสวน ปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง เหลือกินใช้ในครัวเรือนก็แบ่งขาย

๓.๒.๒ หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

นายผาย สร้อยสระกลาง ใช้หลักแนวคิดที่ว่า “อ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้” หมายความว่า เราเป็นชาวนา จะให้ไปเป็นนายอำเภอ เป็นหมอ ก็จะฝืนธรรมชาติและเกินความเป็นจริงไป จึงตั้งมั่นว่า จะเป็นชาวนาที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีและที่สำคัญ ต้องมีความสุข หมายถึงการมีหลักประกันในชีวิตครบถ้วน มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง ครอบครัวที่อยู่บนชุมชนที่เข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีอิสรภาพและเข้าถึงธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพึ่งตนเองและพึ่งพากัน

๓.๒.๓ ประเภทของเศรษฐกิจพอเพียง

นายผาย สร้อยสระกลาง ใช้หลักพุทธธรรมกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ เป็นแนวคิดในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับการดำเนินชีวิต

- ๑) หลักความพอเพียง คือ ความรู้จักพอประมาณ หมายถึง ให้รู้คำว่า พอ
- ๒) หลักการพึ่งตนเอง คือ ความยินดีตามสิ่งที่ตนมี (สันโดษ) คือ ไม่ทำสิ่งที่เกินกำลังทรัพย์ การคบมิตร หรือการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจ คือการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นเพื่อประสาน สนับสนุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- ๓) หลักความเพียร คือ การประกอบกิจการด้วยความสุจริต ปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงชีพด้วยการไม่เบียดเบียนและทำงานที่เว้นจากการประพฤติดื้อต่อผู้อื่น

^๒ สัมภาษณ์ นายผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้าน, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

๓.๒.๔ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามทัศนะของบุคคลในชุมชน

ตามแนวคิดของบุคคลในชุมชนซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนนั้น เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังจะสรุปนำเสนอ ดังนี้

๑) ความหมาย

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ รู้จักประหยัด อดออม ด้วยการปลูกผัก ทำนา ทำสวนให้พออยู่ พอกิน พอใช้ ไม่ฟุ้งเฟ้อ^๓

๒) หลักความพอเพียง

(๒.๑) สัมมาอาชีวะคือ การหาเลี้ยงชีพโดยชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการปฏิบัติ ไม่ค้ำขายของผิดกฎหมาย ไม่เอาไรต์เอาเปรียบประชาชน การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คือไม่ลักขโมยของผู้อื่น แล้วก็ต้องประกอบอาชีพสุจริต เพื่อให้มีรายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวอย่างเพียงพอ^๔

(๒.๒) อิทธิบาท ๔ หมายถึงหลักการของความขยัน หมั่นเพียรกับงาน เอาใจใส่รับผิดชอบงาน ซึ่งประกอบด้วย (๑) ฉันทะ คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำ (๒) วิริยะ คือความมุ่งมั่น ในสิ่งที่ทำ (๓) จิตตะ คือใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ (๔) วิมังสา คือการคนคนในสิ่งที่ทำ^๕

^๓ สัมภาษณ์ พระครูนนทพัฒน์คุณ เจ้าคณะตำบลโคกล่าม, พระครูธรรมจริยาภิณห์ เจ้าอาวาสวัด ลุงม่วง, พระครูวรวิธรรม เจ้าอาวาสวัดชัยศรี, พระอธิการสำเนาวิโชติธมโม เจ้าอาวาสวัดใหม่ศรีมงคล, นายสมศักดิ์ เหล็กดี ส.อบต. โคกล่าม, นายเฉลิมสุข สะออนรัมย์ ส.อบต. โคกล่าม, นายสุพรรณ พิมพ์ลี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคูณ, นางภาวิณี แก้ววิชัย ส.อบต. โคกล่าม, นางจรงค์ ที่รัก ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปิดทอง, นายประดุง คำกอง ส.อบต.โคกล่าม, นายภิรมย์ ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคูณ, นางมาลัย ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคูณ, นางสาวดวงกมล แซ่ไคว้ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคูณ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

^๔ สัมภาษณ์ พระครูนนทพัฒน์คุณ เจ้าคณะตำบลโคกล่าม, พระครูธรรมจริยาภิณห์ เจ้าอาวาสวัด ลุงม่วง, พระครูวรวิธรรม เจ้าอาวาสวัดชัยศรี, พระอธิการสำเนาวิโชติธมโม เจ้าอาวาสวัดใหม่ศรีมงคล, นายสมศักดิ์ เหล็กดี ส.อบต. โคกล่าม, นายเฉลิมสุข สะออนรัมย์ ส.อบต. โคกล่าม, นายสุพรรณ พิมพ์ลี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคูณ, นางภาวิณี แก้ววิชัย ส.อบต. โคกล่าม, นางจรงค์ ที่รัก ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปิดทอง, นายประดุง คำกอง ส.อบต.โคกล่าม, นายภิรมย์ ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคูณ, นางมาลัย ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคูณ, นางสาวดวงกมล แซ่ไคว้ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคูณ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูนนทพัฒน์คุณ เจ้าคณะตำบลโคกล่าม, พระครูธรรมจริยาภิณห์ เจ้าอาวาสวัด ลุงม่วง, พระครูวรวิธรรม เจ้าอาวาสวัดชัยศรี, พระอธิการสำเนาวิโชติธมโม เจ้าอาวาสวัดใหม่ศรีมงคล, นายสมศักดิ์ เหล็กดี ส.อบต. โคกล่าม, นายเฉลิมสุข สะออนรัมย์ ส.อบต. โคกล่าม, นายสุพรรณ พิมพ์ลี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคูณ, นางภาวิณี แก้ววิชัย ส.อบต. โคกล่าม, นางจรงค์ ที่รัก ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปิดทอง, นายประดุง คำกอง ส.อบต.โคกล่าม, นายภิรมย์ ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคูณ, นางมาลัย ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคูณ, นางสาวดวงกมล แซ่ไคว้ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคูณ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

(๒.๓) อบายมุข เสื่อมหาความเจริญไม่ได้

เสื่อม หาความเจริญมิได้ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข การปฏิบัติ หรือกระทำสิ่ง
ที่นำไปสู่ความเลว ความฉิบหาย เช่น นักเลงผู้หญิง นักเลงสุรา ทำให้เกิดความเสียหายในหน้าที่การ
งาน เกิดความแตกร้างในครอบครัว นำโรคร้ายมาสู่ครอบครัว เช่น โรคเอดส์ เป็นต้น ประกอบด้วย
(๑) เป็นนักเลงผู้หญิง (๒) เป็นนักเลงสุรา (๓) เป็นนักเลงการพนัน (๔) คนคนชั่วเป็นมิตร^๖

โดยสรุป ทักษะของบุคคลในชุมชนแม้ว่าจะไม่ครอบคลุมความหมายของอบายมุข
ตามนิยามที่นักปราชญ์กำหนดไว้ก็ตาม แต่ก็มีทิศทางเดียวกันคือ ทางแห่งความเสื่อม หาความ
เจริญไม่ได้

๓) หลักการพึ่งตนเอง

(๓.๑) ความสันโดษไม่ทำในสิ่งที่เกินกำลังทรัพย์

บุคคลในชุมชนมีทักษะที่สอดคล้องต้องกันว่า ไม่ทำในสิ่งที่เกินกำลังทรัพย์
ของตนที่มีอยู่ ไม่โลภมาก ไม่สุรุ่ยสุร่าย พอใจในสิ่งที่ตนทำอยู่ ไม่ทำในสิ่งที่เกินกำลังทรัพย์^๗

(๓.๒) รู้จักพอประมาณ

ให้รู้จักคำว่าพอ ไม่ให้หนักเกินไป รู้จักประมาณตนเอง อยู่ให้พอดี กินให้พอดี
ไม่ตึงจนเกินไป ไม่หย่อนเกินไป ไม่น้อยเกินไป^๘

^๖ สัมภาษณ์ พระครูนนทพัฒน์คุณ เจ้าคณะตำบลโคกล่าม, พระครูธรรมจริยาภิณห์ เจ้าอาวาสวัด
ลุมม่วง, พระครูวรวิธรรม เจ้าอาวาสวัดชัยศรี, พระอธิการสำเนาวิโชติธมโม เจ้าอาวาสวัดใหม่ศรีมงคล, นายสมศักดิ์
เหล็กดี ส.อบต. โคกล่าม, นายเฉลิมสุข สะออนรัมย์ ส.อบต. โคกล่าม, นายสุพรรณ พิมพาลี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
บ้านสระคุณ, นางภาวิณี แก้ววิชัย ส.อบต. โคกล่าม, นางจรงค์ ที่รัก ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปิดทอง, นายประดุง คำกอง
ส.อบต.โคกล่าม, นายภิรมย์ ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ, นางมาลัย ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ,
นางสาวดวงกมล แซ่ไคว้ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคุณ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูนนทพัฒน์คุณ เจ้าคณะตำบลโคกล่าม, พระครูธรรมจริยาภิณห์ เจ้าอาวาสวัด
ลุมม่วง, พระครูวรวิธรรม เจ้าอาวาสวัดชัยศรี, พระอธิการสำเนาวิโชติธมโม เจ้าอาวาสวัดใหม่ศรีมงคล, นายสมศักดิ์
เหล็กดี ส.อบต. โคกล่าม, นายเฉลิมสุข สะออนรัมย์ ส.อบต. โคกล่าม, นายสุพรรณ พิมพาลี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
บ้านสระคุณ, นางภาวิณี แก้ววิชัย ส.อบต. โคกล่าม, นางจรงค์ ที่รัก ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปิดทอง, นายประดุง คำกอง
ส.อบต.โคกล่าม, นายภิรมย์ ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ, นางมาลัย ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ,
นางสาวดวงกมล แซ่ไคว้ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคุณ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูนนทพัฒน์คุณ เจ้าคณะตำบลโคกล่าม, พระครูธรรมจริยาภิณห์ เจ้าอาวาสวัด
ลุมม่วง, พระครูวรวิธรรม เจ้าอาวาสวัดชัยศรี, พระอธิการสำเนาวิโชติธมโม เจ้าอาวาสวัดใหม่ศรีมงคล, นายสมศักดิ์
เหล็กดี ส.อบต. โคกล่าม, นายเฉลิมสุข สะออนรัมย์ ส.อบต. โคกล่าม, นายสุพรรณ พิมพาลี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
บ้านสระคุณ, นางภาวิณี แก้ววิชัย ส.อบต. โคกล่าม, นางจรงค์ ที่รัก ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปิดทอง, นายประดุง คำกอง
ส.อบต.โคกล่าม, นายภิรมย์ ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ, นางมาลัย ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ,
นางสาวดวงกมล แซ่ไคว้ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคุณ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

๔) หลักความเพียร (ความขยัน)

(๔.๑) สัมมากรรมันตะ

คิดดี พุทดี ทำดีด้วยความสุจริต ทำงานชอบ คือ ประพฤติกายสุจริต เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากประพฤตินอกใจ มีความอดทน อดกลั้นอย่างสูง คือ (๑) มีความตั้งใจ (๒) ระเบียบในการทำงาน (๓) มีความรอบคอบ ไม่ประมาท^๕

(๔.๒) การแสวงหาทรัพย์

ทำอยู่ ทำแบบไร่นาสวนผสม ปลูกพืชผักหลากหลายและเลี้ยงสัตว์ไปด้วย ซึ่งประกอบด้วยหลัก (๑) หาด้วยความสุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น (๒) หาโดยน้ำพักน้ำแรง หรือความแข็งแรง (๓) มีความขยัน อดทน พึ่งพาตนเองได้ มีความตั้งมั่น^๖

(๔.๓) การปฏิบัติสู่ความพอเพียง การสร้างความพออยู่พอกิน

บุคคลในชุมชนให้ยึดทางสายกลางในการดำรงชีวิต และที่สำคัญมากที่สุดก็คือ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ตามสมควรแก่ฐานะและอัตภาพ^๗

^๕ สัมภาษณ์ พระครูนนทพัฒน์คุณ เจ้าคณะตำบลโคกล่าม, พระครูธรรมจริยาภิณห์ เจ้าอาวาสวัดลุงม่วง, พระครูวรวิธรรม เจ้าอาวาสวัดชัยศรี, พระอธิการสำเนาวิโชติธมโม เจ้าอาวาสวัดใหม่ศรีมงคล, นายสมศักดิ์ เหล็กดี ส.อบต. โคกล่าม, นายเฉลิมสุข สะออนรัมย์ ส.อบต. โคกล่าม, นายสุพรรณ พิมพ์ลี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านสระคุณ, นางภาวิณี แก้ววิชัย ส.อบต. โคกล่าม, นางจรงค์ ที่รัก ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปิดทอง, นายประดุง คำกอง ส.อบต.โคกล่าม, นายภิรมย์ ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ, นางมาลัย ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ, นางสาวดวงกมล แซ่ไคว้ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคุณ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูนนทพัฒน์คุณ เจ้าคณะตำบลโคกล่าม, พระครูธรรมจริยาภิณห์ เจ้าอาวาสวัดลุงม่วง, พระครูวรวิธรรม เจ้าอาวาสวัดชัยศรี, พระอธิการสำเนาวิโชติธมโม เจ้าอาวาสวัดใหม่ศรีมงคล, นายสมศักดิ์ เหล็กดี ส.อบต. โคกล่าม, นายเฉลิมสุข สะออนรัมย์ ส.อบต. โคกล่าม, นายสุพรรณ พิมพ์ลี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านสระคุณ, นางภาวิณี แก้ววิชัย ส.อบต. โคกล่าม, นางจรงค์ ที่รัก ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปิดทอง, นายประดุง คำกอง ส.อบต.โคกล่าม, นายภิรมย์ ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ, นางมาลัย ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ, นางสาวดวงกมล แซ่ไคว้ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคุณ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูนนทพัฒน์คุณ เจ้าคณะตำบลโคกล่าม, พระครูธรรมจริยาภิณห์ เจ้าอาวาสวัดลุงม่วง, พระครูวรวิธรรม เจ้าอาวาสวัดชัยศรี, พระอธิการสำเนาวิโชติธมโม เจ้าอาวาสวัดใหม่ศรีมงคล, นายสมศักดิ์ เหล็กดี ส.อบต. โคกล่าม, นายเฉลิมสุข สะออนรัมย์ ส.อบต. โคกล่าม, นายสุพรรณ พิมพ์ลี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านสระคุณ, นางภาวิณี แก้ววิชัย ส.อบต. โคกล่าม, นางจรงค์ ที่รัก ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปิดทอง, นายประดุง คำกอง ส.อบต.โคกล่าม, นายภิรมย์ ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ, นางมาลัย ภักดีเกียรติ ครู โรงเรียนบ้านสระคุณ, นางสาวดวงกมล แซ่ไคว้ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคุณ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

๓.๓ เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรม

๓.๓.๑ ความเหมือนกันของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นแนวคิดความเหมือนกันนั้น มีสาระสำคัญคือ

๑) ที่มาของหลักเศรษฐกิจพอเพียง เกิดจากแรงกระตุ้นจากความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาด โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแก่นหลักในการดำเนินชีวิต

๒) ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง คือการทำงาน ทำสวน ปลูกผักสวนครัว ไร่กินเอง เหลือกินใช้ในครัวเรือนก็แบ่งขาย ครอบคลุมถึงความรู้จักประมาณตนว่า ตนเองมีความรู้ความสามารถอะไร เช่น ชาวนา ก็ควรมีความรู้ความสามารถในการทำงาน จะให้ทำอย่างอื่นซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ตนเองมีความสามารถนั้น ย่อมเป็นไปได้ยาก ดังนั้น จึงมีความเหมือนกันในสาระสำคัญ

๓) หลักความพอเพียง คือ ความรู้จักประมาณ หมายถึง ให้รู้คำว่า พอความยินดีตามสิ่งที่ตนมี (สันโดษ) คือ ไม่ทำสิ่งที่เกินกำลังทรัพย์

๔) หลักการพึ่งตนเอง คือ การดำรงชีพอยู่ได้ในสังคมอย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ และมีความสุขของบุคคลและชุมชน

๕) หลักความเพียร คือ การประกอบกิจการด้วยความสุจริต ปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ทำงานที่เว้นจากการประพฤติชั่ว มีการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจ

กล่าวโดยสรุป หลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผายกับหลักพุทธธรรม เหมือนกันในสาระสำคัญ ซึ่งอาจเป็นเพราะทัศนะของนายผายไม่ได้กว้างและลึกเท่ากับหลักพุทธธรรม นายผายจึงได้นำเพียงบางประการของหลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ก็อยู่ในกรอบของหลักพุทธธรรมอยู่ดี

ตารางที่ ๒ เปรียบเทียบความเหมือนกันของหลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง กับหลักพุทธธรรม

นายผาย สร้อยสระกลาง	หลักพุทธธรรม
๑. ที่มา เกิดจากแรงกระตุ้นจากความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาด โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแก่นหลักในการดำเนินชีวิต	๑. ความเป็นมา เกิดจากคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับไปปฏิบัติและมีเกิดความมั่นคงในชีวิต รู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม สมกับฐานะและความ เป็นอยู่

นายผาย สร้อยสระกลาง	หลักพุทธธรรม
<p>๒. ความหมาย</p> <p>คือการทำนา ทำสวน ปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง เหลือกินใช้ในครัวเรือนก็แบ่งขาย ครอบคลุมถึงความรู้จักประมาณตน</p> <p>๓. หลักความพอเพียง</p> <p>คือ ความรู้จักพอประมาณ หมายถึง ให้รู้คำว่าพอความยินดีตามสิ่งที่ตนมี (สันโดษ) คือ ไม่ทำสิ่งที่เกินกำลังทรัพย์</p> <p>๔. หลักการพึ่งตนเอง</p> <p>คือการทำในสิ่งที่เกินกำลังทรัพย์ กำลังกาย ขอเพียงแค่ทำได้ อยู่ได้ ไม่อดตายและมีความสุข</p> <p>๕. หลักความเพียร</p> <p>คือ การประกอบกิจการด้วยความสุจริต ปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ทำงานที่เว้นจากการประพฤติชั่ว มีการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจ</p>	<p>๒. ความหมาย</p> <p>หมายถึงเรื่องของการรู้จักพอประมาณ รู้จักความพอเหมาะพอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไป</p> <p>๓. หลักความพอเพียง</p> <p>คือ ความรู้จักพอประมาณ หมายถึง ให้รู้คำว่าพอความยินดีตามสิ่งที่ตนมี (สันโดษ)</p> <p>๔. หลักการพึ่งตนเอง</p> <p>คือหลักการดำรงชีพอยู่ได้ในสังคมอย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์และมีความสุขของบุคคลและชุมชน</p> <p>๕. หลักความเพียร</p> <p>คือ การประกอบสัมมาชีพ ทำงานที่เว้นจากมิจฉาชีวะ</p>

๓.๓.๒ ความแตกต่างกันของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

๑) ประเด็นที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง ในส่วนของนายผาย สร้อยสระกลาง เกิดจากแรงกระตุ้นของความเป็นอยู่โดยรวมและดำเนินชีวิตอย่างผิดพลาด จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงในส่วนตัว ส่วนพุทธธรรมนั้น เกิดจากหลักธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคที่ต้องการให้พุทธศาสนิกชนได้อยู่ดี กินดีตามอัตภาพ ฐานะความเป็นอยู่และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

๒) ประเด็นความหมาย ไม่ได้มีความแตกต่างกันแต่ประการใด

๓) ประเด็นแนวคิดเรื่องความพอเพียง ถ้าจะกล่าวว่ามี ความแตกต่างก็กระไรอยู่ เพราะแนวคิดของนายผายนั้น เกิดจากแนวคิดตามหลักพุทธธรรมทั้งสิ้น เพียงแต่ว่า นายผายไม่ได้ นำแนวคิดทั้งหมดของพุทธธรรมมาใช้ นำมาเพียงบางส่วนเท่านั้น

๔) ประเด็นแนวคิดเรื่องการพึ่งตนเอง พิจารณาแล้วเห็นว่า ไม่ได้มีความแตกต่างจากหลักพุทธธรรม

๕) ประเด็นแนวคิดเรื่องความเพียร พิจารณาแล้ว ไม่พบความแตกต่าง

ตารางที่ ๓ เปรียบเทียบความแตกต่างกันของหลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลางกับเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม

นายผาย สร้อยสระกลาง	หลักพุทธธรรม
<p>๑. ที่มา</p> <p>เกิดจากแรงกระตุ้นจากความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาด โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแก่นหลักในการดำเนินชีวิต</p>	<p>๑. ความเป็นมา</p> <p>เกิดจากคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับไปปฏิบัติและมีเกิดความมั่นคงในชีวิต รู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม สัมกับฐานะและความ เป็นอยู่</p>
<p>๒. ความหมาย</p> <p>คือการทำนา ทำสวน ปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง เหลือกินใช้ในครัวเรือนก็แบ่งขาย ครอบคลุมถึงความรู้จักประมาณตน</p>	<p>๒. ความหมาย</p> <p>หมายถึงเรื่องของความรู้จักพอประมาณ รู้จักความพอเหมาะพอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไป</p>
<p>๓. หลักความพอเพียง</p> <p>คือ ให้อุบายคำว่า พอ ความยินดีตามสิ่งที่ตนมี</p>	<p>๓. หลักความพอเพียง</p> <p>คือ ความรู้จักพอประมาณ</p>
<p>๔. หลักการพึ่งตนเอง</p> <p>คือการไม่ทำในสิ่งที่เกินกำลังทรัพย์ กำลังกาย ขอเพียงแค่ทำได้ อยู่ได้ ไม่อดตายและมีความสุข</p>	<p>๔. หลักการพึ่งตนเอง</p> <p>คือหลักการดำรงชีพอยู่ในสังคมอย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์และมีความสุขของบุคคลและชุมชน</p>
<p>๕. หลักความเพียร</p> <p>คือ การประกอบกิจการด้วยความสุจริต ปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ทำงานที่เว้นจากการประพฤติชั่ว มีการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจ</p>	<p>๕. หลักความเพียร</p> <p>คือ การประกอบสัมมาชีพ ทำงานที่เว้นจากมิจฉาชีวะ</p>

สรุปในทุกประเด็นที่นำเสนอ ทั้งที่เป็นแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลางและหลักพุทธธรรม ไม่พบความแตกต่างระหว่างสองแนวคิดนี้อย่างชัดเจน เพียงแต่นายผาย สร้อยสระกลางได้นำแนวคิดบางส่วนจากหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติและเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว

ยังมีหลักธรรมอีกหลายประการที่ยังไม่ได้นำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งสามารถนำมาปฏิบัติเพิ่มเติมได้จากการปฏิบัติเดิมที่เป็นอยู่แล้ว

๓.๔ สรุป/วิเคราะห์

สาระสำคัญในบทนี้ที่นำเสนอ มีดังนี้

๑. อัตชีวประวัติของนายผาย สร้อยสระกลาง เป็นการกล่าวโดยภาพรวมในเรื่องของแนวคิดและแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตและความเป็นอยู่ ซึ่งจากแต่เดิมรับจ้างและต่อมาได้กลับมาฟื้นฟูแผ่นดินบ้านเกิด โดยได้แรงบันดาลใจจากความคิดที่ว่า “อ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้” นั่นหมายความว่า เราเป็นอย่างไร มีความรู้ความสามารถอย่างไร ก็จงใช้ความรู้ความสามารถอย่างนั้นมาทำให้เกิดประโยชน์สำหรับตนเอง ครอบครัวและชุมชนให้มากที่สุด อย่าฝืนความเป็นจริงของตนด้วยเหตุนี้ นายผาย สร้อยสระกลาง จึงได้ดำเนินการทำการเกษตรแบบผสมผสาน หรือไร่นาสวนผสมทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง มีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายทางเศรษฐกิจ เพื่อประสานและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒. เศรษฐกิจพอเพียง ประการแรก ความหมายตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง ซึ่งได้ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การทำนา ทำสวน ปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง เหลือกินเหลือใช้ในครัวเรือน ก็แบ่งขาย ประการที่สอง ในเรื่องของความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงของบุคคลในชุมชนมีความเห็นสอดคล้องต้องกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง รู้จักประหยัด มัธยัสถ์ อดออม ด้วยการทำนา ปลูกผัก ทำสวน ให้พออยู่พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย

จะเห็นได้ว่า แนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลางกับแนวคิดของบุคคลในชุมชน เป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องต้องกัน โดยมีพื้นฐานความรู้เรื่องเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙

๓. เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรม นั้น มีที่มาสอดคล้องกันทั้งสองหลักปรัชญา แต่หลักเศรษฐกิจของนายผาย สร้อยสระกลาง เป็นเพียงส่วนหนึ่งของหลักพุทธธรรมและได้ประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙

ตารางที่ ๔ สรุปแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง

เศรษฐกิจพอเพียงของ นายผาย สร้อยสระกลาง	สาระสำคัญ
๑. ที่มาของหลักเศรษฐกิจพอเพียง	- ได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในรัชกาลที่ ๙
๒. ความหมาย ๓. หลักความพอเพียง ๔. หลักการพึ่งตนเอง ๕. หลักความเพียร	- การทำนา ทำสวน ปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง เหลือกินใช้ในครัวเรือนก็แบ่งขาย - ความรู้จักพอประมาณ หมายถึง ให้รู้คำว่า พอ

บทที่ ๔

การวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยนำเสนอข้อวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง ซึ่งจะจำแนกรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง^๑

๔.๑.๑ ที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง

นายผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “อ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้” หมายถึง ให้ความรู้ ความสามารถในด้านไหน ก็จงใช้ความรู้ ความสามารถในด้านนั้น เป็นชวานาก็ต้องรู้ เรื่องการเกษตรที่เกี่ยวกับการทำนา ทำสวน ปลูกพืชผัก ดังนี้ ส่วนหลักพุทธธรรม หลักธรรมนี้ เกิดจากคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับไป ปฏิบัติและมีเกิดความมั่นคงในชีวิต รู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม สมกับฐานะและความเป็นอยู่ โดย มุ่งเน้นที่ความรู้จักประมาณตน ดูแลรักษาทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบ รวมตลอดถึงพฤติกรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ไม่ก่อให้เกิดความขัดสนในระดับครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ตลอดจนไม่เกิดการเบียดเบียนบุคคลอื่นให้เกิดความเดือดร้อน รำคาญใจ จะเห็นได้ว่า มีความ สอดคล้องกันในเรื่องของความมั่นคงในชีวิต คือหมายความว่า เรามีความรู้ในด้านใด ก็ทำงานในด้านที่ตนมี ความรู้ความสามารถ งานก็จะออกมาดีและทำให้มีชีวิตที่เหมาะสมและสมบูรณ์ขึ้น มีชีวิตที่เหมาะสม กับฐานะและความเป็นอยู่

๔.๑.๒ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

นายผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า คือการทำนา ทำสวน ปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเอง เหลือกินเหลือใช้ในครัวเรือน ก็แบ่งขาย ส่วนพุทธธรรมกำหนดความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ว่าหมายถึง ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอเหมาะพอดี ไม่มาก หรือน้อยเกินไปในทุกเรื่อง เช่น ในการแสวงหา การรับและการใช้จ่าย ผู้รู้ประมาณกำลังของตัว จึงทำอะไรที่พอดี ๆ ไม่หักโหม จนเกินกำลังทั้งกายและทรัพย์ รู้คุณค่าของสิ่งที่หามาได้ ไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย แต่เป็นอยู่อย่างสุขสบาย ตามสมควรแก่ฐานะของตนโดยไม่เดือดร้อนอึดอัดขัดสน รู้จักพอดีในการบริโภค อันเป็นความพอดี

^๑สัมภาษณ์ นายผาย สร้อยสระกลาง ประชาชนชาวบ้าน, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙.

ให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ จะเห็นได้ว่า มีความสอดคล้องในเรื่องของความรู้จักพอประมาณ รู้จักความพอเหมาะพอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไป

๔.๑.๓ หลักความพอเพียง

เบื้องต้นต้องทำความเข้าใจก่อนว่า นายผาย สร้อยสระกลาง เป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ และได้รับการศึกษาในด้านพระพุทธศาสนามาพอสมควร ดังนั้น มุมมองหรือการ ปฏิบัติทั้งหมดจึงมีแนวโน้มไปทางการปฏิบัติในแนวทางของพระพุทธศาสนา แต่กระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยก็ยังคงต้องการเปรียบเทียบแนวคิด หรือการปฏิบัติของนายผาย สร้อยสระกลางกับหลักพุทธธรรม เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการประยุกต์ใช้ของบุคคล ชุมชนและสังคมต่อไป โดยจะนำเสนอแนวคิดตามลำดับ ดังนี้

๑) แนวคิดเกี่ยวกับสัมมาอาชีวะ

แนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า การเลี้ยงชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มุมมองของนายผายนั้น จะมองเพียงการกระทำที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นเท่านั้น ส่วนหลักพุทธธรรมมีแนวคิดเกี่ยวกับ สัมมาอาชีวะว่า เป็นเรื่องที่เน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์ สุจริต มีมานะ อดทน ข้อนี้นี้จะเน้นการผลิต-ไม่ผลิต การบริโภค-ไม่บริโภค ในลักษณะที่ไม่เป็นผลดีแก่มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เป็นการปฏิบัติธรรม หรือหน้าที่ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต ส่วนหนึ่ง สัมมาอาชีวะมีรากฐานมาจากความบริสุทธิ์ ความสะอาดทางการกระทำ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ทั้งสัมมาอาชีวะ ตามแนวคิดของนายผาย กับสัมมาอาชีวะ ตามหลักพุทธธรรมนั้น มีความสอดคล้องต้องกันในแง่ของการกระทำทางกายที่บริสุทธิ์ ความสะอาด การผลิต-ไม่ผลิต การบริโภค-ไม่บริโภค แม้ว่า แนวคิดของนายผาย จะไม่กว้างและครอบคลุมเหมือนหลักพุทธธรรมก็ตาม แต่ก็มีความสอดคล้องต่อเนื่องกัน

๒) แนวคิดเกี่ยวกับอบายมุข

นายผาย สร้อยสระกลางที่ว่า อบายมุข คือเสื่อม หาความเจริญไม่ได้ ส่วนหลักพุทธธรรมมีแนวคิดในความหมายว่า อบายมุข คือ หนทางแห่ง ความฉิบหาย ทางแห่งความเสื่อม ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องต้องกัน

๓) แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท

แนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า อิทธิบาท หมายถึง ความพอใจกับงานที่ทำ อยู่ส่วนหลักพุทธธรรมนิยามว่า ธรรมที่เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ ความสอดคล้องอยู่ที่ว่า นายผายได้นิยามอิทธิบาทเพียงแค่เรื่องของฉันทะ คือความพอใจกับงานที่ทำอยู่ ดังนั้น ความครอบคลุมในความหมายของนายผาย จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของหลักอิทธิบาท ตามหลักพุทธธรรมเท่านั้น ซึ่งถือได้ว่า มีความสอดคล้องกันในประการเดียว

๔.๑.๔ หลักการพึ่งตนเอง

๑) แนวคิดเกี่ยวกับความสันโดษ

นายผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า สันโดษ หมายถึง ไม่ทำสิ่งที่เกินกำลังทรัพย์ ส่วนหลักพุทธธรรม มีแนวคิดเกี่ยวกับความสันโดษ โดยนิยามความหมายว่า สันโดษ เป็นความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ ความรู้จักอิมรู้จักพอ ผู้วิจัยวิเคราะห์เจตนารมณ์ของนายผายว่า ไม่ทำในสิ่งที่เกินกำลัง ซึ่งหมายถึง กำลังทรัพย์ กำลังกาย ขอเพียงแค่ทำได้ อยู่ได้ ไม่อดตายและมีความสุข จะเห็นว่าความสอดคล้องอยู่ที่ประเด็นความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม ด้านความยินดีด้วยปัจจัยสี่นั้น นายผาย สร้อยสระกลางไม่ได้กล่าวถึง

๒) แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความรู้จักพอประมาณ

นายผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า ให้รู้จักคำว่า พอ โดยที่คณะผู้วิจัยเห็นว่า ส่วนหนึ่งของแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลางนั้น เกิดจากการได้ศึกษาเล่าเรียน พระธรรมวินัยจากพระพุทธศาสนา จึงได้สามารถประยุกต์หลักธรรมซึ่งหลากหลายมาเหลือเพียงข้อเดียวว่า ให้รู้จักคำว่า พอเพียงพอดี ส่วนหลักพุทธธรรม มีแนวคิดเกี่ยวกับการพอประมาณ โดยนิยามว่า ความพอใจในสิ่งที่ตนมีพอใจด้วยปัจจัย ๔ มีผ้านุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ตามมีตามได้และเป็นอยู่อย่างมีความสุขด้วยเครื่องเลี้ยงชีพตามที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน เมื่อได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตน ก็พอใจในสิ่งนั้น ไม่เดือดร้อนเพราะอยากได้ของที่มีเจ้าของ ไม่ริษยาคนอื่น ดังนั้น หัวข้อนี้ จึงเป็นความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม

๔.๑.๕ หลักความเพียร

๑) แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาทรัพย์

นายผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า ควรมีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ผู้วิจัยวิเคราะห์ความว่า บุคคลแต่ละคน ให้รู้จักตนเอง หมายถึง “อ่านตัวเองให้ออก บอกตนเองให้ได้” ส่วนหลักพุทธธรรม ให้แนวคิดไว้ว่า การแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมนั้น ให้ยึดหลักอัตตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักตนเอง คือ ต้องรู้ตัวอยู่เสมอว่า เรามีชาติ ตระกูล ยศ ตำแหน่ง หน้าที่การงาน ความรู้ ความสามารถแค่ไหนเพียงไร แล้วต้องประพฤติตนให้สมกับภาวะนั้น ๆ อย่าหลงตัวเอง อย่าลืมตัวเอง ดังนั้น แนวคิดนี้ จึงมีความสอดคล้องกัน

๒) แนวคิดเกี่ยวกับการใช้จ่ายทรัพย์

นายผาย สร้อยสระกลางมีแนวคิดว่าการใช้จ่ายทรัพย์คือต้องเว้นจากการประพฤติกู้เงินทางสายกลางในการใช้จ่าย ไม่สุรุ่ยสุร่ายหรือใช้จ่ายเกินความจำเป็น เกินตัวและเกินกำลังทรัพย์ ส่วนหลักพุทธธรรม ให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการใช้จ่ายทรัพย์ว่า หลักการใช้จ่ายทรัพย์นั้นเมื่อได้ทรัพย์มา

แบ่งเป็น ๔ ส่วน ๒ ส่วน เก็บไว้ทำกิจการงาน อีกส่วน สำหรับทำบุญและส่วนสุดท้าย เก็บไว้เมื่อคราวมีภัยหรือ รักษาตนเอง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า มีสอดคล้องต้องกันในทุกด้าน

กล่าวโดยสรุปจากการวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวคิดส่วนใหญ่ของ นายผาย สร้อยสระกลาง จะมีความสอดคล้องต้องกันในแนวคิดและการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม

๔.๒ การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

๔.๒.๑ ปรับสภาพภูมิทัศน์ดั้งเดิม

๑) ขุดสระ เพื่อการเลี้ยงปลาและแสวงผลประโยชน์จากน้ำ นายผายตัดสินใจแบ่งพื้นที่นา ๑๕ ไร่ เพื่อขุดสระ เมื่อเข้าหน้าฝน ทำให้สามารถเก็บกักน้ำได้ในปริมาณที่พอใช้ได้ตลอดฤดูทำน่านำพันธุ์ปลาจำนวน ๑,๐๐๐ ตัวมาเลี้ยงในสระ

๒) ปลูกต้นไม้ ปลูกผัก พื้นที่ตามแนวขอบสระมีการปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ พื้นที่ของนายผายจึงมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยอินทรีย์สารวัตถุที่สำคัญของผลผลิต พืชผักที่ปลูกจึงปลอดสารพิษ สามารถนำมาบริโภคในครัวเรือนได้อย่างปลอดภัย ส่วนที่เป็นผลต่างก็นำไปขายและสามารถเก็บเงินใช้หนี้ที่กู้ยืมมาจนเสร็จสิ้น ส่วนเงินที่เหลือก็นำไปซื้อที่ดินเพิ่มและเป็นทุนการศึกษาสำหรับบุตรธิดา

๔.๒.๒ เผยแพร่หลักเศรษฐกิจพอเพียง

นายผาย สร้อยสระกลาง เผยแพร่หลักความจริงว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงควรเป็นการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่พอประมาณตามฐานะบุคคล ตามอัตภาพและที่สำคัญไม่หลงใหลตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพตามทางสายกลาง ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเองและสามารถพึ่งพาตนเองได้ สรุปสาระสำคัญดังนี้

๑) จิตใจ บุคคลต้องมีจิตใจที่เข้มแข็งพอสมควร ต้องทำตนให้เป็นที่พึ่งของตน การที่ตนจะพึ่งตนได้นั้น บุคคลจะต้องเข้าใจตนเองเสียก่อนและต้องมีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ชัดเจนพอประมาณ กระทั่งมีการพัฒนาตนตลอดเวลาและที่สำคัญต้อง มีความสันโดษ ไม่โลภมาก ไม่วิ่งตามกระแสสังคม หรือความเคลื่อนไหวของสิ่งเร้าในทางที่ไม่สมควรโดยไม่ได้ดูสภาพความพร้อมของตน การรู้จักพอจะทำให้เศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้น ทำให้รู้จักดำเนินชีวิตตามหลักทางสายกลาง หรือมีขมิ้มปฏิบัติทา อย่างถูกต้อง

๒) สร้างความตระหนักรู้ โดยการทำความเข้าใจและชี้แจงให้มีการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้อง อาทิ การขุดสระเพื่อแสวงผลประโยชน์จากน้ำและในขณะเดียวกัน ก็ได้รับผลประโยชน์จากการเลี้ยงปลา ปลูกผักลอยน้ำ (ผักกะเฉด ผักบุ้ง เป็นต้น) ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด รู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งอยู่บนฐานอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

๓) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือเทคโนโลยีพื้นบ้าน บวกกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมของชุมชน ด้วยการประกอบอาชีพตามทรัพยากรที่มีอยู่โดยการอาศัยความรู้ ความสามารถเพื่อให้เกิดความพอเพียงในลักษณะพออยู่พอกิน ก่อให้เกิดความสุขในครอบครัว หากเหลือจากการดำรงชีพสามารถนำไปขายเป็นรายได้ และเก็บออมเป็นทุนสำรองต่อไปเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย เพิ่มเงินออมสะสมเป็นทุน

๔) มีความคิดสร้างสรรค์ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ครั้นเมื่อตนได้ดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง จึงได้มีการเอื้อเฟื้อต่อชุมชน สังคม ด้วยการสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง

๔.๒.๓ สร้างเครือข่ายพันธมิตร

๑) การก่อตั้ง นายผายได้รวมกลุ่มดำเนินกิจกรรม โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า “อีโต้้น้อย” กิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการได้แก่ การทำเกษตรแบบผสมผสาน การจัดบุญประเพณีข้าวเปลือก งานเทศน์มหาชาติ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ส่งเสริมให้เยาวชนในหมู่บ้านทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับชุมชน จัดตั้งกองทุนวัว กองทุนหมุนเวียน ตั้งศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์และกองทุนสวัสดิการฌาปนกิจสงเคราะห์ศพ

๒) การสนับสนุน องค์กรพัฒนาเอกชนมูลนิธิหมู่บ้าน ได้เข้ามาผลักดันให้เกิดการรวมตัวของปราชญ์ชาวบ้าน โดยใช้ชื่อว่า “ชมรมอุ้มชูไทยอีสาน” เป็นการนำปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องธาตุทั้ง ๔ ซึ่งประกอบด้วย นายผาย สร้อยสระกลาง (ธาตุดิน) นายทศ กระจยม (ธาตุน้ำ) นายหนูเย็น ศรีสิงห์ (ธาตุลม) และนายบัวศรี ศรีสูง (ธาตุไฟ) โดยนายบัวศรี ศรีสูง เป็นประธานกลุ่ม แนวการดำเนินการของกลุ่มจะส่งเสริมซึ่งกันและกัน เสนอทิศทางที่เหมาะสมให้กับเกษตรกร สถาบันและองค์กรอื่น ๆ เกี่ยวกับเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหาการไม่สามัคคีและขาดการรวมตัวกันขององค์กรชาวบ้าน ทำโครงการโรงเรียนชุมชนอีสาน โดยการนำชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย นายผาย สร้อยสระกลาง นายสุทินันท์ ปรีชญาพฤทธิ นายคำเตื่องภาณี วัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งโรงเรียนก็เพื่อแสดงบทบาทและทำหน้าที่เป็นสถาบันประสานงานเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนในภาคอีสาน เป็นการพัฒนาคณะอีสานให้มีความเข้มแข็งพึ่งตนเอง พึ่งพากันเองได้ในชุมชนท้องถิ่นและพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองอย่างรอบด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างการพัฒนาประเทศไทยโดยรวมให้มั่นคง โรงเรียนชุมชนอีสาน จึงได้กลายเป็นต้นแบบของการสร้างกระบวนการเรียนรู้และสมาชิกของโรงเรียน กลายเป็นกำลังสำคัญของเครือข่ายดังกล่าว

๔.๓ สรุปวิเคราะห์

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย ตรี้อยสระกลาง เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ แล้วได้นำหลักปรัชญาดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของภูมิประเทศ ชุมชน สังคมที่ตนใช้ชีวิตอยู่ โดยใช้หลักความพอเพียง การพึ่งตนเอง และความเพียรเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต พร้อมกับมีการนำความรู้ที่ได้ปฏิบัติตามตลอดระยะเวลาหลายปี เผยแพร่สู่ชุมชน สังคมและสร้างพันธมิตร อันเป็นแนวร่วมสำคัญในการดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ครอบครัว ชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการมาทั้งสิ้น ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๑. ที่มาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการทางพระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักประหยัดอดออม มีลักษณะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ ความพอดี พอประมาณ หลักพุทธธรรมที่สำคัญคือ มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค ใช้สอย หลักการเกี่ยวกับความพอเพียง จึงมีอยู่ว่า จะต้องบริโภคด้วยโยนิโสมนสิการ คือพิจารณาให้ละเอียด ถี่ถ้วน แยกคาย รอบคอบ รอบด้าน คำนึงถึงหลักคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม พิจารณาด้วยปัญญาก่อนแล้วจึงบริโภคใช้สอย ดังนั้นความเป็นมาตามหลักพุทธธรรม เกิดจากคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนรับไปปฏิบัติและเกิดความมั่นคงในชีวิต รู้จักใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม สมกับฐานะ และความเป็นอยู่ โดยมุ่งเน้นที่ความรู้จักประมาณตน ดูแลรักษาทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบ รวมตลอดถึง พฤติกรรมการดำเนินชีวิตประจำวัน

๒. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอเหมาะพอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไปในทุกเรื่อง

๓. หลักความพอเพียง เน้นไปที่เรื่องของความพอประมาณ การใช้ชีวิตที่เหมาะสม พอควรตามฐานะและกำลังของตน ทั้งด้านการแสวงหา การใช้จ่าย การรู้จักพอดีในการบริโภคและการรู้จักเลือกคบมิตร หรือการแสวงหาแนวร่วมที่ดี

๔. หลักการพึ่งตนเอง เป็นแนวทางในการดำรงชีพอยู่ได้ในสังคมอย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์และมีความสุขของบุคคลและชุมชน นับว่าเป็นแนวคิดเชิงบูรณาการ หรือแบบองค์รวมในการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวกับการวัดระดับความสามารถในการพึ่งตนเองได้ มุ่งเน้นให้ประชาชนและชุมชนรู้จักพึ่งตนเองด้วยการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเป็นการพึ่งตนเองได้โดยมีความสุขตามอัตภาพ ช่วยเหลือตนเองในกิจการของตนได้มากที่สุดและเข้าร่วมกับสมาชิกในชุมชนช่วยเหลือกันและกัน มีขีดความสามารถที่จะแก้ไขปัญหา หรือสนองความต้องการของตนเองและชุมชนโดยชอบธรรม จะต้องไม่มุ่งแข่งขันแต่เป็นการมุ่งสู่ความเป็นอิสระ มิมีมิตรภาพต่อกันอย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือกันเป็นสิ่งจำเป็น คือพึ่งพาในสิ่งที่เราไม่มี เกื้อกูลสิ่งที่เรามีให้แก่ผู้อื่น การพึ่งพานี้ทำไปเพื่อให้แต่ละบุคคล หรือแต่ละชุมชนพึ่งตนเองได้นั่นเอง จนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการผันผวนทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครองได้

๕. หลักความเพียร ความขยันหมั่นเพียร เป็นกุญแจสำคัญในการนำชีวิตให้อยู่รอด และนำไปสู่อนาคตที่ดีขึ้นได้ ความขยันหมั่นเพียรจึงเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งและความเพียรทางใจ คือความเพียรที่จะทำความดี จิตเพียรคิดวิธีการแสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ละจิตที่ต้องการจะแสวงหาโภคทรัพย์โดยมิจนาอาชีวะหรือไม่ชอบธรรม รวมตลอดถึงการมีศรัทธา เชื่อมั่นว่าความเพียรแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมนั้น เป็นการกระทำที่ถูกต้อง บัณฑิตสรรเสริญ มีศีล มีความประพฤติปฏิบัติเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ มีการเสียสละ สละทรัพย์ที่แสวงหามาได้โดยชอบแก่บุคคลที่ควรสละ ทั้งที่เป็นส่วนบุคคล สังคมและหรือสาธารณประโยชน์และการปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ สิ่งที่เขาไม่ได้ก็คือ ต้องมีปัญญาคอยควบคุม กำกับ ดูแล ไม่ให้คิด หรือกระทำสิ่งใดที่เป็นการกระทำที่ผิดทำนองคลองธรรม

๕. อัถวีประวัติของนายผาย สร้อยสระกลาง เป็นการกล่าวโดยภาพรวมในเรื่องของแนวคิดและแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตและความเป็นอยู่ ซึ่งจากแต่เดิมรับจ้างและต่อมาได้กลับมาฟื้นฟูแผ่นดินบ้านเกิด โดยได้แรงบันดาลใจจากความคิดที่ว่า “อ่านตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้” นั่นหมายความว่า เราเป็นอย่างไร มีความรู้ความสามารถอย่างไร ก็จงใช้ความรู้ความสามารถอย่างนั้น มาทำให้เกิดประโยชน์สำหรับตนเอง ครอบครัวและชุมชนให้มากที่สุด อย่าฝืนความเป็นจริงของตน ด้วยเหตุนี้ นายผาย สร้อยสระกลาง จึงได้ดำเนินการทำการเกษตรแบบผสมผสาน หรือไร่นาสวนผสม ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง มีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายทางเศรษฐกิจเพื่อประสานและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๖. เศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง โดยมีสาระที่น่าสนใจดังนี้

๖.๑ ความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง เกิดจากความคิดที่ว่า ดูตัวเองให้ออก บอกตัวเองให้ได้ หมายความว่า ใครมีความรู้ ความสามารถในด้านใด ก็จงใช้ความรู้ ความสามารถในด้านนั้น ทำประโยชน์ให้กับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ ให้เหมาะสม

๖.๒ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง นั้น ให้นิยามความหมายเพียงบางส่วนจากความหมายตามหลักพุทธธรรม

๖.๓ เศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง หัวข้อนี้ได้ยกนำเสนอเป็น ๒ ประการ คือ (๑) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของบุคคลในชุมชน (๒) เศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง ประการแรก ในเรื่องของความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของบุคคลในชุมชน มีความเห็นสอดคล้องต้องกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง รู้จักประหยัด มีธำรงค์ อดออม ด้วยการทำนา ปลูกผัก ทำสวน ให้พออยู่พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย ประการที่สอง ความหมายตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง ซึ่งได้ให้

ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การทำนา ทำสวน ปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง เหลือกินเหลือใช้ในครัวเรือน ก็แบ่งขาย

จะเห็นได้ว่า ทักษะของบุคคลในชุมชนกับทักษะของนายผาย สร้อยสระกลาง เป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องต่อกัน โดยมีพื้นฐานความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง อันสืบเนื่องด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ เกี่ยวกับเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งทั้งหมดทั้งมวล มาจากแนวคิดตามหลักพุทธธรรม

๗. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง นั้นใช้วิธีดำเนินการ ดังนี้

๗.๑ ปรับสภาพภูมิทัศน์ดั้งเดิม คือ ๑) ขุดสระ เพื่อการเลี้ยงปลาและแสวงผลประโยชน์จากน้ำ นายผายตัดสินใจแบ่งพื้นที่นา ๑๕ ไร่ เพื่อขุดสระ เมื่อเข้าหน้าฝน ทำให้สามารถเก็บกักน้ำได้ในปริมาณที่พอใช้ได้ตลอดฤดูทำนา นำพันธุ์มาเลี้ยงในสระ ๒) ปลูกต้นไม้ ปลูกผัก พื้นที่ตามแนวขอบสระมีการปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงหมู เป็ด ไก่

๗.๒ เผยแพร่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นายผาย สร้อยสระกลาง เผยแพร่หลักความจริงว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงควรเป็นการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน ความเป็นอยู่พอประมาณตามฐานะบุคคล ตามอัตภาพและที่สำคัญไม่หลงใหลตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพตามทางสายกลาง ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเองและสามารถพึ่งพาตนเองได้ สรุปสาระสำคัญดังนี้ ๑) จิตใจ บุคคลต้องมีจิตใจที่เข้มแข็งพอสมควร ต้องทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง การที่ตนจะพึ่งตนได้นั้น บุคคลจะต้องเข้าใจตนเองเสียก่อนและต้องมีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ชัดเจนพอประมาณ กระทั่งมีการพัฒนาตนตลอดเวลาและที่สำคัญต้อง มีความสันโดษ ไม่โลภมาก ๒) สร้างความตระหนัก โดยการทำความเข้าใจและชี้แจงให้มีการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้อง อาทิ การขุดสระเพื่อแสวงผลประโยชน์จากน้ำและในขณะเดียวกัน ก็ได้รับผลประโยชน์จากการเลี้ยงปลา ปลูกผักลอยน้ำ (ผักกะเฉด ผักบุ้ง เป็นต้น) ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด รู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งอยู่บนฐานอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ๓) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือเทคโนโลยีพื้นบ้าน บวกกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมของชุมชน ๔) มีความคิดสร้างสรรค์ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ครั้นเมื่อตนได้ดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง จึงได้มีการเอื้อเฟื้อต่อชุมชน สังคม ด้วยการสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง

๗.๓ สร้างเครือข่ายพันธมิตร เพื่อเป็นการกระจายแนวคิดและแสวงหาแนวร่วมที่จะดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม ได้ดำเนินการดังนี้ ๑) การก่อตั้ง นายผายได้รวมกลุ่มดำเนินกิจกรรม โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า “อีโต้น้อย” กิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการได้แก่ การทำเกษตรแบบผสมผสาน การจัด

บุญประทัยข้าวเปลือก งานเทศน์มหาชาติ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ส่งเสริมให้เยาวชนในหมู่บ้าน ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับชุมชน จัดตั้งกองทุนว้าว กองทุนหมุนเวียน ตั้งศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์และกองทุนสวัสดิการฌาปนกิจสงเคราะห์ศพ

๒) การสนับสนุน องค์กรพัฒนาเอกชนมูลนิธิหมู่บ้าน ได้เข้ามาผลักดันให้เกิดการรวมตัวของประชาชน ชาวบ้าน โดยใช้ชื่อว่า “ชมรมอ้อมชูไทยอีสาน” เป็นการนำราษฎรชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องธาตุทั้ง ๔ ซึ่งประกอบด้วย นายผาย สร้อยสระกลาง (ธาตุดิน) นายทัก กระจยอม (ธาตุน้ำ) นายหนูเย็น ศรีสิงห์ (ธาตุลม) และนายบัวศรี ศรีสูง (ธาตุไฟ) โดยนายบัวศรี ศรีสูง เป็นประธานกลุ่ม แนวการดำเนินการของกลุ่มจะส่งเสริมซึ่งกันและกัน เสนอทิศทางที่เหมาะสมให้กับเกษตรกร สถาบันและองค์กรอื่น ๆ เกี่ยวกับเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหาการไม่สามัคคีและขาดการรวมตัวกันขององค์กรชาวบ้าน โครงการโรงเรียนชุมชนอีสาน โดยการนำชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย นายผาย สร้อยสระกลาง นายสุทธินันท์ ปรัชญาพฤทธิ นายคำเดือนภาชี วัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งโรงเรียนก็เพื่อแสดง บทบาทและทำหน้าที่เป็นสถาบันประสานงานเครือข่ายการเรีย นรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนในภาคอีสาน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง กับเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) องค์กรบริหารส่วนตำบล ประชาสัมพันธ์ถึงผลดีของการทำเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถนำผลการวิจัยไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมและเป็นสุขในสังคมได้

๒) องค์กรบริหารส่วนตำบล จัดโครงการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้นักวิชาการด้านการเกษตรนำเสนออย่างเหมาะสมในภูมิสังคมของแต่ละชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคง ยั่งยืนให้กับชุมชน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒) การศึกษาวิเคราะห์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เศรษฐกิจพอเพียงในภูมิสังคม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับอรรถกถาภาษาไทย ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กนก วงษ์ตระหง่าน. แนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา. พระบรมราโชวาทและกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. กรุงเทพมหานคร: ไร่ไพเพรส, ๒๕๕๐.

กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. ชุดหนังสือ “ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพุทธศักราช ๒๕๓๓-๒๕๔๘”. กรุงเทพมหานคร: เกรย์
แมทเทอร์, ๒๕๕๐.

กระทรวงศึกษาธิการ. ผลการดำเนินงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาปีงบประมาณ
๒๕๕๓. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๓.

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ. กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.
กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๖.

_____ .วรรณกรรมปริทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร:
๒๕๔๗.

คณาจารย์เลี้ยงช้างเจริญ. คลังปริยัติธรรม ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: เลี้ยงช้างเจริญ,
โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี ๒๕๕๐: เศรษฐกิจ
พอเพียงกับการพัฒนาคน. กรุงเทพมหานคร: ยูเอ็นดีพี, ๒๕๕๐.

โครงการมหกรรมพลังเยาวชนพลังสังคม. ร้อยพลังเยาวชนร้อยพลังสังคม. กรุงเทพมหานคร:
เอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๒.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒนา. **จริยศาสตร์** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

จิรายุ อิศรางกูรณอยุธยา. **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการเพิ่มความสุขในการพัฒนา**. สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. กรุงเทพมหานคร: ดาวฤกษ์คอมมูนิเคชั่นส์, ๒๕๕๓.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๕.

บุญมี แทนแก้ว. **จริยศาสตร์** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๙.

ประดินันท์ อุปรมย์. **สร้างพลังทีมงานตามหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียง**. นนทบุรี: ศูนย์ฝึกอบรมเทคโนโลยีการพิมพ์แห่งชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ภิธมโม). **รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ). **อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกโถวาท**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **การงานที่เป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมะกับการทำงาน** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

_____. **ธรรมบุญแห่งชีวิต** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

_____. **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

_____. **พุทธธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. **พุทธธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยายความ** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๖.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). **การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๓๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๔.

พระพรหมมั่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ). **งานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม.

พระมหาณรงค์ศักดิ์ จิตตภาโณ. **พระอภิธรรมปิฎก ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). **ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๕.

พระราชปัญญาภวี (สุบิน เขมियो). **ประมวลบทพระธรรมเทศนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๒๘.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ). **ธรรมปริทรรศน์**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). **จักรพรรดิธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **เพื่อน** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวิโส ป.ธ.๙). **สัททวิเสสวิคหะ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประดิษฐ์พัทธ์, ๒๕๓๖.

มนิต กิตติจุงจิต. **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๓.

มัญญ มุขฺขประดิษฐ์. **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มงคลตถปิณี ๒/๒๙๔ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มงคลตถปิณี แปล เล่ม ๔**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

มูลนิธิพระดาบส. คำพ่อสอน: **ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๑.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, **การปาฐกถาพิเศษเรื่องแนวทางการสร้างมาตรฐานการศึกษาและฝึกอบรมเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “จากการปฏิบัติสู่มาตรฐาน”** โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๔.

มูลนิธิสยามกัมมาจล. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากหลักคิดสู่วิถีปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร: ธนภัทร (๒๐๐๖) ปรินต์ติ้ง, ๒๕๕๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วิรัช ธีรพันธุ์มณี. **พุทธปรัชญาการปกครอง.** กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว.

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๑.

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๔.

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวณฺณมหาเถระ). **สัมมาทิฐิตามเถราธิบายของท่านพระสารีบุตร.** กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **สันโดษ กรรม อักโกสกสูตร.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๑๙.

สุเมธ ตันติเวชกุล. **ใต้เบื้องพระยุคลบาท พิมพ์ครั้งที่ ๖.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔.

สุวัฒน์ จันท์จำนง. **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: อีสันเพรส, ๒๕๔๐.

สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพและมูลนิธิสตศวี-สฤชดีวงศ์. **คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๙.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑. **แนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา.** ขอนแก่น: ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **การทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **นานาคำถามเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ประมวลคำในพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๙๓-๒๕๔๖ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ปาฐกถาพิเศษ โดย ดร.อำพน กิตติอำพน : ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ปาฐกถาพิเศษ โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย องคมนตรี: เส้นทางสู่ความพอเพียง** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔.** กรุงเทพมหานคร: วี.เจ. พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙.** กรุงเทพมหานคร: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **พระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **ตัวอย่างความสำเร็จการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: เทพเพ็ญวานิสัย, ๒๕๕๓.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **เศรษฐกิจพอเพียงแนวคิดสู่การประยุกต์ใช้ที่ยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๒.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๕๓.

สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. **สร้างหลักคิดพิชิตโลกร้อนใส่ใจเอื้ออาทรทุกชั้นตอนอย่างพอเพียง** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๓.
องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกล่าม. **ข้อมูลพื้นฐานองค์การบริหารส่วนตำบลโคกกล่าม**. บุรีรัมย์: ส่วนงานวิชาการองค์การบริหารส่วนตำบลโคกกล่าม, ๒๕๕๘.

(๒) บทความ:

บุญจง ขาวสิทธิวงษ์. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง. **วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม**. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). “ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ”. **ไทยรัฐ**. ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๑:๒๔.
พระศากยวงศ์วิสุทธิ์ (อนิลมาน ธมฺมสากิโย), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านจิตวิญญาณ”, **ตื่น เสขิยธรรม**, ฉบับที่ ๔ (๖๘) ปีที่ ๒๒ (สิงหาคม-พฤศจิกายน ๒๕๕๖): ๔๙.

(๓) วิทยานิพนธ์:

ทงค์ ลำประไพ, นารีรัตน์ พลบจิตต์. “การใช้ปัจเจกชนวิถีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน”. **รายงานวิจัย**. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
ปัทมาภรณ์ รัตนบุรี. “การศึกษาแนวการบริโภคอาหารของชาวอีสานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
พระจะจู ญาณวิโช (รักษาป่า). “การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
พระธานี เขมธมโม (จำปา). “ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี (นิลาพันธ์). “การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
พระมหาจตุลศักดิ์ จิรวฑฒโน (รถน้อย). “แนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาทองพูน สติสมปนโน (เสือเขียว). “การคบมิตรในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์. “การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง”, **รายงานการศึกษาอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕.

พระมหามิตร จิตปัญญา (วันยาว). “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันต๊ะ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาสง่า พลสงคราม. “การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

พิสมัย สอนบุญมี. “การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาเศรษฐศาสตร์กับปรัชญาพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗.

ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย. “จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธานิกายเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ศิริกุล ดำรงมณี. “เศรษฐกิจพอเพียงกับวิถีชีวิตแบบพุทธ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

อุดมศักดิ์ วงศ์พันธ์. “การพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจในหมู่บ้านศรีดอนมูล ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอปาน จังหวัดลำปาง”. **รายงานวิจัย**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. **เศรษฐกิจพอเพียง**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

<http://technology.thai.net/HMK-Technology.htm>. [๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐].

พระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในงานพระราชทานปริญญาบัตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.cca.chula.ac.th/Protocal/organizations.html?starts=1>. [๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐].

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร. “สันโดษกับความรับผิดชอบต่อสังคม”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=452&articlegroup_id=102. [๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐].

มูลนิธิชัยพัฒนา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.chaipat.or.th>. [๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐].

มูลนิธิพระดาบส. จากคำพ่อสอน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.kamphorsorn.org>. [๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐].

มูลนิธิสยามกัมมาจล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.scbfoundation.com>. [๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐].

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.pacc.go.th>. [๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐].

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.nesdb.go.th>. [๑๐ มีนาคม ๒๕๖๐].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ข้อมูลพื้นฐาน
องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกล่าม
ตำบลโคกกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑. สภาพทั่วไป

๑.๑ ขนาดและที่ตั้ง

องค์การบริหารส่วนตำบลโคกล่าม กระทรวงมหาดไทย ประกาศจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลเมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ลงวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๓๙ ที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับทั่วไป เล่ม ๑๑๓ ตอน ๙ ง. ลงวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๓๙

ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลโคกล่าม เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดกลาง มีอาคารสำนักงานเป็นของตนเองสำหรับให้บริการประชาชน ที่มาติดต่อราชการได้ด้วยความสะดวก สำนักงานตั้งอยู่เลขที่ ๒๐๗ หมู่ที่ ๗ ถนนสายลำปลายมาศ-ชุมพวง ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

พื้นที่ ตำบลโคกล่าม ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอลำปลายมาศ ระยะทางประมาณ ๙ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดบุรีรัมย์ ระยะทางประมาณ ๔๒ กิโลเมตร

ที่ตั้ง องค์การบริหารส่วนตำบลโคกล่าม ตั้งอยู่บ้านโคกล่าม หมู่ที่ ๗ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๒ อาณาเขต

ตำบลโคกล่าม มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	มีพื้นที่ติดต่อกับ ตำบลตลาดไทร อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา
ทิศใต้	มีพื้นที่ติดต่อกับ ตำบลหนองคู อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันออก	มีพื้นที่ติดต่อกับ ตำบลตลาดโพธิ์ และตำบลโคกสะอาด อำเภอลำปลายมาศจังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันตก	มีพื้นที่ติดต่อกับ ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และตำบลโนนรัง อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา

๑.๓ เนื้อที่

ตำบลโคกล่าม มีเนื้อที่ประมาณ ๔๘,๗๕๐ ไร่ หรือประมาณ ๗๘ ตารางกิโลเมตร

๑.๔ ภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลโคกล่าม พื้นที่ส่วนใหญ่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ย ๑๗๔ เมตร ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย มีสีน้ำตาลเทาหรือสีน้ำตาลอ่อน หน้าดินลึก ๓๐เซนติเมตร การระบายน้ำเร็ว ความอุดมสมบูรณ์ต่ำเหมาะสำหรับปลูกข้าวพกระบายทุกหมู่บ้าน ภูมิอากาศจะร้อนจัดในฤดูร้อน การระเหยของน้ำจากแหล่งน้ำต่าง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว

๑.๕ จำนวนหมู่บ้าน

ทั้งหมด มี ๑๒ หมู่บ้านอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโคกล่ามโดยแยกพื้นที่การปกครองออกเป็น ๑๒ หมู่บ้าน ดังนี้

(ข้อมูล ณ เดือน มีนาคม ๒๕๕๗ : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย)

หมู่ที่	ชื่อ	จำนวนประชากร			จำนวนครัวเรือน	ผู้นำชุมชน
		ชาย	หญิง	รวม		
๑	บ้านลุงม่วง	๗๗	๔๖๓	๕๔๐	๒๒๐	นายนภดล เหล็กดี (กำนัน)
๒	บ้านโนนสำราญ	๔๒๗	๔๔๑	๘๖๘	๒๑๐	นายวุฒิพงศ์ พลแสน
๓	บ้านปิตทอง	๒๕๐	๒๔๖	๔๙๖	๑๕๘	นางจรงรัก ธีร็ก
๔	บ้านสระคูณ	๕๒๗	๔๘๗	๑,๐๑๔	๒๕๔	นางสาวดวงกมล แซ่ไคว้
๕	บ้านหนองกง	๒๗๖	๒๔๑	๕๑๗	๑๓๕	นายวัชรระ ชุตไธสง
๖	บ้านหนองตาเรือง	๒๓๕	๒๓๙	๔๗๔	๙๔	นายทิวากร ชัยรส
๗	บ้านโคกล่าม	๕๐๑	๔๙๐	๙๙๑	๒๘๘	นายกรงูโท ดงกันจำ
๘	บ้านหนองไค่น้อย	๒๐๕	๑๙๔	๓๙๙	๑๑๑	นายวีระศักดิ์ รัชณี
๙	บ้านโนนแดง	๓๔๖	๓๐๑	๖๔๗	๑๔๙	นายประเสริฐ ทองพราว
๑๐	บ้านหนองเตินัว	๒๗๓	๒๖๙	๕๔๒	๑๒๘	นายบุญรุ่ง รัชยวงค์
๑๑	บ้านใหม่สามัคคี	๒๓๓	๒๔๕	๔๗๘	๑๓๓	นายพิชัย ตลับไธสง
๑๒	บ้านผักกาดหญ้า	๑๗๘	๑๗๖	๓๕๔	๙๓	นายศรณรินทร์ วงศ์วรวิวัฒน์
รวม		๓,๙๒๘	๓,๗๙๒	๗,๗๒๐	๑,๙๗๓	

๑.๖ ประชากร

มีประชากรรวมทั้งสิ้น ๗,๗๒๐ คน แยกเป็น ชาย ๓,๙๒๘ คน หญิง ๓,๗๙๒ คน ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงานและมีประชากรที่ย้ายออกไปประกอบอาชีพในเขตต่างจังหวัดจำนวนมากเนื่องจากประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ การหางานต่างถิ่น เลือกลงส่งผลให้ประชากรลดลง

๑.๗ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

๑) การคมนาคม การจราจร

การคมนาคมการคมนาคมขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกล่าม มีเส้นทาง การคมนาคมติดต่อในหมู่บ้านถึงหมู่บ้านในเขตตำบลโคกล่าม กับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งทำเลที่ตั้งของตำบลโคกล่าม นับได้ว่าเป็นเส้นทางคมนาคมที่สามารถสัญจรไปมาได้โดยสะดวก ประกอบกับมีทางหลวงแผ่นดินสายลำปลายมาศ-ชุมพวง หมายเลข ๒๒๒๓ ตัดผ่านจึงทำให้สะดวกยิ่งขึ้น ดังนี้

อบต.โคกล่าม – อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ระยะทางประมาณ ๑๐ กิโลเมตร

อบต.โคกล่าม – อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมาระยะทางประมาณ ๓๐ กิโลเมตร

อบต.โคกล่าม – จังหวัดบุรีรัมย์ ระยะทางประมาณ ๔๒ กิโลเมตร

เส้นทางการคมนาคมในเขตตำบลโคกล่าม

ถนนลาดยาง	จำนวน	๑๐ สาย
ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กภายในหมู่บ้าน	จำนวน	๘๔ สาย
ถนนหินคลุกในหมู่บ้าน	จำนวน	๓๕ สาย
ถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน	จำนวน	๑๓ สาย

๒) การประปา

ตำบลโคกล่าม ได้มีน้ำประปาบริการประชาชนในเขตตำบล จำนวน ๑๐ แห่ง แต่ยังไม่ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลโคกล่าม ได้มีนโยบายที่จะดำเนินการให้ประชาชนได้มีน้ำประปาใช้อย่างทั่วถึงทุกหมู่บ้าน

๓) การโทรคมนาคมและการสื่อสาร

- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขสาขาย่อย จำนวน ๑ แห่ง
- เสาส่งสัญญาณคลื่นโทรศัพท์ AIS จำนวน ๑ ต้น
- เสาส่งสัญญาณคลื่นโทรศัพท์ TRUEMOVE จำนวน ๑ ต้น
- เสาส่งสัญญาณคลื่นโทรศัพท์ DETAC จำนวน ๑ ต้น

ปัจจุบันการติดต่อสื่อสารโทรคมนาคมมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร แต่ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกล่ามยังขาดบริการเหล่านี้ เช่น โทรศัพท์ มีไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนและที่มียังมีแล้วก็ชำรุดใช้การไม่ได้

๔) การไฟฟ้า (ไฟฟ้าสาธารณะ ไฟฟ้าแสงสว่าง)

ปัจจุบันพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกล่ามมีไฟฟ้าครบทุกหมู่บ้านและอยู่ในความรับผิดชอบและดำเนินการโดยสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอลำปลายมาศ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลโคกล่ามได้มีการตั้งงบประมาณสนับสนุนการขยายเขตไฟฟ้า การบำรุงรักษาซ่อมแซมและจัดสรรงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้ราษฎรมีไฟฟ้าใช้

- จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน ประชากรที่มีไฟฟ้าใช้ ประมาณ ๙๙ %

๑.๘ สภาพสังคม

๑) การศึกษา

- โรงเรียนระดับประถมศึกษา/ขยายโอกาสฯ สังกัด สพฐ. เขต ๑ จังหวัดบุรีรัมย์
จำนวน ๖ แห่งดังนี้

- ๑.๑) โรงเรียนวัดโนนสำราญ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒

๑.๒) โรงเรียนบ้านสระคูณ “สิริทัศน์ประชาสรรค์” ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔

๑.๓) โรงเรียนบ้านหนองกุ้งใหม่สามัคคี ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๑

๑.๔) โรงเรียนเรืองทองสามัคคี ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖

๑.๕) โรงเรียนวัดโคกล่าม “สิริประภาวิชาคาร” ตั้งอยู่หมู่ที่ ๗

๑.๖) โรงเรียนบ้านลุ่มม่วง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๙ (ขยายโอกาส)

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดกรมศาสนา ภายใต้การบริหารงานของ องค์การบริหารส่วนตำบลโคกล่ามจำนวน ๒ แห่งดังนี้

๑) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วัดโนนสำราญ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒

๒) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วัดชัยศรี ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔

๒) สถาบันและองค์การศาสนา

ประชากรในตำบลโคกล่ามนับถือพระพุทธศาสนา โดยมีศาสนสถาน ดังนี้

- วัด/สำนักสงฆ์ จำนวน ๑๓ แห่ง

๓) วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชนในเขตตำบลโคกล่าม ดังนี้

๓.๑) ประเพณีวันสงกรานต์ เดือน เมษายน กิจกรรมโดยสังเขป มีการจัดพิธีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุสงฆ์พระสงฆ์มีการจัดกิจกรรมวันผู้สูงอายุ โดยเลี้ยงอาหารและตรวจสุขภาพให้กับผู้สูงอายุ

๓.๒) ประเพณีบุญโนนข้าวสารดำ เดือนพฤษภาคม ของทุกปี กิจกรรมโดยสังเขป จัดขบวนแห่เข้าสู่โนนข้าวสารดำ จัดงานบวงสรวงเทวดาฟ้าดินและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แข่งขันบั้งไฟของแต่ละหมู่บ้านในเขตตำบล

๓.๓) ประเพณีงานเข้าพรรษา เดือนกรกฎาคม (ตรงกับวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๘)กิจกรรมโดยสังเขป มีการจัดประเพณีวันเข้าพรรษา ในเขตตำบล

๔) กีฬา นันทนาการ/พักผ่อน

๑) สนามกีฬาอเนกประสงค์ จำนวน ๗ แห่ง

๒) ลานกีฬา จำนวน ๗ แห่ง

๕) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- มีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ประจำหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน

- มีการสอดส่องดูแลซึ่งกันและกัน เพื่อนบ้านดูแลกัน

- โครงการ ๒๕ ตาสับปะรด เพื่อค้นหาผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทั้งผู้ผลิต ผู้ค้า ผู้เสพ ตลอดจนผู้พัวพันกับขบวนการยาเสพติด ประสานงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองอำเภอลำปลายมาศ เจ้าพนักงานตำรวจ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่ อปพร.และคณะผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่ของ อบต.โคกล่ามและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประสานให้ความร่วมมือ ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว

- การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติทั้งทางธรรมชาติและภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจากมนุษย์เป็น
ผู้กระทำ

๖) การสาธารณสุข

ตำบลโคกกล่าม มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลโคกกล่าม ตั้งอยู่ที่บ้านโคกกล่าม หมู่ที่
๗ มีเจ้าหน้าที่ประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ๓ คน พนักงานจ้าง ๖ คน

๗) แหล่งน้ำ

- ลำห้วย ๖ แห่ง
- อ่างเก็บน้ำชลประทาน ๒ แห่ง
- ฝาย ๒ แห่ง
- ประปาหมู่บ้าน ๑๐ แห่ง
- สระน้ำสาธารณะ (อบต.ดำเนินการ) ๙ แห่ง

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง “การวิเคราะห์หลักเศรษฐกิจพอเพียงของ
นายผาย สร้อยสระกลางกับเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักพุทธธรรม”

แบบสัมภาษณ์นี้ ใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคล ที่นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงของ
นายผาย สร้อยสระกลาง ไปใช้ปฏิบัติจนเกิดประโยชน์ และเป็นการรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์
ที่ตั้งไว้ โดยแบ่งการสัมภาษณ์เป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับบุคคลผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นของนายผาย สร้อยสระกลาง

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะและอื่น ๆ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับบุคคลผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

๑.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ (สำหรับบรรพชิต)

ชื่อ.สกุล/ฉายา.....อายุ.....ปี พรรษา.....

วิทยฐานะจบการศึกษาสูงสุด.....

ตำแหน่ง สังกัด.....ตำบล โคกกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

สถานที่สัมภาษณ์..... สัมภาษณ์เมื่อ

วันที่.....

ลงชื่อ.....ผู้ให้สัมภาษณ์

(.....)

๑.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ (สำหรับขรรวาส)

ชื่อ.....นามสกุล.....
 อายุ.....ปี อาชีพ.....จบการศึกษาสูงสุด.....
 สถานที่ทำงาน.....ตำบล.....
 อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
 สถานที่สัมภาษณ์.....
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....

ลงชื่อ.....ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
 (.....)

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์
 (.....)

ตอนที่ ๒ การแสดงความคิดเห็นตามทัศนคติของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ในหัวข้อดังต่อไปนี้

๑. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในหัวข้อ ดังต่อไปนี้

๑.๑ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง นั้น ท่านคิดว่าหมายความว่าอย่างไร

.....

๑.๒ หลักความพอเพียงในแนวคิดของท่านนั้น ควรเป็นอย่างไร กรุณาตอบตามหัวข้อ
 ต่อไปนี้

๑.๒.๑ การหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต (สัมมาอาชีพะ) ควรเป็นอย่างไร

.....

๑.๒.๒ หนทางแห่งความสำเร็จ (อิทธิบาท ๔) มีลักษณะอย่างไร

.....

๑.๒.๓ หนทางแห่งความเสื่อม (อบายมุข ๔) หมายถึงอะไร

.....
.....
.....

๑.๓ หลักการพึ่งตนเองในแนวคิดของท่านนั้น ควรเป็นอย่างไร กรุณาตอบตามหัวข้อ
ต่อไปนี้

๑.๓.๑ ลักษณะของความยินดีตามสิ่งที่ตนมี (ความสันโดษ) มีลักษณะอย่างไร

.....
.....
.....

๑.๓.๒ ความหมายของคำว่า รู้จักพอประมาณนั้น หมายถึงอย่างไร

.....
.....
.....

๑.๔ หลักความเพียร (ความขยัน) ในแนวคิดของท่านนั้น ควรเป็นอย่างไร กรุณาตอบตาม
หัวข้อต่อไปนี้

๑.๔.๑ การประกอบการงานด้วยความสุจริต (สัมมากรรมันตะ) ควรประกอบการงาน
ลักษณะใดและเป็นอย่างไร

.....
.....
.....

๑.๔.๒ ลักษณะของการแสวงหาทรัพย์นั้นควรทำอย่างไร

.....
.....
.....

๒. ท่านมีแนวคิดอย่างไรเกี่ยวกับการปฏิบัติตนสู่ความพอเพียง โดยให้มีพฤติกรรมที่
ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม

.....
.....
.....

ตอนที่ ๓ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง

๓.๑ เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง

๓.๑.๑ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง
หมายความว่าอย่างไร

.....
.....
.....

๓.๑.๒ ความเป็นมาของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนายผาย สร้อย
สระกลาง นั้น มีความเป็นมาอย่างไร

.....
.....
.....

๓.๒ หลักความพอเพียงตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลางเป็นอย่างไร

.....
.....
.....

๓.๓ หลักการพึ่งตนเองตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลางนั้น เป็นอย่างไร

.....
.....
.....

๓.๔ หลักการคบมิตร หรือการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจตามแนวคิดของนายผาย
สร้อยสระกลาง นั้น เป็นอย่างไรและมีวิธีการสร้างได้อย่างไร

.....
.....
.....

๓.๕ หลักการแสวงหาทรัพย์และการใช้จ่ายทรัพย์ในชีวิตตามแนวคิดของนายผายสร้อย
สระกลาง

๓.๕.๑ หลักการแสวงหาทรัพย์สินตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลาง นั้น มีหลักการ
และวิธีการอย่างไร

.....
.....
.....

๓.๕.๒ หลักการใช้จ่ายทรัพย์สินตามแนวคิดของนายผาย สร้อยสระกลางนั้น มีหลักการและ
วิธีการใช้จ่ายอย่างไร

.....
.....
.....

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะและอื่น ๆ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ลงชื่อ.....ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
(.....)

ผนวก ค

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือใช้ในการวิจัย

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉัท จารุเมธีชน

- วุฒิการศึกษา - Ph.D. (Eastern Language)
 - อ.ม.(บาลีและสันสกฤต)
 - กศ.บ (การสอนภาษาไทย)
 - ป.ธ. ๖ การศึกษาคณะสงฆ์
 - น.ธ. เอก การศึกษาคณะสงฆ์
- ตำแหน่ง - รองศาสตราจารย์ ,อาจารย์บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

๒ รองศาสตราจารย์ วิเชียร ชาบุตรบุญทริก

- วุฒิการศึกษา - M.A.(Indian Philosophy and Religion)
 - B.A>(Pali And Buddhist Studies)
 - ร.บ.รัฐศาสตร์
 - ป.ธ. ๘ การศึกษาคณะสงฆ์
 - น.ธ. เอก การศึกษาคณะสงฆ์
- ตำแหน่ง - รองศาสตราจารย์ ,อาจารย์บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร. สุนันท์ เสนารัตน์

- วุฒิการศึกษา - Ph.D. (Philosopsy)
 - M.A. (Philosopsy)
 - พธ.บ.(ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย
 - ป.ธ. ๘ การศึกษาคณะสงฆ์
 - น.ธ. เอก การศึกษาคณะสงฆ์
- ตำแหน่ง - ผู้ช่วยศาสตราจารย์,อาจารย์บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญ
ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตฯ โทรสัพท ๐ ๘๑๓๗๒ ๖๕๓๗

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๘ / ว ๕๒ วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูนิรมิตวราธรรม ฉายา ธมฺมวโร นามสกุล หมั่นนิก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๓๓๔๐๕๐๑๓ นิสิตปริญญาโท โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบหลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสรกลาง กับเศรษฐกิจพอเพียงในหลักพุทธธรรม" ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ และ พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร. เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

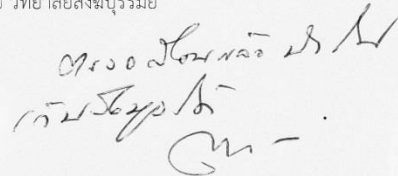
ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออโนทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
โทรศัพท์ ๐๘๑-๓๗๒-๖๕๓๗, E-Mail : Kee_s@windowslive.com

เกษม ทรัพย์
กม -

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตา โทรศัพท์ ๐ ๘๑๓๗๒ ๖๘๓๗

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๘ / ๖๒๖ วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.วิเชียร ชาบุตรบุญศรี

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูนิมิตวธธรรม ฉายา ธมฺมวโร นามสกุล หมั่นนิก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๓๑๔๐๕๐๑๓ นิสิตปริญญาโท โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบหลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง กับเศรษฐกิจพอเพียงในหลักพุทธธรรม" ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ และ พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร. เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺเณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
โทรศัพท์ ๐๘๑-๓๗๒-๖๘๓๗, E-Mail : Kee_s@windowslive.com

ตรวจแก้
จ. #๗๗๗

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดพระพุทธบาทเขากระโดง
ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย ตำบลเสม็ด
อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๘/ว ๕๓

๑ มีนาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร ผศ.ดร.สุนันท์ เสนารัตน์

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูนิรมิตวธธรรม ฉายา ธมฺมวโร นามสกุล หมั่นนิก รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๓๑๔๐๕๐๑๓ นิสิตปริญญาโท โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบหลักเศรษฐกิจพอเพียงของนายผาย สร้อยสระกลาง กับเศรษฐกิจพอเพียงในหลักพุทธธรรม" ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ และ พระมหาพนธ์ สุวโจ, ดร. เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทรงวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพามาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
โทรศัพท์ ๐๘๑-๓๗๒-๖๔๓๗, E-Mail : Kee_s@windowstlive.com

ดร.อภินันท์
ก
(ผศ.ดร.ศุภลักษณ์ (ศษ.ดร.อภินันท์))

ผนวก จ
ภาพประกอบการสัมภาษณ์

ภาพประกอบการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูนนทพัฒน์คุณ เจ้าคณะตำบลโคกลำ วัดโคกลำ ตำบลโคกลำ
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ พระครูธรรมจริยาภิณห์ เจ้าอาวาสวัดลุงม่วง ตำบลโคกลำ อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ พระครูวรวิธธรรม เจ้าอาวาสวัดชัยศรี ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ พระอธิการสำเนาวิชาติธมโม เจ้าอาวาสวัดใหม่ศรีมงคล ตำบลโคกล่าม
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ เหล็กดี (ส.อบต.) บ้านสระคูณหมู่ ๔ ตำบลโคกล่าม
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นายเฉลิมสุข สะออนรัมย์ (ส.อบต.) บ้านสระคูณหมู่ ๔ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นายสุพรรณ พิมพ์ลี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านสระคุณ หมู่ ๔ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นางภาวิณี แก้ววิชัย (ส.อบต.) บ้านผักกาดหญ้า หมู่ ๑๒ ตำบลโคกล่าม
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นางจรรักษ์ ที่รัก ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปิตทอง หมู่ ๓ ตำบลโคกล่าม
อำเภอปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นายประดุง คำกอง (ส.อบต.) บ้านหนองตาเรือง หมู่ ๖ ตำบลโคกล่าม อำเภอปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นายภิรมย์ ภัคดีเกียรติ ครูโรงเรียนบ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์นางมาลัย ภัคดีเกียรติ ครูโรงเรียนบ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นางสาวดวงกมล แซ่ไคว้ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสระคูณ หมู่ ๔ ตำบลโคกล่าม
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นายผาย สร้อยสระกลาง บ้านเลขที่ ๑๕๘ หมู่ที่ ๑ บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระครูนิมิตวราธรรม (พรม ฐมวโร-หมั่นนีก)
- วัน/เดือน/ปี เกิด** : วันอาทิตย์ที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖
- สถานที่เกิด** : บ้านเลขที่ ๔๑ หมู่ที่ ๕ บ้านสำโรง ตำบลหนองปล่อง อำเภอขำนิ
จังหวัดบุรีรัมย์
- การศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๑๘ สำเร็จการศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านตาเหล็ง
ตำบลหนองปล่อง อำเภอขำนิ จังหวัดบุรีรัมย์
: สำเร็จการศึกษา นธ. เอก.,
ป.บส. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์,
พธ.บ. (รัฐศาสตร์และการปกครอง), พธ.บ. (ครุศาสตร์)
- ประสบการณ์การทำงาน** : นวกรรม ดูแลพระภิกษุสามเณรในวัด
- อุปสมบท** : วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ณ พัทธสีมา วัดหนองปล่อง
ตำบลหนองปล่อง อำเภอขำนิ จังหวัดบุรีรัมย์
- พระครูประภัสร์ธรรมาราม เป็นพระอุปัชฌาย์
- พระประจิตร ถาวโร เป็นพระกรรมวาจาจารย์
- พระสมศักดิ์ ฐมโขโต เป็นพระอนุสาวนาจารย์
- สังกัดวัด** : วัดเทพนิมิตร ตำบลหนองคู อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
- หน้าที่ปัจจุบัน** : เจ้าอาวาสวัดเทพนิมิตร ตำบลหนองคู อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
รหัสไปรษณีย์ ๓๑๑๓๐ เบอร์โทร ๐๘๘-๕๐๕๘๘๑๕
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดเทพนิมิตร ๑๒๒ หมู่ที่ ๕ ตำบลหนองคู อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์
- ปีที่เข้าศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๕๖
- ปีที่สำเร็จการศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๖๐